

CLETS

12



12. (27.) BURTNĪCAS SATURS:

	Lpp.
Jānis Širmanis, Ledus sirds, pasaka	513
Elza Kezberē, Ave Maria, dzejolis	515
Mirdza Čuibe, Pēdējā svece, dzejolis	515
Pāvils Klāns, Koferis, novele	516
Kārlis Ābele, Sfinga smaids, balāde	519
Zinaīda Lazda, Neparastā	520
Pēteris Ermanis, Pirmais atmiņu posms par Zentu Mauriņu	522
Andrejs Eglītis, Mūs tādu nevajag, dzejolis	528
Tāds laiks, dzejolis	528
Austra Cielēna, Zentas Mauriņas 50 gadi	529
Ludis Bērziņš, Drostala, dzejolis	531
Haralds Biezais, Antropoloģijas meklējumi pēdējā laika filozofijā (Beigas)	532
Mirdza Čuibe, Cerība, dzejolis	540
Kaina krusts, dzejolis	540
Ēriks Raisters, Atstātā zeme, sonets	540
Ernests Aistars, Bērņa izteiksmes līdzekļi un to kopšana skolā	541
Andrejs Eglītis, Aiziešana, dzejoli	547

Chronika:

Uz jauno gadu (Archibīskaps prof. Dr. theol. T. Grīnbergs) 548, Kārļa Studenta piemiņai (Pēteris Ermanis) 548, Divu mākslinieku piemiņai (Voldemārs Jansons) 549, Pāri ikdienas knadai, prof. P. Jureviča Idejas un īstenība (Žanis Kalva) 551, Par kritiku un kritiķiem (Olģerts Liepiņš) 553, Jāņa Širmaņa Kriksis (Arturs Plaudis) 554, Olģerta Liepiņa jaunākās grāmatas (Ēriks Raisters) 555, Pasta stāsti, Mintauta Egliša stāstu krājums (Ēriks Raisters) 556, Veronikas Janeliņas ilustrācijas Anšlava Egliša grāmatai Teoduls Supersakso (Voldemārs Jansons) 557, Juŗa Dukura ilustrācijas V. Mežezera tautas pasakas drāmatizējumam (Voldemārs Jansons) 558, Andrē Žids (K. Dzileja) 559, Miris amerikāņu rakstnieks Loftings (J. Kalnbērzis) 560.

Pielikumā: Zentas Mauriņas ģimētnē.


GARA DZĪVES MĒNEŠRAKSTS

«CEĻŠ»

Ceturtais gada gājums

Redakcijas un apgāda adrese: (13a) Würzburg, Central DP Camp, Mainaukaserne.

Abonēšanas maksa par 1948. gada janvāra un februāra mēnešiem RM. 7.—.



GARA DZĪVES MĒNESĪRAKSTS

SATURA RĀDĪTĀJS

1947. gads

DZEJA

		Lpp.
<i>Ābele, Kārlis</i>	Viss velti, balāde	61
	Ledus laukā, balāde	145
	Sfinga smaida, balāde	519
<i>Aigars, Pēteris</i>	No Kurzemes	132
	Apmātais	147
	Mierinājums	177
	Kurbads, poēma	219
	Pēdējā atbilde	410
<i>Bērziņš, Ludis</i>	Jāzepts	194
	Zemgalietei	466
	Drostala	531
<i>Bičole, Līvija</i>	Pie vārtiem	493
	Pēdējā svece	515
<i>Čuibe, Mirdza</i>	Cerība	540
	Kaina krusts	540
<i>Dāle, Karola</i>	Jaunais rīts	60
	Tavs maigums	82
	Divi trioleti	153
	Dzirdu	166
	Jāņu laikā	284
	Spožumā	361
	Vētra, sonets	439 (512)
	Vēstules fragments	475
<i>Dambergs, Valdemārs</i>	Pieminēšana	16
	Rūdolfa Blaumaņa Aža	218
	Sējējs debesīs	273
	Mākoņu pils	284
<i>Dziļleja, Kārlis</i>	Saules puķe	429
	Saliec savas rokas	429

		Lpp.	
<i>Eglītis, Andrejs</i>	Mūs tādu nevajag	528	
	Tāds laiks	528	
	Aiziešana	547	
<i>Ezeriņš, Jānis</i>	Vēlās stundas	409	
	Aiztelpa	49	
<i>Ermanis, Pēteris</i>	Vaicājums	49	
	Es nezinu	62	
	Mirkļi pustumsā	73	
	Abitūrijas akts, dzejojums	193	
	Lokomotīves svilpšana	469	
	Sveiciens un vēlējums	23	
	Švešumā	449	
<i>Gruzna, Pāvils</i>	Laika zīmes	16	
	Lai topam	16	
	Elegija	166	
	Nesaskaņa	166	
	Idille	193	
	Elegija	361	
	Elegija par riteņu dziesmu	466	
	Tālavas vīri, varoņdziesma	494	
	<i>Ķezbere, Elza</i>	Sapnis	138
		Skaistums	330
Dievs mani pārmāca		385	
Ave Maria		515	
<i>Lazda, Zinaīda</i>	Bezgalīgais	101	
	Baltumā	122	
	Sagrauta māja	218	
	Valdnieks pazemē	410	
<i>Mežezers, Valdis</i>	Daiļums, sonets	153	
	Kaņavīra kaps svešumā, sonets	469	
<i>Miesnieks, Jonāss</i>	Latvijas valsts, vizija	465	
<i>Mōra, Valda</i>	Vakara zvaigznes	369	
<i>Raisters, Ēriks</i>	Atstātā zeme, sonets	540	
<i>Skujiņa, Rūta</i>	Vari apdomāt	439	
	Sieva	500	
<i>Sniķere, Velta</i>	Negaiss	244	
<i>Toma, Velta</i>	Ziemā	6	
	Akmens	15	
	Pret nakti, sonets	153	
	Vientuļais	2	
<i>Zāle, Klāra</i>	Jāsadeg	152 (512)	
	Auļos	361	
	Plašumā	500	

PROZA

		Lpp.
<i>Abele, Kārlis</i>	Nomaldijusies nauda, stāsts	7
<i>Dāle, Karola</i>	Svētki Rīgā, romāna fragments	467
<i>Dziļums, Alfrēds</i>	Meža Andrievs, pasaka	285
<i>Ērmanis, Pēteris</i>	Rakstu zīmes un skaņas, atmiņas un pārdomas	63
	Ogas, atmiņas un pārdomas	470
<i>Jaunsudrabiņš, Jānis</i>	Mana dzīve	1
	Latgales skola, skice	97
	Papuvē, tēlojums	357
<i>Klāns, Pāvils</i>	Plūdi, novele	148
	Koferis, novele	516
<i>Klīdzējs, Jānis</i>	Piektā klase, stāsts	102
	Ziemeļu smagums, stāsts	411
<i>Leimane, Ilona</i>	Senču gaismogs, romāna fragments	3
<i>Liepiņš, Olgerts</i>	Pieminekļis, stāsts	195
<i>Niedra, Aīda</i>	Dēls, novele	50
<i>Sarma, Jānis</i>	Divas vēsturiskas noveles	154
	Jelgavas Hamlets, stāsts	274
	„Rāms laiks pēc pārkoņa briesmas“, stāsts	362
<i>Širmanis, Jānis</i>	Ledus sirds, pasaka	513

APCERĒJUMI

<i>Aistars, Ernests</i>	Mūsu trimdas rakstniecības ceļi	133
	Bērna izteiksmes līdzekļi un to kopšana skolā	541
<i>Bērziņš, Ludis</i>	Stils dzejas mākslā	74
<i>Bičolis, Jānis</i>	Par Plūdoni	476
<i>Biezais, Haralds</i>	Antropoloģijas meklējumi pēdējā laika filozofijā	495, 532
<i>Budulis, Hermanis</i>	Mērnieku laiki un viņu cilvēki	245, 331
<i>Cielēna, Austrā</i>	Zentas Mauriņas 50 gadi	529
<i>Ērmanis, Pēteris</i>	Jānis Jaunsudrabiņš atmiņu atspīdumā, impresijas	17
	Saulieti atceroties, atmiņas un pārdomas	123
	Kārlis Jekabsons pagātnes skatījumā	167
	Atmiņas par atmiņu dzejnieku Kārli Krūzu	229
	Atmiņas par Akurātera dzeju un Akurāteru pašu	319
	Antons Austriņš dzīves un dzejas atcerē	370
	Pirmais atmiņu posms par Zentu Mauriņu	522
<i>Jansons, Voldemārs</i>	Augusts Annuss un viņa jaunā altāra glezna	386
<i>Jurevičs, Pauls</i>	Kultūras dziļums un seklums	390, 440
<i>Ķīķauka, Pēteris</i>	Grieķu drāma	24
	Sōkrats	178
<i>Lazda, Zinaīda</i>	Neparastā	520
<i>Liepiņš, Olgerts</i>	Jānis Ezeriņš	430

CHRONIKA

Augšana, audzēšana un audzināšana (Prof. H. Buduls) 32, Ģimene un skola (Fr. Jansons) 35, Debess un zeme (P. Ērmanis) 39, Baltā grāmata (P. Ērmanis) 40, Piezīmes par Pāvila Klāna mākslu (V. Mežezers) 40, Divas jaunas dzeju grāmatas (P. Ērmanis) 41, Mirdzošā grāmata (Osv. Gulbis) 43 (96), Trimdas bērnu literatūra (Fr. Jansons) 44, Par astronomijas

atziņu ticamību (Prof. S. Vasiļevskis) 45, Eslingenas latv. teātra viesu izrādes Vircburgā (P. Ērmanis) 48, Latviešu skola trimdas apstākļos (Prof. L. Bērziņš) 83, Mūsu grāmatniecības gaitas un likteņi (P. Ērmanis) 88, Olgerta Liepiņa noveles (Ēriks Raisters) 91, Knuta Lesiņa noveles (Anna Dārziņa) 92, Trimdas dzeja (P. Ērmanis, O. Liepiņš) 93, Jāņa Kalmītes ilustrācijas V. Mežezera Trimdas grāmatai (V. Jansons) 94, Ciņa par gara skaidrību (Alvis Palums) 95, Kultūras bardzība (Prof. P. Jurevičs) 139, Pāvila Gruzņas grāmata (P. Ērmanis) 141, Jāņa Klīdzēja stāsti (Anna Dārziņa, I. Skrodere) 141, Miris Pjers Bonārs (J. Kalmīte) 144, Divu dzejnieku piemiņai (P. Ērmanis, Olgerts Liepiņš) 183, Grāmata ar sauli (Osv. Gulbis) 184, Trimdas bērnu resp. jaunatnes literātūra (Fr. Jansons) 186, S. Vidbergs — Sāpju ceļš (V. Jansons) 187, Jānis Kalmīte (J. Krēslis) 189, Miris amerikāņu rakstnieks V. Čerčils (J. Kalnbērzs) 191, Eslingenas latv. teātra viesu izrāde (P. Ērmanis) 191, Veca laipa jaunā dzīvē (Prof. L. Bērziņš) 262, Pastāsti (Austra Tamuža) 264, Valdemāra Kārliņa noveles (V. Mežezers) 265, Latvian Poetry (J. Kalnbērzs) 266, Četri amerikāņu jubilāri (Edg. Andersons) 269, Baznīcas nākotnes uzdevumi (Dr. H. Biezais) 339, Par kritiku un kritiķiem (O. Liepiņš) 340, Dziesmu grāmata latviešiem svešumā (L. Čuibe) 343, Irmas Grebzdēs Pazemīgā (Arturs Plaudis) 344, Pāvils Klāns, Salgales Madonna (O. Liepiņš) 346, Divas ilustrētas grāmatas (V. Jansons) 347, Latviski-angliska vārdnīca (E. Bricis) 350, Otrie latviešu trimdas dziesmu svētki Eslingenā (A. Palums) 351, Mākslas izstāde Eslingenā (A. Treiberis) 352, Miguēlu Servantesu atceroties (E. Buduls) 354, Džona Goltzvērdija mūža un darba skicejums (J. Kalnbērzs) 355, Mirusi Vila Kadere (J. Kalnbērzs) 356, Baznīca lielās krīzes dienās (Prof. K. Kundziņš) 398, Paula Šuberta un Jāzepa Mediņa piemiņai (Val. Bērzkalns) 400, Kārļa Ābeles grāmata (Prof. E. Blese, Olg. Liepiņš) 401, Pārdegšana, Kl. Zāles dzejas (A. Tamuža) 404, Putni, R. Skujiņas dzejoļi (Ē. Raisters) 406, Alfrēda Dziluma stāsts (V. Mežezers) 406, Jauno dzejnieku antoloģija (Ē. Raisters) 407, Par kritikas trūkumiem (J. Bičolis) 450, Leonīdu Breikšu atceroties (V. Mežezers) 455, Pēteris Barisons aizsaules ceļos (Val. Bērzkalns) 456, Tālais dārzs, Zinaīdas Lazdas dzejoļi (Ēriks Raisters) 456, Anšlava Egliša dailprōzas grāmatas (P. Ērmanis) 458, Nikolajs Kalniņš, Bajāra dziesmas (Olgerts Liepiņš) 460, Rakstnieku dienas Eslingenā (Arv. Bolšteins) 461, Mērbekas latv. teātra viesu izrādes (P. Ērmanis) 462, Tautzinātnes un tautkopības uzdevumi (Prof. P. Starcs) 501, Par intelektuālo dzeju (Arturs Kaugars) 504, Aida Nīedra — Rožu pelni (Austra Tamuža) 506, Fricis Dziesma — Dzīvei draugos (Olg. Liepiņš) 507, Arvēds Švābe un viņa dzeja (P. Aigars) 509, Raiņa Daugava trimdā (E. Aistars) 511, Eslingenas latv. teātra viesu izrāde Vircburgā (P. Ērmanis) 511, Uz jauno gadu (Archibiskaps prof. Dr. theol. T. Grinbergs) 548, Kārļa Studenta piemiņai (Pēteris Ērmanis) 548, Divu mākslinieku piemiņai (Voldemārs Jansons) 549, Pāri ikdienas kņadai, prof. P. Jureviča Idejas un īstenība (Žanis Kalva) 551, Par kritiku un kritiķiem (Olgerts Liepiņš) 553, Jāņa Širmaņa Kriksis (Arturs Plaudis) 554, Olgerta Liepiņa jaunākās grāmatas (Ēriks Raisters) 555, Pasta stāsti, Mintauta Egliša stāstu krājums (Ēriks Raisters) 556, Veronikas Janelsiņas ilustrācijas Anšlava Egliša grāmatai Teoduls Supersakso (Voldemārs Jansons) 557, Juŗa Dukura ilustrācijas V. Mežezera tautas pasakas drāmatizējumam (Voldemārs Jansons) 558, Andrē Žids (K. Dzilleja) 559, Miris amerikāņu rakstnieks Loftings (J. Kalnbērzs) 560.

Pielikumā attēli uz atsevišķām lapām: 1. burtn. Jānis Jaunsudrabiņš, 2. burtn. V. Jansona Rakstnieks Pēteris Ērmanis, 3. burtn. Augusts Saulietis, 4. burtn. J. Kalmītes *Mana dzimtene šodien*, 5./6. burtn. Kārlis Krūza un Brāļi Kaudzītes (tekstā), 7./8. burtn. J. Zvirbulļa Jānis Akurāters, 9. burtn. Antons Austris un A. Annusa *Jēzus un trimdinieki*, 10. burtn. Jānis Ezeris un E. Šternbergas Zinaīda Lazda, 11. burtn. J. Mūnča *Skatuves ietērs Raiņa Daugavai* un Vilis Plūdons, 12. burtn. Zenta Mauriņa.



GARA DZĪVES MĒNESĪRAKSTS

Nr. 12 (27)

DECEMBRIS

1947

Jānis Sīrmanis

LEDUS SIRDS

Ziemassvētku pasaka

No agra rīta līdz vēlam vakaram kurpnieka yeserītis dejoja pa zābaku papēžiem, zolēm un pazolēm:

Klib-klab, klib-klab. —

Un tomēr kurpniekam arvien pietrūka naudas gan jaunam materiālam, gan maizes klaipam, jo viņam bija pārāk miksta sirds, un viņš atdeva darbūs bez samaksas.

„Tu taču vari kādu laiciņu pagaidīt? Es tev vēlāk samaksāšu ar uzviju,” teica viens kaimiņš, otrs, trešs.

„Varu,” kurpnieks nopūtās.

Viņš nemācēja atteikt nevienam.

Gaidīja, gaidīja. Bet labie solījumi daudzei reiz aizmirsās.

Kādu vakaru kurpnieks sēdēja pie sava tukšā darba galdā. Ādu vairs nebija ne drostālas.

„Kaut no pašas elles jāizrauj, bet nauda jādabū!” viņš teica. „Citādi man...”

Tai brīdī pavērās durvis, un darbnīcā ienāca grezni tērpies kungs gaužām nodilusos apavos.

„Vai meistars brīvs?” svešinieks jautāja.

„Pavisam brīvs. Brīvs no darba, maizes un naudas.”

„Ja tik vien nelaimes, tad varu izpalīdzēt.

Še!” kungs nevērtīgi uzmeta galdā sieka lieluma naudas maišeli. „Ar to tev pietiks, ja vien nebūsi muļķis un neatdosi projām bez maksas savus darbus.”

„Ko lai daru,” kurpnieks atbildēja, „man tāda... miksta sirds.”

„Varu arī tavai sirdij līdzēt. Apsoli man katru nedēļu pagatavot pāri jaunu kurpju, un tev sāksies labas dienas.”

„Vienu pāri nedēļā? Tas man tīrais nieks!” kurpnieks smaidīja un steidzīgi tvēra mēru, jo piedāvājums likās nedzirdēti izdevīgs. „Vēlos pamērīt kungam labo kāju.”

„Būs jāmērī abas,” viesis piebilda.

Pāris mirkļos atrisa aukliņas, un sadriskātas kurpes nokrita uz grīdas.

Kā belzienu dabūjis, kurpnieks apsēdās uz ķebliša. Svešiniekam viena kāja bija kā gailim, otra kā zirgam.

Jau cēlās kurpnieka roka, lai pārmetu sev krustu, bet svešais pasteidzās aizturēt:

„Nevajag!” viņš īgni sarāva pieri grumbās. „Kādēļ baidīsim viens otru. Runāsim kā viri. Un tad būs labi tev, būs man.

Kā pats redzi, manas kājas nav sevišķi glītas. Ļaudim nepatīk. Tāpēc man tās drusku jāpaslēpj. Bet es esmu nemierīgs,

daudz milu staigāt. Kurpes plīst. Katru nedēļu pa pārim, pa pārim. Ja tu man soli tās pagatavot, tad tavā mūžā nebūs vairs nekādu bēdu. Ko tu par to saki?”

„Baidos,“ kurpnieks atzinās.

„Nieki! Neesi mulķis. Ko tu velti pūlies? Kam lāpi, kam zolē šīs vecās čabatas? Diezgan esi tukšu vēderu te nīcis un veseri klabinājis. Pietiek. Padzīvosi, kā meistaram pieklājas. Nu?”

„Sirds tāda... nemierīga,“ kurpnieks paškielēja uz naudas maišeli. Viegļu prātu negribējās stāties pašā nelabā dienestā, grūti arī atteikties no zelta sieka.

Melnais to redzēja. Runāja vēl saldākā balsī:

„Ko es no tevis prasu? Nieka kurpes! Bet naudu dodu bez skaitīšanas, lai tu vari iegūt visu, ko vien vēlies. O, meistar, meistar! Tādas izdevības otrreiz vairs nesagaidīsi. Nekad! Nospļaujies par savu mulķīgo sirdi. To var pataisīt pavisam mierīgu. Tās tev pašam par labu vien nāks.“

Kurpnieks vēl brīdī šaubījās un tad teica: „Labi. Kalpošu tev. Vai nav vienalga, kam taisu zābakus!”

„Nu tu runā prātīgus vārdus,“ melnais smaidīja. „Pasmel krūzi auksta ūdens. Nolišim ligumu.“

Kurpnieks paņēma ūdens trauku. Melnais izdzēra pusi, otru pusi pasniedza kurpniekam:

„Dzer! Tas stiprinās tavu sirdi!”

Kurpnieks izdzēra atlikumu un tūlīn jūta, ka sirds kļūst auksta kā ledus. Tūdaļ pazudušas bija arī bažas un nemiers.

Nu kurpnieka mājēlē sākās cita dzīve. Tam netrūka vairs nekā. Gludi ritēja dienas. Bez steigas cilājās vēserītis, jo laika nu bija atliku likām.

Atnāca kaimiņš, lūdza salāpīt zābakus. Atnāca kaimiņiene, gribēja jaunas kurpes. Meistars strupi noraidīja visus:

„Nevaru pakalpot. Esmu pārāk aizņemts.“

Ar laiku neviens vairs nevirināja kurpnieka durvis. Nu viņš dzīvoja viens, pavisam viens. Nekas to netraucēja. Tik reizi nedēļā darbnīcas grīdu klabināja zirga kāja...

Kurpnieks tērēja naudu, kā vien mācēja

un prata. Bet viss tas nesagādāja nekāda prieka. Vienaldzīgi viņš pagāja arī garām puķu ziediem, vienaldzīgi klausījās putnu dziesmās, jo ledus sirds nejuta ne prieku, ne bēdu.

Kādā Ziemassvētku vakarā kurpnieks brida pa sniegotu ceļu. Viņš nemeklēja ne eglīti, ne svecītes, jo uguns to nesildīja, un gaisma nenesā priecīgas domas. Ledus sirds neilgojās svētku. —

Piekalnē kurpnieks sastapa vecu māmiņu.

„Mīļo dēliņ, nāc nu palīgā!“ vecenīte lūdzās. „Nelaikā atrisa aukliņa, un visi mani svētku cukura gaudi izbira sniegā. Tu taču būsi tik labs un palīdzēsi savākt? Mani vecie pirksti jau gluži apsaluši.“

„Es nevienam nepalīdzu,“ kurpnieks strupi atbildēja.

„Vai, dēliņ, kam teic tik asus vārdus pašā svētku vakarā! Tas nav labi.“

„Man ledus sirds. Tai labums un jaunums vienāds.“

„Tev ledus sirds?“ vecenīte paskatījās kurpniekam cieši acīs. „Tā, tā... Tad tev no aukstuma pavisam nav jābaidās.“

Kurpnieks tā kā samulsa.

„Nē, man nav jābīstas. Bet es neesmu tāds nelga, kas gribētu cukuru sniegā sameklēt. Še naudas gabals! Perc citu un atstāj mani mierā,“ viņš pagriezās, lai dotos projām.

„Pagaidi, dēliņ,“ māmiņa to aicināja. „Tu nupat apdāvināji mani. Došu es arī tev kaut ko svētku vakaram,“ viņa pasniedza kurpniekam mazu svecīti.

Kad kurpnieks pārnāca mājā, bija jau krietni tumšs. Viņš aizdedzināja svecīti un nolika to uz galda. Telpā atspīdēja dīvaini zila gaisma.

„Savāda svece,“ kurpnieks brīnījās. „Tā mirdz tā kā toreiz, kad es vēl biju mazs puika. Jā, toreiz... Māte pārnesa no pelavnieka sasalušus mežābolus. Sals tiem bija atņēmis rūgtumu. Tie garžoja daudzkārt labāk nekā greznās svētku konfektes. Mīļā, labā māte!“ kurpnieks čukstēja un pārvilka delnu gar acīm. Delna kļuva mitra.

„Tavu brīnumu!“ kurpnieks salēcās. „Asara! Vai gan šī svecīte būs atkausējusi manu sirdi?“ viņš aizturēja elpu un klausījās.

Jā, tas bija noticis. Un ilgi nemanīts prieks pārņēma veco vīru.

„Lūk, cik brīnišķīgu svētku dāvanu esmu dabūjis!“ kurpnieks izsaucās.

Viņš steigšus sakūra uguni un iemeta liesmās tikko pabeigto velna kurpju pāri. Bet līdz ko liesmas pieskārs kurpēm, kaktā spalgi iezvadzējās naudas maišelis. Kad kurpnieks to atvēra, tur iekšā atradās tikai sauja pelavu.

„Ai! Mans līgums izbeidzies,“ viņš smējās, iemeta pelavu kuļķeni ugunī un mierīgi gaidīja, kamēr uguns norimst. Tad kurpnieks

apsēdās pie vecā galda, kur lēnām kusa sīkais sveces galiņš, un juta savu sirdi tik vieglu, tik priecīgu kā senajā svētku vakarā, kad māte pārnesa no pelavnieka sasalušos mežabolus.

*

Pēc svētkiem kurpnieka darbnīcā atkal no agra rīta līdz vēlam vakaram priecīgi lēkāja veserītis pa zābaku papēžiem, zolēm un pazolēm:

Klib-klab, klib-klab.

Klib — klab, klib — klab.

Elza Ņezbere

AVE MARIA

Milīgā Dievmāte — altāru gaisma,
Pāri pār nicību staro Tavš vaigs.
Atkāpjas tumsība, sāpes un baisma,
Sargā kad spožums Tavš mūžīgs un maigs.

Milīgā Dievmāte — līliju elpa,
Krusts, kas no zvaigznēm un varoņsnēm vīts,
Paklājs zem kājām Tev pasaules telpa.
Ave Maria — rozeltainais rīts!

Milīgā Dievmāte — šūpuļu dziesma,
Dievišķās dzīvības solījums liegs!
Ave Maria — Tu cerību liesma,
Birstošo jasmīnu smaršainais snieg!

Milīgā Dievmāte — debesu rota,
Zūd Tavā mirdzumā nāve un naidis.
Vara Tev šeit un tur mūžībā dota.
Ave Maria! Tu — mila un smaidis!

Mirdza Čuibe

PĒDĒJĀ SVECE

Nepielūdzama, lēna
Logā gulst vakara ēna.

Stars vēl purpurots šaujas,
Spārni tai nesakļaujas.

Rūts vēl zeltaina staro, —
Melni taustekļi zaro.

Svece man vispēdējā
Sprakšķ un plivinās vējā.

Nedziesti, mana jausma:
Gaŗa nakts. Reizi būs ausma.

K O F E R I S

Novele

„Endstation! Alles aussteigen!“

Kad šis sauciens atskanēja, braucēji jau bija piecēlušies kājās un drūzmējās ap vagona durvīm, pa kuŗām varēja redzēt Mannheimas drupas un Nekara duļķaino ūdeni. Tikai viens no viņiem, acīm redzot iesnauadies, palika sēžam, galvu pār krūtīm dziļi nokāris. Bet, tāpat kā laudis dziļi naktī trūkstas no miega, kad atskan negaidīts tracis ielā, tā modās arī šis vīrs, kuŗa zemapziņu laikam sasniedza pēkšņi iestājies klusums. Viņš pavēra acis, redzēja vēl pēdējo aizejošo pasažieru plecus un muguras un aizvisiem jaunu sievieti, kas patlaban noliecās un paņēma brūnu, smagi pieblīvētu koferi. Viņa atskatījās, mirkli kavējās. un tad, spēji izšķīrusies, izkāpa no vagona.

Sēdošais dažas sekundes nolūkojās viņai pakal. Tad viņš strauji piecēlās un, kā ko atcerējies vai tikai tagad īsti pamodies, straujiem soļiem devās uz izeju, pa ceļam vairākkārt aizķerdamies aiz solu galiem. Laudis jau bija izklīduši kur kuŗais, gala stacijas laukumā kļūgāja dažī dzelzceļnieki, un koku ēnas, pusdienas saulītē rotaļādamās, skraidīja pa grantētajiem ceļiem, kas aizveda uz priekšpilsētas dārziņiem vai nozuda retu namu drupās. Mirkli apkārt palūkojies, Juris Sils noteiktiem, vienmērīgiem soļiem devās uz tilta pusi, kas šai dienas laikā virmoja no ļaužu steidzīgās plūsmas. Sieviete pa tam jau bija sasniegusi tilta otru galu. Policists baltā cepurē un baltos cimdos bija slēdzis satiksmi pār ielu, lai palaistu gaŗām milzīgu virkni US-armijas automobiļu, kuŗos sēdēja nēģeri un, motoriem gāzi pārspīlēti dodami, priecājās par elišķīgo troksni, no kuŗa rudenīgajiem kokiem nobira vaļīgākās lapas, un jaunas vācietes spiegdamas un smiedamās aizsedza plaukstām ausis.

Sieviete, Marta Eberle vārdā, izmantoja šo mirkli, lai atpūtinātu rokas. Kad viņa nējauši pacēla galvu, viņa ieraudzīja sev gluži blakus Juri Silu, to pašu, kas vagonā bija palicis sēžam un kas tagad, saulē acis piemiedzis, vienaldzīgi lūkojās pāri ielai.

„Kas par troksni,“ viņš pēkšņi sacīja, it kā būtu ar Martu Eberli kopš bērnības pazīstams. Sieviete pasmaidīja tādu dīvainu, māksloti laipnu smaidu. Varbūt viņai likās, ka tā drīzāk tiks vaļā no svešinieka, kas gan nelikās uzbāzīgs, taču familiārs diezgan.

„Briesmīgs,“ viņa atsaucās, „tie taču brauc kā traki!“

Nēģeri bija gaŗām. Ļaužu drūzma kā dzīva lavīna gāzās pāri ielai.

„Jums smags nesamais,“ vēl arvien turpat blakus ierunājās vīrietis, redzēdams, cik grūti Marta Eberle stiepa. Viņa vērīgi uzlūkoja svešinieku.

„Ak, tas nekas,“ tikai pēc mirkļa un ar vieglu nepatiku viņa atsaucās, „esmu pie tā pieradusi.“

Kādu brīdi viņi soļoja klusēdami. Acīm redzot tiem bija kopējs ceļš.

Sieviete paslepus pētīja vīieti, viņa melno uniformu, kas bija pārkrāsota no amerikāņu zaļās, ar pelēko kakla saiti un mazu cepurīti galvā, kas spirtajā vējā rotājās ar gaišām linu krāsas sprogam.

„Vai jums nav ērtāk braukt ar tramvaju?“ vīrietis pēc laba laika jautāja.

„Nē,“ viņa enerģiski papurināja galvu, „man pie nākošās pieturas tā kā tā būtu jāizkāpj. Un 10 feniņi arī ir nauda.“

Viņa stiepa un svīda, brīdi pa brīdim noslaucīdama lielas lāses no pieres, un laikam domāja par to, cik šais laikos vīriēši ir neattapīgi, (kur nu — taisni nepieklājīgi) ne tramvajā vietu piedāvādami, ne smagu nesamo stiept palīdzēdami. Juris Sils soļoja viņai blakus un likās ar šīm problēmām jau agrāk ticis galā.

„20 feniņu,“ viņš negaidot sacīja.

„Ko gan jūs domājat,“ sieviete pēkšņi kļuva pikta, „no feniņiem salasās marka! Un ko lai es daru? Kaŗā visu pazaudēju, vīrs tikko atgriezās no krievu gūsta, slims, bērni prasa ēst — tā tik pielūko, ka tiec cauri!“

„Tā, tā,“ Sils piekrīzdams sapratīgi pamāja, „vai jūs tālu dzīvojat?“

„Nē, kā jau sacīju. Māsa tur maza mājiņa, apdzīvojam augšstāvu. Dārzs arī ir — iznāk drusku augli, saknes. Otra māsa iedeva mēbeles — kaut kā jau iztiekam. Bet strādāt gan nav vērts, to es jums saku. Ko tad tagad var nopelnīt? Un ko par to naudu var nopirkt? Smieklis nāk!“

„Tā, tā,“ vēlreiz sacīja Sils.

„Un jūs? Jūs gan neesat no šejienes? Vai no Silēzijas nākdami? Jums tāda izruna.“

„Nē,“ Sils piemiedza acis, tālumā lūkodamies, „esmu no Kurzemes.“

„No Kurzemes?“ sieviete nolika koferi zemē. Sviedrus slaucidama, viņa uzlūkoja Silu lielām acīm. „Mans vīrs tur tika saņemts gūstā.“

Sils pasmaidīja. „Tad jau esam tikpat kā paziņas.“

„Vai jums ģimene arī šeit?“ Sieviete kļuva ziņkāra, visas aizdomas atmetusi.

„Nē,“ Sils papurināja galvu, „krievi aizveda sievu.“

„Un bērniņi?“

Sils paraustīja plecus. „Pazuda Jelgavas ielenkumā.“

„Ak, cik briesmīgi,“ Marta Eberle neliekuļoti nopūtās. „Cik veci tad bija?“

„Divi gadi vienam, otram seši mēneši.“

„Tad zobiņi vēl nebija sanākuši?“

„Nē, nebija vis.“

Sieviete nodūra galvu un raudzījās celiņa grantī. Viņi bija iznākuši pilsētas visattālākā nomalē, no kurienes atklājās plašs skats uz sakņu dārziem kā piekaisīto Nekara ieleju.

„Bet vismaz taču savu iedzīvi paglābāt?“ sieviete vēl nevarēja rimties.

„Iedzīvi?“ Sils ierunājās. „Tā sadega.“

„Sadega?“

„Sadega. Vācieši pielaida mājām uguni.“

„Tātad mūsējie,“ Martas Eberles seja saviebās. „Mūsējie tomēr ir uzvedušies nepiedodami. Nemaz ticēt negribas.“

„Bet kad es jums saku!“

„Ja bumbas saposta māju, tad tur neko nevar darīt,“ viņa pļāpīgi piezīmēja, „bet, kad tā — tišu prātu nodedzina... tas laikam ir briesmīgi.“

„Ir gan,“ Sils pamāja. „Liesmas sprakst, lopi mauj, sveši cilvēki iznēsā paglābto man-

tu — viss iznikst, pagaist, ko tēvs un tēva tēvs iestrādājuši.“

„Un kā tad jūs nokļūvāt šeit?“ sieviete jautāja tik naīvi dumji, it kā pirmo reizi redzētu dzīvu ārzemnieku. Silam sanāca dusmas.

„Atveda. Saķēra mani uz ielas un atveda. Pats nemaz nepaguvu papulēties.“

„Kā tā — saķēra?“ — viņa skatījās Silā lielām, vientiesīgām acīm.

„Nu — tā, piedodiet, — pienāca uz ielas vācu žandarmērija un aizveda uz ostu — uz kuģi.“

„Jūs vienmēr pieminat vāciešus,“ arī sieviete pacēla balsi. „Tie taču bija nacionāl-sociālisti.“

„Jā, patiesi. Bet es gan ar neesmu dzirdējis, ka Hitlers būtu bijis ķīnietis,“ Sils pasmaidīja.

„Nu, labi,“ sieviete pēkšņi izslējās un atmeta ar roku, „tā mēs te norunāsim visu dienu. Man jāsteidzas.“

Viņi sāka soļot. Sils vēroja sievieti no sāniem un redzēja, ka viņa atkal svīda. Mati viņai krita uz pieres, viņa bija gluži piesarkusi un brīdi pa brīdim nolika koferi zemē, lai pārmainītu rokas.

„Nē, es vairs nevaru,“ viņa pēkšņi iesaucās, „pēdējie desmit soli tie grūtākie. Un nu jūs būsit pavādījis mani līdz mājām.“

„Vai neapsēdīsieties?“

Sieviete neatbildējusi apsēdās uz sagrautas mājas pagraba palodzes, atslēja galvu pret mūra atliekām un slaucīja mutautiņā pieri un kaklu.

„Uf,“ viņa teica, „karsti. Bet jūs gan laikam negribētu atgriezties mājās?“

„Tagad — nē.“

„Kāpēc?“

„Nav mums vairs savas valsts — sveša, barga vara, sveši, nežēlīgi kungi — pati sapratisit.“

„Vai tad šeit labāk?“ viņa turpināja jautāt.

„Zināmā mērā — jā.“

„Kā tā — tikai zināmā mērā?“

„Amerikāņiem mēs esam grūti atrisināma problēma, vācieši uzlūko mūs no augšas un labprāt tiktu no mums vaļā.“

„Un ko tad jūs paši domājat, uz ko cerat, kam ticat?“

„Dievam,“ teica Sils.

„Labu brīdi viņi klusēja, lūkodamies Nekarā, kur, spoži zibēdami, skraidīja sīki, ātri vilniši, bet pati upe likās stāvam, cieši starp izmūrētiem krastiem iežņaugta. Kaut kur viņā krastā zvanīja tramvajs, pa aleju aizsoļoja amerikāņu kareivis, cepuri pakausī atbīdījis, kokos svilpoja melni putni — līdzīgi strazdiem Sila dzimtenē.

„Ko jūs domājat?“ pēkšņi Marta Eberle ievaicājās.

„Par to pašu.“ Sils pasmaidīja.

„Ā,“ viņa garī un neizprotami novilka.

Nezin, kas viņai ienāca prātā. Viņa asi noliecās, brīdi grabinājās gar kofera slēdžiem un beidzot pacēla tā vāku. Tur bija daži vīriešu krekli, pāris kurpju, apvalkāta žakete un dažādi sikumi. Marta Eberle aplūkoja visu pēc kārtas un kā vērtēdama pacilāja katru priekšmetu rokā.

„Jūs gan visu savu mantību esat zaudējis,“ viņa atminējās Sila vārdus. Acīm redzot blondais vīrietis viņai vairs nelikās nesimpatisks.

„Tā varētu teikt,“ Sils atkal pasmaidīja.

„Bija man vēl viens koferis, bet arī tas aizgāja garu ceļu. Tā vēl līdz šim brīdim nesmu dabūjis atpakaļ.“

Sieviete noliecās pār koferi un izņēma vienu tīru, rūpīgi gludinātu un salocītu kreklu.

„Jūs gan esat ārzemnieks,“ viņa sacīja, it kā pati sevi atvainodama, „un ārzemnieki jau zog acis no pieres laukā, vai nav tiesa? Ja nebūtu ārzemnieku, mums būtu daudz vieglāka un drošāka dzīve. Bet jūs taču tāds neesat, vai nē?“

Viņa pirmo reiz sirsnīgi ielūkojās Silam acīs.

„Domāju, ka nē,“ Sils iesmējās.

„Nu tad ņemiet šo,“ viņa pastiepa Silam kreklu.

Sils it kā noskumis paņēma uzdāvināto mantu, grozīja rokās un nesacīja nekā. Marta Eberle kā gaidīdama uzlūkoja to no sāniem, bet, neko nesagaidījusi, pievērsās atkal koferim. Galu galā nebija nekāds brīnums, ka tāds ārzemnieks neprot uzvesties — viņš taču nebija līdzējis pat koferi panest.

„Es tikai nesaprotu, kā visi šie krāmi var

būt tik smagi,“ viņa sacīja pie sevis, lai pārtrauktu nepatīkamo klusumu.

„To es jums varu izskaidrot,“ Sils pēkšņi sacīja.

Marta Eberle pārsteigta izslējās.

„Patiesi,“ Sils ar uz varu turpināja, „ja jūs pameklēsities pa koferi dziļāk, jūs atradīsiet tur grāmatas. Un grāmatas ir sasodīti smagas. Tās patiesi nebija vērts stiept. Īpaši, ja neprot valodu, kādā tās rakstītas.“

„Mein Gott!“ sievietei klusi iesaucās.

Viņa sakampā vaigus abām plaukstām, atrāvās no Sila kā no spoka un lūkojās viņā stīvām, pārvērstām acīm.

Sils piecēlās, izņēma no kofera dažus sarkanus un pelēkus sējumus un parādīja tos sievietei. Tad viņš iemeta grāmatas un kreklu atpakaļ koferī un aizsita vāku.

„Ārkārtīgi nepatīkami,“ viņš pret sievieti atgriezies sacīja, „ko mēs tagad darīsim?“

„Dieva dēļ,“ sievietes acis parādījās izbailes. „Dieva dēļ nesauciet policiju, es jūs lūdzu! Jūs saprotat — slimis vīrs, mazi bērni — es to nekad neesmu darijusi, tik tiešām, tas ir pirmo reizi mūžā, uzklauset taču mani . . .“

Sils kaut ko domāja, gan sievietē, gan savos zābaku purngalos lūkodamies. Droši vien atcerējās savu sievu un bērnus.

„Es jūs lūdzu,“ Marta Eberle sāka raudāt, „kāds kauns, kāds negods!“ viņa nolieca galvu līdz ceļiem un runāja caur plaukstām, „vagrāns bija tumšs, jūs gulējāt, kā es varēju zināt, ka tas jūsu koferis? Es domāju — kādēļ atstāt šo mantu ārzemniekam? Un tā tas notika . . .“

„Es nevaru paciest sieviešu asaras,“ Sils pēkšņi pārtrauca viņu. „Beidziet, jeb es saukšu policiju!“

Marta Eberle acumirkli noklusa. Tikai viņas pleci vēl iedrebējās.

„Nu?“ viņa paklusi šņukstēdama iejautājās pēc laba brīža.

„Neko,“ Sils sausi teica. Pēkšņi viņš savtēra koferi, pagriezās un, ne vārda nebildis, aizsoļoja pa ceļu, likdams soļus tik grūti, it kā tam plecos būtu centners akmeņu.

Pēc laba gabala viņš atskatījās. Marta Eberle stāvēja vēl turpat un māja viņam ar roku.

Sils īgni novērsās un gāja tālāk.

SFINGA SMAIDA

Balāde par Robertu Kochu Ēģiptē 1883. gadā.

Pāri smiltīm dzeltenām un rudām,
 Pāri klintīm noslideni gludām,
 Ielejām, kur Tigra lokos vijas,
 Pāri Indijai un Arabijai,
 Steigā dodamās uz rieta pusi,
 Ēģiptē ir sērga atnākusi —
 Cholera . . . Kā stiebri saļimst stāvi.
 Kas var kavēt skaudrā plaujā nāvil
 Tomēr var. Nāk francūži un vāci.
 Tur, kur plāvējs savu ražu vācis,
 Pētī miesu, sērgas uzvarētu,
 Vai tur digļi audos slēpties spētu.
 Kochs no Vācijas. No Sēnas krastiem
 Nebrauc vis, lai sērgas digļus rastu,
 Pats Pastērs. Tuljē brauc, skolnieks zinīgs.
 Gan jau prātis sērgas mīklu minēt,
 Kad būs diezgan vērots, diezgan pētīts.
 Liekas drīz Tuljē, ka sekmēm svētīts
 Viņa darbs. Viņš Kocham rādīt sūta
 Sērgas radītāju būti gūto.
 Mikroskopā sūtījumu skata,
 Pētī Kochs: nav tuvāk ne par matu
 Ticis mērķim klāt Tuljē. Tik krāsots
 Trombocītu bars peld asiņš lāsē.
 Tie par sīkbūtēm ir noturēti!
 Vārdi lēni jāmeklē, lai spētu
 Saudzot teikt Tuljē, ka kļūdas labot
 Mērķis ir, kas darbā vieno abus . . .
 Saule nolaižas aiz smilšu kāpām,
 Dzestrums nāk un veldzē to, kas slāpis
 Visu dienu saules karstā kaismā.
 Rietumi deg violetā gaismā.
 Pie Tuljē iet Kochs. Speķ soli gausu:
 Negribēs Tuljē to šoreiz klausīt . . .
 Ceļa malā sena maza sfinga.
 Rieta gaismā pantos pazūd stingums,
 Liekas, smaidā atdzīvojas vaigi,
 Ēnas klistot sejai pāri staigā,
 Robos dobtai tūkstoš gadu vējos.
 Smaida sfinga: vēl nav uzminējis
 Cilvēks mīklu, mūžība ko jautā,
 Gudriba vēl tinas bērnu autā . . .
 Galā ceļš. Kāds francūzis nāk preti:
 — Gaidīts esat, kaut gan nākat reti!

Tomēr durvis veļu lielās bēdās —
 Citam viesim šodien nākat pēdās:
 Sērgas dvaša baigi viņo telpā —
 Draugs Tuljē drīz, laikam, štāsies elpot. —
 Stāv pie gultas Kochs. Dvēš slimnieks strauji,
 It kā pāri kāptu stāvu krāju.
 Zina visi: vārti lēni veļas . . .
 Velti te ko gaidīt, velti cerēt.
 Jau uz pieres krājas auksta rasa.
 Slimnieks samana. Viņš Kocham prasa:
 — Ir, kā teicu? Sīkbūti es radu?
 Manu vārdu minēs gadu gadiem . . .
 Tagad sērgai viegli ceļu krustot.
 Kaut tik drīzāk spēkus augam justu! —
 Saka Kochs: — Jums tiešām nākas slava:
 Sērgas digli radāt, šaubu nava! —
 Seja slimniekam mirdz gaišā priekā.
 Elpu velk viņš . . . Nejut tad nieka . . .
 Pēdējo vēl samanīgo mirkli,
 Iekāms Lētas upē iegrimst irklī,
 Itin lielā gaismā slava mirdzot,
 Sevi apskaidrotu sajūt sirdzējs.
 Slava vienmēr aplaimo un rotā,
 Arī tad, ja tā par velti dota.
 Mūžībā līdz ejot, neparastais
 Spožums pāri pārspid otrā krastā,
 Ceļu parāda kā lāpa degta.
 Viegla paliek gaita, ēnām segta . . .
 Kad uz māju Kochs iet gaitā gausā,
 Domā viņš: . . . reiz vienā svaru kausā
 Labos darbus liks, būs otrā ļaunie.
 Meli, nule teiktie, visujaurie,
 Tie, ko mirējam man nācās sacīt,
 Kad jau dzīves gaismā lūza acīs,
 Tad būs labiem darbiem piepulcēti.
 Vairāk nekā patiesi un svēti
 Vārdi vērts šie meli, smagi svarā . . .
 Atkal iet gar sfingu pētnieks garām,
 Atkal zvaigžņu sudrabainā zaigā
 Dzīvību gūst palsie akmens vaigi.
 Par ko smaida, visu zinot, lūpas?
 Vai par to, ka tūkstoš gadu šūpās
 Patiesība, meli — viss ir niecīgs?
 Gals un sākums zūd, kur aplis liecas.

NEPARASTĀ

Būs pagājuši gandrīz jau 25 gadi, kopš es pirmo reizi redzēju Zentu Mauriņu. Es toreiz nemaz nezināju, ka tā ir viņa, un tomēr es biju viņu pazinusi.

Tas bija laikam 1922. gada ziemā. Kādas sniegainās dienas priekšpusdienā, nākot no Vērmanes dārza puses, Krišjāņa Barona ielā pret Rozes grāmatu veikalu pēkšņi man garām pabrauca kādi ratiņi, un tanīs sēdēja jauna sieviete brūnās ziemas drānās, mazu, brūnu cepuri galvā un nolaistiem plakstieniem. Viņa man likās neparasta, un man tūliņ gribējās zināt, kas viņa ir. Aiz ratiņiem gāja jauna meitene, tos bīdīdama, un tā viņas, sniega apbirdinātas, iebrauca parkā.

Viņa palika man prātā, un es taujāju savām skolas biedrenēm un stāstīju par viņu. Viņa man likās kā Skalbes jūras vārava, kas nolaistiem plakstieniem slēpjas no pasaules.

Bet tad drīzi mana draudzene Elza Miķelšone man pastāstīja, ka tā esot Zenta Mauriņa, jauna rakstniece, Vacholdera kundzes, kas bija Grosvalda kundzes māsa, radniece, pie kuŗas mana draudzene dzīvoja maizē.

No viņas es arī uzzināju par Zentas Mauriņas liktenīgo slimību. Arī tas bija kas neparasts savā bargumā un grūtumā un pašas rakstnieces varonīgajā mierā, kā viņa brauca savos ratiņos pa Krišjāņa Barona ielu uz Latvijas universitāti, kur viņa studēja.

Un, kad mums nebija naudas un citādi šķēršļi stājās ceļā mūsu izglītības nodomiem, mēs teicām: redzi kā Zenta Mauriņa...

Tad mēs sākām meklēt viņas rakstus. Svētdienas rītos mēs skrējām pēc *Latvoja*, tur tie arvien bija. Tie bija dzīvi un spoži vārdi par dažādiem literatūras jautājumiem, dažādiem rakstniekiem un viņu darbiem. No tiem vizēja pretim neparasts gara mirzums un kvēle. Kas radniecīgs Akurātera mākslas vienreizīgā momenta tvērumam, īpatam parādību skatījumam kāpinātā, spilgtā, dvēselīgā stilā.

Zenta Mauriņa kļuva populāra. Viņas rakstus lasīja visi. Visus tie savā veidā rosīnāja, visi no tiem varēja saņemt kādu veldzi,

ikvienam tie uzmeta kādu pulgojumu. Viņu uzmanīgi klausījās literatūras semināros filoloģijas fakultātes baltu nodaļas 39. auditorijā, ap viņu pulcējās rakstnieki: Veselis, Ērmanis, Sudrabkalns, R. Rudzītis un citi, gāja blakus viņas ratiņiem, dedzīgi sarunādamies, pa Rīgas ielām, nākot no kāda literāra sarikojuma.

Zenta Mauriņa kļuva arvien rosīgāka. Viņa rakstīja daudz un visur. Atklājās arī viņas runas spējas. Es atceros viņas pirmo runu plašai publikai par lirikas būtību studenšu biedrības Ziemeļnieces rīkotajā rakstnieku vakarā Melngalvju namā. Tas bija ievērojams notikums, jo Zenta Mauriņa ar šo runu ievirzīja dzejas darbu zinātniskā aplūkojuma gaismā. Tā sāka celties interese par literatūras zinātņi. Zenta Mauriņa pati, plaši pārredzēdama un pazīdama Vakareiropas literatūras zinātnes sasniegumus, daudz rakstīja par šiem jautājumiem un gāja savus patstāvīgus ceļus.

Literatūras pētīšanas laukā man gribas aizrādīt uz divām raksturīgām līnijām Zentas Mauriņas darbā: uz mērķi un metodi.

1. Viņas mērķis arvien: meklēt vērtības. Viņa izvēlas darbus, kas viņai tuvi ar savu vērtību pasauli, un šo vērtību pasauli viņa cenšas atklāt un apgaismot. Būdamā pati mākslinieciskas struktūras, viņa šai pasaulei uzmet spilgtu gaismu un to apgaismo īpašā kārtā, nenozīmīgo nesaucot vārdā, nepievēršot tam skatu, nozīmīgo kāpinot. Tā mēs dabūjam no attiecīgas mākslas parādības ļoti spilgtu ainu, kas mūs pievelk ar savu īpatnību, bet daudzus objektīvi intelektuālus pētniekus un vēsos analitiskus neapmierina, pat uztrauc.

Zenta Mauriņa nevienu rakstnieku, nevienu darbu nav pēlusi, viņa neraksta vienkārši par to, kas viņai liekas mazvērtīgs vai viņas personībai tāls.

2. Ieskatīdama intelekta vienpusību un nevarību mākslas darbu izprast tā dzīvīgumā, viņa iet iegremdēšanās, iejūtas un pārdzīvojumā ceļu, izlietodama to kā metodi, kas viņai spoži padodas. Vēlāk daudzi lite-

rātūras teorētiski gājuši viņas pēdās, savu ceļvedi bieži neapzinādamies, pat noliedzami.

Šī metode nav objektīva un nekad arī pilnātn nevar atklāt mākslas darbu, bet, dodama tā atspulgu pētnieka gara pasaules spogulī, neizārda tā dvēseli, bet, to it kā pār-radot, izceļ dažus raksturīgus vaibstus.

Zentas Mauriņas literātūras darbības sākumā viņu visi pieņēma un aprīņoja bez kritikas. Bet tad pēkšņi radās viņas noliedzēji. Pretestības iemesli meklējami pēc manām domām Zentas Mauriņas literāro darbu pētišanas īpatnējā garā un metodē un personību pretišķīgās savdabībās.

Pirmais bija Edvarts Virza. Un tā radās divas strāvas, kas, atsitoties pret Zentas Mauriņas personības akmeni, šķīrās divos pretējos virzienos, katra spulgodama savās krāsās. Vienaldzīgo vēl arvien nav — arī tas ir neparasti. Zenta Mauriņa nekad nav kaņojusi pretim, viņa iet savu ceļu tālāk.

Edvarts Virza guļ zem velēnām, Zenta Mauriņa kļīst svešumā. Atrist nost visas cīņas un ienaidi pārvarīgu laikmeta notikumu priekšā, par tām domājot, prātā nāk tautas dziesmas vārdi:

*Ko peldami nenopēla,
Ko celdami neuzcēla?
Nopel labu tēva dēlu,
Uzceļ kūtru kumeliņu.*

Ir pagājuši gadi, Zenta Mauriņa ir sarakstījusi daudz grāmatu, bet visām pāri staro viņas dzīvā personība, viņas kvēlā sirds, varonīgais gars.

Arī es esmu ar Zentu Mauriņu pavadījusi skaistas dienas, īpaši viņas literārās darbības sākuma gados, kad viņa dzīvoja Elizabetes ielā 31, Rūpniecības ielā 4, kad iznāca *Pār-*

domas un ieceres, Dzīves apliecinātāji, Saules meklētāji.

Tās bija svētku noskaņas pilnas stundas, kad Zenta Mauriņa saņēma viesus, atvērusi plaši rokas, visa starodama. Tas pacēla, atraisīja, izrāva no parastās ikdienas.

Kādā agra pavasara svētdienas rītā mēs braucām ar viņu ratiņos uz Meža kapiem un atpakaļ pa tikko plaukstošu koku apvīzētiem ceļiem un ielām. Drusku migloja lietus, ielas un ceļi bija tukši, un visa pasaule likās iegrimusi plaukstošā zaļganā brīnumā kā apburtā dzelmē.

Otra aīna, ko es spilgti atceros, ir rudenī. Tad jau Zentai Mauriņai bija sava mašina. Kādā vēlā pēcpusdienā mēs izbraucām no pilsētas uz Baltezeru. Tas bija vēss, bet krāšņs rudens, kad kokiem nebira lapas, bet tie stāvēja pilni un blāzmaiņi sārti un zeltaini, kā pēdējo reiz krāšņodamies. Konstantins Raudive vadīja mašīnu, un mums ātri gažām slīdēja viena vakara saules apmirdzēta ainava pēc otras. Mēs izkāpām pie Balt ezera. Ezers bija vidū tumši spožs un nekustīgs, bet no malām līdz dzelmei visapkārt piesviests pilns krāšņo rudens koku sārti zeltaino atspulgu. Saule grima jau rietā, mums sāka salt un likās kas baigs un nenovēršams atspīd šai spožumā. Zenta Mauriņa sēdēja ezera krastā zemē un klusēdama skatījās ūdeņos.

Šādas ainavas ietvēr manā prātā Zentu Mauriņu, kad es sāku atcerēties un pārdomāt pagātņi.

Paldies, miļā Zenta, Tev par skaistumu, ko Tu esi iestarojusi pasaulē, par to jauko, ko es kopā ar Tevi esmu pārdzīvojusi. Es Tevi sveicinu no tāluma Tava mūža pusimtā gadā. Staro, kvēlo, dedzi un izturi! Rīga un Latvijā lai ir mūsu cerība!

PIRMAIS ATMIŅU POSMS PAR ZENTU MAURIŅU

Tas bija viens no skaistākiem laikiem manā mūžā, kad biju jauns puisis, jauns rakstnieks un dzīvoju Rīgā pie vecā bibliofila Jāņa Misiņa viņa milzīgās grāmatu krātuves vienā stūrī. Šī krātuve vēl nebija pārdota Rīgas pilsētai, vēl visas avīzes un grāmatas gulēja sakrautas abos Misiņa īrētos dzīvokļos Dr. Jankovska namā, Skolas ielā 25. Jau 1920. gada rudenī Misiņš runāja par kādu sievieti, kas gribot no kaut kurienes provincē braukt uz Rīgu un mācīties. Esot viņa jaunības drauga meita. Būtu jāuzņem ģimenē un dzīvoklī, bet viņa esot slima, ņevarot nekur pārvietoties bez citu palīdzības, esot „cilājama, nēsājama“. Ak jā, ja nu būtu tāda cilvēku mīlestība un pašai dziedība — un arī pašiem tas spēks... bet ko lai darot. Un Misiņš nopūtās: „Būs vien viņai jāmeklē cits korteliš.“

Gads pagāja, biju šo sarunu aizmirsis. Bija zeltaini skaidra rudens svētdiena, 1921. gada 16. oktobris. Pēcpusdiena. Gribēju kaut kur iziet, biju uzvilcis mēteļi, bet sāku šķirstīt kādu grāmatu un apsēdos, tāpat mēteļi mugurā, pie galda savā bibliotēkas istabā. Aiz sienas dzirdamas balsis, Misiņš, no blakus dzīvokļa ienācis, runājas ar kādu dāmu, ko atvedis līdz. Durvis uz otru istabu bija pusviru, un pēkšņi pa tām ieslīdēja jauna sieviete braucamā krēslā. Viņai bija kupli, tumši mati, lielas, tumšas acis, bāla, inteligenta seja, enerģisks zods. Viņa nebija zinājusi, ka šinī istabā kāds cilvēks, samulsa un nočukstēja „atvainojiet“. Tūlīņ ienāca arī Misiņš un smējās: „Nu kas tur bija ko atvainoties?“ Cik atceros, Misiņš mūs neiepazīstināja — parasti viņš nekad to nedarīja. Lai kam, mēs iepazināmies paši. Jaunā dāma bija Zenta Mauriņa, filoloģijas fakultātes studente, nesen augstskolā ieņēmusies, atbraukusi Rīgā no Grobiņas, kur dzīvoja viņas vecāki; tēvs bija Liepājas apriņķa ārsts ar dzīves vietu Grobiņā. Atcerējos pērnējo Misiņa stāstījumu, nopratu, ka viņa viešņa ir tā pati sieviete, par ko viņš runāja. Jā, tā

bija Zenta Mauriņa, kas tulkojusi vāciski Akurātera noveles, pavasarī iznākušās A. Gulbja izdotā seriāļā Lettische Literatur. Zenta Mauriņa bija droša un runīga, lai gan lielākas valodas mums tai dienā neiznāca. Cilvēcinādama viņa runāja par Raini un Skalbi, vēlējās no Misiņa dabūt dažus šo dzejnieku darbus. Misiņš nu neatzina ne Skalbi, ne Raini, paņēma Viktora Egliša *Pelēko baronu* un sāka šo to lasīt, teikdams, ka Eglītis te dzejoties labāk nekā „Rainītis“. Tam nu mēs pievienoties nevarējām. Misiņš ar savu viešņu drīz manu istabu atstāja, palikdami gan turpat blakus istabā. Es gāju vien projām savās padomātās gaitās. Vēlākos laikos, kad kļuvām pazīstami, Mauriņa man pārmeta: būtu jel toreiz ienācis, pasacījis ardievu — viņa gaidījusi to.

Par šo meiču bija daudz jādama, viņa bija neparāsta parādība. Kādā dienā redzēju: kāds stūma viņas slimnieces ratiņus pa Elīzabetes ielu gar Vērmanes dārzu man garām. Sēdētāja mani nepamanīja, viņa nopietni skumji skatījās sev priekšā, sakniebusi lūpas. Redzējums mani tā aizkustināja, ka uzrakstīju dzejoli par šīs sievietes traģiku. Anna Brigadere vēlējās kādu manu dzejoli *Daugavas Gada grāmatai*. Aiznesīšu to pašu. Kad Brigadere paņēma no manis dzejoli un redzēja virsrakstu *Tai, par kuru es domājis daudz* (grāmatā *Laiki un ceļi* pārdēvēju *Kāds liktenis*), viņa pavīpsnāja. Dzejniece, droši vien, domāja: aha, nu tam arī kāds romāniņš... Bet tad viņa lasīja tālāk, kļuva gluži nopietna, jautāja: kas esot dzejolī atēlotā? Es stāstīju, cik jau nu pats zināju, par jauno studentu. „Ko jūs sakāt!“ — Anna Brigadere aizkustināta brīnījās.

Ilgāku laiku neredzēju Zentu Mauriņu. Vēlu rudenī izbraucu uz tēva mājām un, Rīgā atgriezies, atradu dažus Mauriņas atzinības vārdus par manu *Es sludinu*, rakstītus steigā ar zaļas krāsas zīmuli uz cita cilvēka man adresētas vēstules aplokšnes. — Es Mauriņai domāto dzejoli atdevu *Dauga-*

vas Gada grāmatai, kalendāram, bet Mauriņa pati arī bija kļuvusi kāda kalendāra līdzstrādniece. Tas bija vecvecais Hekera (Häcker) *Vidzemes Kalenders*, kuŗa mūžs jau ilgāks par simts gadiem; Misiņš ik gadus tam sastādīja literāro pielikumu. 1922. gadam domātā kalendārā viņš ievietoja divus Zentas Mauriņas mēģinājumus dailprōzā — divus dzejoļus prōzā, impresijas, kādas rakstīja „dekadences“ laikā, kad iznāca *Dzelme un Stari*; šos gabaliņus autore parakstīja vienkārši: Zenta. 1923. gada kalendārā Misiņš aicināja Zentu Mauriņu uzrakstīt literārā stilā kādu Vidzemes teiku, bet Mauriņa grozīja atstāstāmās teikas fābulu, iepīdama tur šo to no saviem personīgiem tā laika pārdzīvojumiem. Misiņš nobrīnījās vien, bet autore aizbildinājās: esot bērņībā dzirdējusi tādu variantu... Cienījamā rakstniece tagad varbūt aizmirsusi šos savus gabaliņus, kas iespiesti tai pašā „kalenderī“, kuŗa pielikumus reiz, agrākos gados, sagādāja un parakstīja Rūdolfs Blaumanis. — Daudz svarīgāka lieta bija pirmās, tāpat ar Zentas parakstu klajā laistās recenzijas, kuŗas T. Zeiferts (ar Misiņa aizrunāšanu un gādību) ievietoja *Izglītības Ministrijas Mēnešraksta* 1922. gada 3. un 4. burtnīcā. Tās bija par Aķurātera stāstiem *Klusums un gaisma* un Vecozola romānu *Lai nāk Tava valstība*. Vecozolam kaut kas šai recenzijā nav patīcis, viņš bijis gaužām pikts un meklējis, kas tā Zenta tāda esot par meitu. Recenzijās nebija formas tirzājumu, bija autoru īpatņību raksturojumi, bija mēģināta noskaidrot, tā sakot, grāmatu idejiskā puse.

Priekš Ziemassvētkiem (1921.) iznāca *Daugavas Gada grāmata* ar manu dzejoli. Drīz saņēmu Zentas Mauriņas vēstuli pilnu dedzīgu, kaut maigi izteiktu pārmetumu. Kādēļ, kādēļ es viņu tā ievainojis, tā sāpīnājis, rakstīdams par viņas likteni? Nezināju, ko atbildēt, ievainot jauno rakstnieci taču nemaz negribēju, vēstule palika neatbildēta, un ilgāku laiku es neredzēju Zentu Mauriņu. Nezināju, kādas grūtības, kādi pazemojumi viņai jāpanes. Tikai pēc daudziem gadiem, kad rakstīju Mauriņas biografiju, viņa man stāstīja par augstskolas apkalpotāju M., dzērāju, kas par atlīdzību uzņēmis

viņu uznest klausītavā un nonest lejā. Kādreiz šis cilvēks nogaidījis, kamēr visi izklīst, telpa tukša, un tad sacījis Mauriņai: „Tagad es jūs, jaunkundz, ātrāk lejā nenesīšu, kamēr jūs man iedosit vēl kādus latīņus klāt šņabītim“. Mauriņa teikusi, ka to nedarīs, naudas viņai neesot klāt. Ā, nu tad viņa varot šeit kaut sapūt. Un viņš noslēdzis klausītavu un noskrējis lejā. Vēlāk tomēr „apžēlojies“ un brutāli, rupji nonesis jauno studentu pa kāpnēm. — Turpmākos gados liktenis Mauriņai piešķīra cilvēku, kas viņai tiešām bija pieķēries, kā mēdz teikt, ar sirdi un dvēseli. Tas bija Dāboliņš, nerunīgs, gaŗa auguma vīrs, dzeltenu ūsiņu. Viņš Mauriņai daudz laipni palīdzēja, bieži redzēju, ka Dāboliņš kaut kur aizstumj pazīstamos ratiņus. Nezinu, kas ar šo vīru vēlāk notika.

1922. gada pavasarī Misiņš aizbrauca uz Leipcigu, atstādams savai krātuvei mani par tādu kā neoficiālu pārzini. Bija piekodināts: ja Zenta Mauriņa kaut ko vēlas, izsniegt viņai itin visu. Viņa tiešām kādreiz pie Misiņa dāmām ieradās, un Misiņa kundze vai kusa laipnībā pret savu viešņu, atkārtodama: „Jā, manu cālīt, jā.“ Mauriņa man atveda izlasīšanai savu manuskriptu *Dostojevskas Noziegums un sods un Nicšes filozofija*; lai izlasot, lai pasakot savas domas. Savā egoismā un nolaidībā es manuskriptu tikai drusku pašķīrstīju, jo Dostojevski gan cienīju un apbrīnoju, bet Nicše mani neinteresēja nemaz. Noturēju manuskriptu diezgan ilgi un tādu pat nepārbaudītu aizsūtīju atpakaļ, kas, protams, atkal sāpināja Zentu Mauriņu. Kad iznāca mana stāstu grāmatiņa *Lietuvēna laikā*, aizņēsu to Zentai Mauriņai, pirmo reiz viņu apciemodams. Viņa toreiz dzīvoja Bruņinieku (vēlākā Aizsargu) ielā, mazā namiņā, kam zemie logi bija tik tuvu ielai. Mauriņa gan dzīvoja istabiņā ar logiem uz pagalmu, ielas pusē mita viņas dzīvokļa saimnieces, kādas krievietes vai polietes. Par manu grāmatiņu viņa priedējās, mēs runājāmajies sirsnīgi, un ar šo apciemojumu sākās mūsu draudzība. Vasarā aizklīdām katrs uz savu Latvijas malu, viņa aizbrauca uz Grobiņu, es uz tēva mājām Smiltenes un Trikātas pusē, bet mēs apmainījāmajies vēstulēm. *Izgl. Min. Mēnešrakstam* Mauriņa uzrakstīja re-

cenziju pat manu *Lietuvēna laiku*, un tā viņas beidzamā recenzija šai mēnešrakstā, jo ar Zeifertu viņai neradās un neradās īsti laba saskaņa. Par maniem stāstiem Mauriņa bija rakstījusi dziļā iejūtībā un izpratnē, tikai pārāk cildināja, salīdzinādama pat ar Dostojevski, t. i., gribēdama gan teikt, ka esmu Dostojevskā tipa rakstnieks, kā tai laikā varēja arī likties.

Rudenī Mauriņa no Bruņinieku ielas pārceļās Strēlnieku dārza rajonā, ja pareizi atceros, Andr. Pumpura ielā. Tur viņai bija lielāka, ērtāka un glītāka istabiņa. Vēlāk Mauriņa dzīvoja vēl šur tur citur tai pašā rajonā. Šais gados (1922.—24.) diezgan bieži viņu apciemoju — un nav bijušas manā mūžā daudzas sievietes, ar kuņām būtu bijis tik jauki un pievilcīgi sarunāties. Ārkārtīgi jūtīgo, viegli ievainojamo jaunavu valdzināja viss romantiski dziļais, noskaņoti smalkais, arī viss pārcilvēciski augstais un dižais, vai nu tas būtu dievišķīgs vai daimonisks, — valdzināja viss neikdienišķīgs, viss, kas ved projām no reāliskā, ikdienišķīgi banālā, kaut ar šo reāli sīko dzīves apstākļi spieda sadurties ik dienas. Mauriņai ļoti tuvi bija vācu romantisma dziļākie un īstākie dzejnieki Helderlīns un Novaliss, bet no jaunākā laika lirīkiem — Rainers Rilke, ko viņa dēvēja par balto Parsifālu. (Pēc gadiem viņa tāpat nosauca Andr. Eglīti.) Bet Zenta Mauriņa mīlēja arī Ničši un par visiem vairāk Dostojevski. Franču dzeja un kultūra tai laikā viņai vēl bija mazāk pazīstama. Atceros, ar lielu cieņu Mauriņa runāja par īpatnējo romānu un drāmu autoru, rožkrusta bruņinieku un magu Žozefēnu Peladānu, ko augsti vērtējis arī Augusts Strindbergs. „Kādēļ latviski nav tulkots neviens pats Peladāna darbs?“ viņa izsauca un vēlējās, lai es izlasītu P. romānu *Una cum uno*. No mūsu dzejniekiem tais gados īpaši tuvs Mauriņai bija Akurāters, ar to bija arī personīga pazišanās jau no Mauriņas Liepājā pavadītā laika. Visaugstāks un dižāks šķita Poruks, par ko jaunā autore uzrakstīja nelielu studiju, izceldama Poruka faustisko dabu. Teica: rakstot bijis tā, it kā Poruks pats visu laiku stāvētu aiz muguras, skatītos un teiktu, ka ir jau labi... Kad nu ar Zeifertu nevei-

cās, jauni labvēļi un atbalstītāji Mauriņai radās brāļi Egles, īpaši Kārlis, kas labprāt uzņēma jaunās autores rakstus minēto brāļu rediģētā kritikas un bibliografijas žurnālā *Latvju Grāmata*. Tur iespiesta studija par Poruku (1923.), tur manis neizlasītais raksts par Dostojevski un Ničši (1924.). — Ne Raini, ne Skalbi, ne Brigaderi, pat ne Fr. Bārdu Mauriņa tad vēl, tā sakot, nebija papildnam „atradusi“, un pavisam tāls viņai bija Blaumanis. „Blaumanis?! Viņa rakstos taču nav tēlots neviens sapņotājs!“ jaunava izsauca. Drīz viņa mācījās dziļāk pazīt Blaumani un saprata, ka arī Blaumanim viss kas: problēmas, mistika, „sapņotāji“.

Tā mēs satikāmies, arī sarakstījāmies. Zenta Mauriņa tai laikā rakstīja arī mazus liriskus dzejoļišus, gan latviešu, gan vācu valodā un reizēm pievienoja tos savām vēstulēm. Sākās viņas pazišanās ar rakstniekiem, kas nāca gan paši ar viņu iepazīties, gan dažus pie Mauriņas aizvedu arī es. Apmeklēja viņu Haralds Eldgasts, kas dzīvoja Liepājā, vērtēja augsti savus rakstus, bet no Mauriņas pānesa reizēm stingru kritiku, kādu no citiem nebūtu pieņēmis. Atnāca reliģiskais meklētājs un svētuma dzejnieks Richards Rudzītis, ko Mauriņa sevišķi sirsnīgi iecienīja. Rudzīša dabu viņa raksturoja ar vācisko apzīmējumu spinnwebzart. Nāca ciemā jaunais avižnieks, kritiķis un feletonists Olgerts Liepiņš, kas mēdza runāt studentu un bohēmiešu izteiksmē, bet Mauriņa to atrada vulgāru un laboju. Piemēram, Liepiņš sacīja: „Tā meita bija pie manis un to grāmatu atstiepa.“ Mauriņa: „Kā jūs sacījāt?“ Liepiņš: „Nu jā — tā jaunkundze atnesa.“ Laikam 1925. gada sākumā atvedu Jāni Veseli. Tai pašā reizē atnesu Mauriņai arī grāmatu, kas viņu sevišķi interesēja: Dostojevskā mūža biedrenes Annas Grigorjevnas atmiņu grāmatu. Mauriņa sminēja: „Es nezinu, ko nu pirmo apskatīt: grāmatu vai Veseli.“ Viņu attieksmes kļuva biedriski draudzīgas, Veselis aizbrauca kādā vasarā pie Mauriņas ciemā arī uz Grobiņu. Mauriņa uzrakstīja *Burtniekā* 1928. g. pirmo plašāko apceri par Veseli. Bet vēlāk viņu raksturu atšķirība un dažādie pasaules uzskati radīja neizlīdzināmu plaisu. 1924. g. rudenī atvedu

pie Zentas Mauriņas Jāni Grīnu. Vēlāk viņš man teica: No visām (tai laikā) „rakstošajām“ jaunkundzēm viņa esot inteligentākā un interesantākā, sarunās ātjautīgākā un gudrākā. Viņa ļoti interesējās par Jāni Ezeriņu, atzina pat, ka *Miga* esot labākā novele latviešu literatūrā. Vai es nevarot iepazīstināt ar autoru? Ezeriņš arī pats vēlējās aiziet, bet neatceros, kādēļ no šīs iepazīšanās nekas neiznāca. Pēc Ezeriņa nāves Mauriņa uzrakstīja aizgājušā dzejnieka raksturojumu, apzīmējuma viņu par Dieviņu velniņu. (Pēc E. dzejoļa ar tādu virsrakstu.) Šī apcere parādījās *Daugavas Gada grāmata* (1926. g.).

Jā, arī minētās *Gada grāmatas* redaktore Anna Brigadere apciemoja Zentu Mauriņu. Un jaunā rakstniece sajūsmā stāstīja par vecāko kolleģu: Brigadere esot vienīgā sievietē, kurai viņa istākā cienībā varētu noskūpstīt roku. Brigadere, viena no tām neprecētajām, retajām sievietēm, kurai nevarot piešķirt neviņo vecmeitas nosaukumu. Atnāca pie Mauriņas jaunā un straujā dzejniece Aida Niedra, kas vienmēr ātri izpildīja savus nodomus. Mauriņa uzrakstīja *Latvju Grāmatai* recenziju par Niedras pirmo dzejoļu krājumu *Erosa elegijas*. Vēlākos gados abas rakstnieces gan attālinājās viena otrai (pat naidīgi), gan atkal tuvojās. — Kādu dienu Mauriņa man sacīja pavisam priecīga: „Vai zināt, kas šodien pie manis bija?“ Bija apmeklētājs profesors Aleksandrs Dauge, toreizējais izglītības ministrs. Kādu citu reizi, jau trīsdesmitos gados, sastapu cienijamo zinātnieku pie Zentas Mauriņas. Viņš stāstīja starp citu gan par savām jaunības dienām, gan par dažādiem jocīgiem atgadījumiem un apmeklētājiem savā ministra laikā. Tad manīju, ka Dauge var būt arī jauks humors. Zenta Mauriņa un Aleksandrs Dauge sirsnīgi sapratās vienmēr.

Aizvien pieauga Mauriņas cienītāju un draudzeņu pulks augstskolas studentu vidū. Aizvien pieklauvēja šāda vai tāda meiča. 1922. gada rudenī pie Zentas Mauriņas sāka nākt slaika, nopietna, enerģiska dāma — studente Elfrīda Lauvas jaunkundze, vēlāk Sarkanā Krusta un Jaunatnes pētišanas institūta darbiniece, pazīstama pedagoge. Viņas raksturā apvienojās cieta stingriba un

mātišķīgs maigums. Šad tad man gadījās būt pie Mauriņas, kad tur bija Lauvas jaunkundze. Sākumā abas jaunavas uzrunāja viena otru — jūs. E. Lauvai arī mūzikāls talants, smalka mūzikas izpratne. Andr. Pumpura ielas dzīvokli Mauriņas dzīvokļa saimniekiem bija klavieres, un kādā vakarā Lauva spēlēja kādu Šopēna opusu. „Es nezināju, ka jūs tāda mākslniece. Jums vajadzēja studēt konservatorijā,“ Mauriņa teica. Lauvas jaunkundze tikai pasmaidīja. Drīz viņas uzrunājās ar tu, un E. Lauva kļuva varbūt patī istākā, pastāvīgākā, ne ar vienu neaizstājamā Mauriņas draudzene, kaut viņa nebūt nav akla Zentas Mauriņas pielūdzēja. Jā, bieži vien, Mauriņu apciemodams, atradu pie viņas Frīdu Lauvu. Reiz Mauriņa stāstīja par kādu manas nervozitātes sīkumu: es nevaru ciest, ja kāds trauks nolikts tuvu galda malai; jābaidās, ka nenoveļas, nesapliet. Tad nu abas dāmas mani „spīdzināja“, viena par otru bīdīdamas porcelāna pelnu trauciņu tā, ka tas, nabadziņš, maz vien vairs turējās uz galda. Es sēdēju, skatījos, sēcu aiz šausmām. Tas nu tāds draudzīgs jociņš, bet bija laiks, kad Frīda Lauva mani lāga neieredzēja, jo viņai šķita, ka esmu iegājis draudzenes Zentas dzīvē kā kaut kas nevēlams, Zentai kaitīgs...

Jā, Zentas Mauriņas un Lauvas draudzība nav izirusi visus šos ilgos gadus, tikai tagad liktenis abas draudzenes šķīris. (Mauriņas romāna *Dzīves vilcienā* tēlotai Maijai daudz kas no E. Lauvas.)

No 1925.—28. gadam aiz dažādiem iemesliem man tikai reti iznāca tikties ar Zentu Mauriņu, bet viņas dzīvei un darbībai sekoju uzmanīgi. Viņas pirmās grāmatas, gandrīz neievērotas, iznāca 1924. gadā: Jāņa Rozes apgādātās bērnu ludziņas *Fēja, velns un ragana* un *Kur laime mīt?* Ludziņas parakstītas ar savādu pseudonīmu Amenta Zira, un Mauriņa tās rakstījusi, vēl gluži jaunā meitene būdama, savu privātskolnieku tēātīrītim. Jau minētais O. Liepiņš uzņēma viņas rakstus un recenzijas *Latvī*, kamēr ir šā laikraksta redakcijā. — Viens no ievērojamākiem notikumiem Mauriņas mūžā ir iepazīšanās ar Raini kādā Raiņa godināšanai sarīkotā jaunatnes vakarā. Seko tuvāka pa-

ziņšanās, var pat teikt, draudzība, un Rainis reizēm sarunādamies stumj pa ielu jaunās rakstnieces ratiņus. Zenta Mauriņa apmeklēja Raini un Aspaziju arī viņu mītnē un dzird, ka Aspazija skaļi čukst Rainim: „Prasi viņai (Mauriņai), kādēļ viņa raksta *Latvī*“. (Šis laikraksts reizēm diezgan asi, pat neglīti uzbrūk Rainim — sociāldemokrātu partijas cilvēkam.) Rainis atbild: „Nav taču svarīgi, kur kāds raksta, bet ko raksta“. Rainim Zenta Mauriņa var izsūdzēt un uzticēt arī ikdienišķīgās dzīves materiālās raizes un rūpes, turpretī pie Akurātera viņa ar tādām lietām griezties nevar. — Daudz garīgas ierosmes Mauriņai sniedz filozofijas docenta T. Celma (vēlākā profesora) lekcijas un filozofijas seminārs. (Semināru apmeklēja arī E. Lauva un Richards Rudzītis. Celma pulciņā tai laikā bija arī divi jauni filozofijas gaitnieki, Mauriņas draugi, kas vēlāk izvērtās viņas galīgi pretnieki.) Atceros, T. Celma dzīvoklī Mauriņai reiz bija arī istabiņa — tai pašā Strēlnieku dārza rajonā. Studenšu vienotne Ziemeļniece 1927. gada februārī rikoja Melngalvju nama zālē latviešu jaunākās lirikas vakaru, kas bija jāievada Zentai Mauriņai ar referātu *Lirikas būtība*. Apcieņojis Mauriņu 1927. gada sākumā, atradu viņu dzīvi ieinteresētu par gaidāmo vakaru. Pie viņas bija jauna, paklusa studente, smaidīgām acīm, kuŗas vārdu un arī pašu šo meiču pamazām aizmirsu. Atcerējos pēc vairākiem gadiem, viņu atkal pie Mauriņas satīcis; tad viņa jau bija kļuvusi dzejniece — Zinaida Lazda. Ziemeļnieču lirikas vakarā savus darbus lasīja gandrīz visi tā laika redzamākie liriķi, sākot ar Virzu un Rozīti, tāpat tā laika dzejnieces (kuŗu skaits gan bija mazāks nekā vēlāk 30. un 40. gados), sākot ar Elzu Stērsti. Sākumā Zenta Mauriņa lasīja par lirikas būtību, un tā ir rakstnieces pirmā uzstāšanās plašākas publikas priekšā.

Ar 1928. gadu sāka iznākt plašais mēnesraksts *Daugava*, kuŗa redaktors Jānis Grīns cieši piesaistīja Zentu Mauriņu šim izdevumam, un gandrīz katrā burtnīcā bija kāds viņas darbs — starp citu arī minētā vakarā lasītā apcere *Lirikas būtība*. Mauriņas dzīvē, gan pārejoši, bija atkal kas jauns: viņa bija

kļuvusi latviešu valodas skolotāja Rīgas skolotāju institūtā — gan vienu gadu tikai — aizstājot līdzšinējo skolotāju (lai kam pazīstamo Jāni Albertu Jansonu), kam piešķirts gads atvaļinājuma, lai pabeigtu studijas ārzemēs. Mauriņa tātad bija pirmo reiz pārcēlusies dzīvot Pārdaugavā, kur viņas jaunā darba vieta. Sākumā bijuši darbā pārvarami dažādi grūtumi, dažādi šķēršļi, bet vēlāk skolotāja ieguvusi daudz jaunu draugu, gan jaunu puīšu, gan īpaši daudz — jaunu meiču. Apcieņoju Mauriņu 1928. gada martā viņas istabiņā Dārtas ielā. Rakstniece stāstīja: te esot klusa dzīve, vakaros no loga skaists skats uz Daugavu, kuŗā atspīd Rīgas uguns. Ienāca ļoti jauna, milīga meitene, kuŗas sejā kas līdzīgs Zentas Mauriņas vaibstiem. Tā bija viņas jaunākā māsa, vienkārši par Māsiņu uzrunājamā Renāte Mauriņa, kas tagad dzīvoja pie Zentas, būdama izpalīdzē un kopēja. Renāte Mauriņa bija jaunākā no piecām Dr. Mauriņa meitām. Kad tā pašā gada maijā otrreiz apmeklēja Zentu Mauriņu, nama un istabas durvis bija līdz galam vaļā. Istabiņā ap rakstnieci vesela ziedoša sabiedrība: meitenes, institūta audzēknes, kas sanākušas personīgi atvadīties no ļoti iemīlētās skolotājas, jo mācības gads beidzies, atvaļinātais skolotājs atgriezies savā vietā, un Zentai Mauriņai darbs institūtā jāatstāj. Mauriņa lika meitenēm minēt, kas es tās esot, bet ko nu viņas varēja zināt. Es pats pa jokam ieminējos: „Varbūt es esmu Diženajo Bernhards...“ Beidzot Mauriņa pastāstīja, kas es par cilvēku. Meitenes klusi apspriedās un nodziedāja vienu dziesmu man par godu. Kad viņas bija aizgājušas, Mauriņa daudz par viņām stāstīja un aizrādīja. Vai es esot ievērojais, cik tā un tā tumšmatainā skaista? Vai kādai citai esot saklausījis augstos tonus, dziesmu dziedot? No tās varētu iznākt dziedātāja. Vistuvākā Mauriņai tomēr bija kāda tiešām tikama maģīga gaišmate Ieva Viļumsonē. Kad viņa jau bija skolotāja, bija kaut kur provincē vietā, Mauriņa brauca pie viņas ciemā, arī vēl, kad Ieva V. bija jau precējusies un māte. Mauriņa priecājās, ka Ieva ar saviem gaŗajiem, zeltainajiem matiem un bērniņu izskatījusies tiešām kā latviska

„madonna” . Bet tā laika ciemošanās Pārdaugavā man izraisīja Mauriņai veltīto dzejoli *Tai, kas vakara vērtos*. Rudenī (1928.). Mauriņa atkal dzīvoja Rīgas centrā, Skolas ielā, un irēja sev un Māsiņai divas mazas, šauras istabiņas kā cigāru kastītes. Arī es biju pārnācis no laukiem Rīgā, arī es dzīvoju Skolas ielā, tai pašā 25. numurā, kur agrāk, tikai šoreiz ne sētas, bet ielas namā, ne pie Misiņa vairs, bet pie Teodora Zeiferta. Logi manai istabai ielas pusē un bieži redzēju, ka Renāte Mauriņa aizbīda pa ietvi māsas ratiņus. Nu atkal iznāca daudz biežāk satikties, sarunāties. Manai istabai vienam logam stikla ielplisumi vairākās vietās bija pelēki baltu papīru salīmēti — tādus es tos atradu, tādus pēc četri gadiem, no dzīvokļa aiziedams, atstāju. Mauriņa man piezīmēja: viņa nesaprotot, kā es, dzejnieks būdams, varot dzīvot istabā, kur logs tādu papīru aizlimēts, bet es to nemaz lāga nebiju pamānījis, un šis papīrs mani netraucēja, nedūrās man acīs. Kad mums reizēm iznāca strīdēšanās par kādu dzejas jautājumu, Mauriņa allaž iebilda: „Ko nu jūs tur varat spriest, jūs jau dzīvojat istabā, kur logi ar ietinamo papīru salīmēti.” Jā, viņa bija un ir aistēte. Bez puķēm viņas istabiņu gan nekad neesmu redzējis. Reizēm viņa vērsusi manu uzmanību, aizrādīdama: „Vai redzējāt, kādi brīnišķīgi irisi man uz galda?” „Apbrīnojiet taču šo hiacinti!” — u. t. t. — Protams, visvairāk mēs runājām par dzeju, par literatūru — arī par maniem darbiem. Reiz, Mauriņu uz ielas satiekot, viņa man pasacīja tikai: „Tik bālu gabaliņu, kāds ir jūsu *Frižieres romāniņš*, gan tādām prominentam žurnālam kā *Daugava* nevajadzēja likt pašā pirmajā lappusē. Ardievu!” Bet visai vērtīgs viņai likās dzejolis *Parādnieks*: „Izlasīju, nodomāju: nu Ermanis pa ilgāku laiku atkal uzrakstījis tomēr vienu labu dzejoli. Zēl, ka tas nodrukāts *Latvī*. Tur to maz lasīs.”

Pamazām augs Zentas Mauriņas popularitāte, kaut pirmajām literāri pētnieciskajām grāmatām vēl nebija sevišķi daudz lasītāju. Ar Raiņa gādību un vēlēšanos A. Gulbis 1928. gada beigās izlaida nelielo Mauriņas grāmatu *Daži pamata motīvi Raiņa mākslā*. Daudz plašāks un dziļāks, tiešām īpatnējs

darbs autorei otrā grāmata *Jānis Poruks un romantisms*, gan ar dažām nepareizībām literatūrvēsturiskos faktos, dažām pārsteidzīgām domām un nemotivētiem spriedumiem par Poruka mūža beidzamo posmu. Grāmatu *Jānis Poruks un romantisms*, kas autorei kandidāta darbs augstskolā, izdeva Jānis Roze 1929. gada beigās. Rakstniece sāka priekšdarbus doktora grāda iegūšanai. Pa vidam viņa lasīja lekcijas (visvairāk par Eiropas jaunāko literatūru) pati savā literatūras studijā, kurai telpas radās Misiņa bibliotēkā, kas nu bija pārdota Rīgas pilsētai un pārvietojusies Torņa ielā Mauriņas drauga Kārļa Egles pārziņā. Ar šo literatūras studiju sākās Zentas Mauriņas īstā popularitāte; nelielās telpas allaž pieblīvējās klausītājiem; nāca nevien jaunie, arī vecāki laudis, piem., nevienā lekcijā netrūka sirmais klasiku atdzejojājs un dziesminieks Fr. Adamovičs ar kundzi, kas arī bija dzejniece (pseudonims Nigella). Bija cilvēki, kas vēlējās, lai Mauriņa izbrauktu lasīt lekcijas arī laukos. Kādā dienā rakstniecei istabiņā sastapos ar slaidu, vārdos paskopu, stājā vienkāršu, bet inteligentu vīrieti. Tas bija agronoms P. Pētersons, Mūrmuižas Briežu māju saimnieks, Mūrmuižas Tautas universitātes dibinātājs, cilvēks, kam bijusi ievērojama nozīme Zentas Mauriņas dzīves turpmākajos gados. Ar dažādiem kavēkliem cīnīdamās, Zenta Mauriņa, māsas Renātes pavadīta, sāka braukāt uz Mūrmuižas Tautas universitāti.

Radās daudz jaunu draugu, bija jāzaudē daži agrākie. Radās nesaskaņas ar sirmo labvēli un atbalstītāju Jāni Misiņu, un Misiņš un Zenta Mauriņa vairs nesatikās. Romānā *Trīs brāļi* tēlotam Vitolu Pēterim Mauriņa likusi mutē dažus Misiņa izteicienus, viņam daži Misiņa rakstura vilcieni. 1929. gada atvasarā nāve paņēma Mauriņas dižo draugu Raiņi. Bet grūtākās, sāpīgākās bēdas rakstniecei piemeklēja 1930. gada rudenī. Jau vasaras beigās Zenta Mauriņa man ziņoja: „Esmu tik noraizējusies: Māsiņa ļoti slima.” Un pēc dažām nedēļām septembra beigās ar vēdera plēves iekaisumu nomira šī maigā meitene, kurai Zenta kādreiz teica: „Māsiņ, tev ir lauku ganu meitenes dvēsele.” Kad Renāte

vēl gāja Liepājā skolā, Zenta par viņu stāstīja: „Māsiņai tā bail, tā bail no dzīves...” Nu — liktenis jau arī viņai lika salimt uz dzīves sliekšņa.

Ar 30. gadiem sākās cits posms Zentas Mauriņas dzīvē. Viņa kļuva par vienu no pazīstamākām, visvairāk daudzīnātām latviešu sievietēm. Liels, liels vairojās viņas atzinēju, cienītāju, pat dievinātāju pulks. Bet nav bijis maz arī noliedzēju, pat kaislu nīdētāju līdz neprātam. Liekas pat: vidus ceļa Zentas Mauriņas izpratnē un vērtēšanā gandrīz nav bijis. Arī dzīves notikumos Mau-

riņa šai laikā daudz pārdzīvojusi, un daudzas atmiņas būtu stāstāmas. Bet vēl nav iespējams īstā pilnīgumā stāstīt šo stāstu.

Šā gada 15. decembrī mūsu dižajai esejistei būs jau piecdesmitā dzimšanas diena. „Kā laiks ir skrējis” — jāizsaucas rakstnieces drauga Akurātera vārdiem. Atcerēdamies neatsaucamos tālos gadus, atcerēdamies visu turpmāko un neseno, pievienoju daudzu labajām domām un vēlējumiem savējos. Draudzība ar Zentu Mauriņu viens no mana mūža stiprākiem un skaistākiem pārdzīvojumiem.

Andrejs Eglītis

MŪS TĀDU NEVAJAG

*Nu pietiks noliekties un tiesu priekšā ceļos stāvēt —
Viens kungs griņ skaistu vergu pīrket un otrs — visus nāvēt,
Tik mūsu pašu nevajag, nevienam nevajag!
Caur aklu pazemību, bailēm, zaudējuši spēku,
Mēs kvēlāk nespējam celt laudīs šausmu ugunsgrēku.
Līdz ņemtais ērkšķu vainags nodeldēts un apputējis,
Pirms tautas Getzemanī svešinieks vēl skatīt spējis.
Un zvērastus un godu — spīts, kas kādreiz alkām bijis —
Laiks verga paklausībā visu lēti izmainījis.
Sāks varām dzelžu trūkt — vai drīzi paši iesim sieties?
Tik sadzirdiet — aiz mums sāk karātavu kalnā smieties.
Mūs tādu nevajag, mūs nevajag nevienam!*

Andrejs Eglītis

TĀDS LAIKS

*Tas pazaudēts, ko nebiju vēl īsti gūvis —
Pulks laužu atkritis, laiks apbērējis biedrus.
Caur juntu viņa dārzā akmens blukis grūvis —
No svešas dārznieces es skūpstu rūgtus sviēdrus.*

*Dus apkārt pasaule, kas bojā aizgājusi.
Uz jaunu pilsētu steidz ešejs dzīties kāri,
Un lēta sieva kapa tērpū laupījusi.
Tik akla Dieva māte palikusi pāri.*

*Es milzu spēku jūtu atkal sevī augam
Pēc tukšām mēness naktīm — svešām baismu dienām,
Tik ienaidniekam uzticos, tik mīlam draugam —
Tāds laiks, kad kraukļi pieperinās tempļu sienām.*

ZENTAS MAURIŅAS 50 GADI

„Savā šaurībā vajadzētu noslāpt, ja nevarētu gūto tālāk dot. Dzīvot nozīmē dzīves skaistumu tālāk dalīt.“ — (Z. M. *Kop. r. I* — 65. lpp.) Šajos vārdos izteicas Zentas Mauriņas nepiesātināmās alkas pēc garīgas mijiedarbības ar dzīvo cilvēku, kas raksturīgas visai viņas dzīvei. Nav nopietnāka un steidzamāka pienākuma par pienākumu pret dzīvo cilvēku. Cieņa cilvēka priekšā ir visas kultūras un cilvēcības priekšnosacījums.

Visdaudzstaraināk Zentas Mauriņas personība izpaužas cilvēka audzināšanā — kā atsevišķā, tā visas tautas. Nevien lekcijās un runās, arī esējās un romānos, arī vēstulēs un sarunās viņa vienmēr prātā patur cilvēka garīgo augšanu un pilnveidošanos, un viņas dziļākās domas ietiecas cilvēku attiecību neatrisināmā mīklā.

Tikko beigusi augstskolu kā baltu filoloģe, Zenta Mauriņa 1927./28. mācības gadā mācīja latviešu valodu vienai klasei Rīgas skolotāju institūtā. Līdz pat 1944. gadam ik gadus 14. novembrī pie viņas atnāca grupa šīs klases skolēnu, paturēdami ar audzinātāju garīgu kontaktu. Tikai ilgstošās attiecībās pilnīgi var uzziēdēt cilvēku sirds bagātība. Uzticība ir cilvēka dvēseles skaistākā rota. No šīs klases skolniekiem par Zentas Mauriņas draugu un sapratēju izauga Jānis Zanders.

1928. gadā Zenta Mauriņa sāka savu audzinātājas un lektores darbu Rīgas Tautas universitātē un turpināja to divpadsmit gadus. Par dārgu viņas sirds bērnu izauga turienes literātūras seminārs un tā vadītāja Zigne Vīnakalna. Seminārā iespējama intensīvāka saskare ar dzīvo cilvēku nekā auditorijā. Šī semināra spilgtākā dalībniece Klāra Zāle vēl tagad trimdā patur ciešu garīgu kontaktu ar Zentu Mauriņu.

Vienu gadu Zenta Mauriņa runāja par latviešu literātūru arī Kr. Barona augstskolā. 1929. g. viņa nodibināja Rīgā savu literātūras studiju, kas, mainoties dalībnieku sastāvam un studijas vietai, šogad Zviedrijā turpina savu sešpadsmito darba gadu.

Literātūra Zentai Mauriņai ir tautas, laik-

meta un kultūras atspoguļotāja, lielu problēmu glabātāja un dižgaru iekšējā atklāsme. Runādama par Eiropas un pasaules literātūru, Zenta Mauriņa arvien cenšas atrast pretstatīgo vai radniecīgo latviešu literātūrā. Tieksme vienot latvisko ar vakareiropisko kļūst par Zentas Mauriņas stila iezīmi.

1930. gada 25. janvārī oficiāli atklāja Mūrmuižas Tautas universitāti. Šai iestādei visos tās desmit pastāvēšanas gados Zenta Mauriņa nodevās ar visu sirdi un dvēseli, ziedodama daudz gara spēka un arī materiālu ērtību. Tās tapšanas un darba vēsture ir arī Zentas Mauriņas dzīves vēsture. Praktiķos radās pretestība un īgnums pret tautas universitāti. Darbā bija jāstopas ar grūtībām, lauku cilvēku pretestību. Bet grūtības tomēr nebaidīja Zentu Mauriņu. Viņa rakstīja Mūrmuižas Tautas universitātes vadītājam Paulim Pētersonam: „Lidumus list — šis darbs mani vienmēr vilinājis. Es priecājos kopā ar Jums izveidot tādu mazu kultūras centru, un kaut tā gaišums arī nebūtu lielāks par skala uguni. Jūsu kultūras centrs būs pirmais mēģinājums apvienot lauku un gara dzīvi.“ (*Kop. r. I* — 66. lpp.)

Mūrmuižas Tautas universitātes programmā ievērojama vieta bija lauksaimniecības un mājsaimniecības teoretiskām un praktiskām lekcijām, lai audzēkņi iemācītos pareizi saimniekot un daļi dzīvot. Bez literātūras, filozofijas un ētikas problēmām ievērojama vieta bija arī glezniecībai un mūzikai. Ar glezniecības būtību un bagātībām iepazīstināja gleznotājs Jānis Kalmīte, vezdams savus klausītājus uz Rīgu, uz gleznu izstādēm, aizvezdams arī pie lieliem gleznotājiem un skulptoriem viņu darbnīcās.

Par mūziku un ar mūziku tautas universitātes saimi iepazīstināja Paulis Pētersons, pats sarikoja lieliskus mūzikas vakarus, aicinādams Lūciju Garutu, Arv. Žilinski, Volfgangu Dārziņu, Mildu Brechmani-Štengeli, Māri Vētru u. c. Bija izveidojusies tradīcija Zaļajā ceturtdienā aizbraukt uz Vāgnera *Parsifāla* izrādi. Būs pavisam maz rakstnieku gan vecākās, gan jaunākās paaudzes, kas ne-

būtu godināti Mūrmuižā, par kuņiem Zenta Mauriņa tā nebūtu runājusi, ka viņus iemil uz visu mūžu. Spilgti atceros Annas Brigaderes, Aleksandra Dauges, Kārļa Skalbes, Jāņā Jaunsudrabiņa, Pēterā Ērmaņa, Elzas Stērstes un Zinaīdas Lazdas vakarus. Vasarās kopā ar Zentu Mauriņu Mūrmuižas Tautas universitātes saime brauca ciemos pie izciliem kultūras darbiniekiem, māksliniekiem vai rakstniekiem, kavēdamās arī pie dzimtās zemes dabas skaistuma. Šo braucienu mērķis un uzdevums bija: priecāties par dabu, bet prātā vienmēr paturēt cilvēka gara skaistumu un diženumu.

Nevienā Mūrmuižas sarīkojumā netika pārdoti alkoholiski dzērieni. Cilvēkam ir jāprot daļi priecāties. Šī niecīgā, bet stingrā aizlieguma dēļ Mūrmuižai radās daudz smējēju un atkritēju. Daudz gara enerģijas un atjautas bija Zentai Mauriņai jāizšķiež, lai nolīdzinātu reizumis draudīgos asumus starp Mūrmuižu un pārējām apkārtnes sabiedriskām organizācijām, kā arī atsevišķiem cilvēkiem. Šo ciņu izjūtas un pārdzīvojumi savu māksliniecisko izteiksmi ir atraduši Zentas Mauriņas romānā *Trīs brāļi*.

Lai daudzveidīgāks un bagātāks izveidotais kultūras darbs Mūrmuižā, Zenta Mauriņa tur pavadīja vai visas savas vasaras. Dzīvoklis parka ieslēgtajā mūra namā bija neērts un drēgns, lauku apstākļos, praktisku zemnieku vidū, bija diezgan problēmatiska arī viņas saimniecība. Bet grūti būs atrast kādu, kas tik nesātīgi ir ēdies cauri grāmatu grēdām kā Zenta Mauriņa, tāpat kā tādu, kas tik nežēlīgs ir bijis pret sava organisma prasībām. Vispirms grāmatas, ceļojums, dāvanas un tad tikai savu vitālo nepieciešamību apmierināšana. Protams, liels nopelns te piekrit arī viņas lepnumam. Lepna un spītīga — viņa nekad neviena nelūdza, nevienam nesūdzējās un piecieta bieži vien to, ko nedrīkstēja pieciest.

Nevērodama grūtumus, uzticīga sev un savai pārlicībai, Zenta Mauriņa ik vasaru atgriezās Mūrmuižā un nebrauca uz Jūrmalu vai citu kādu ērtu vasaras atpūtas vietu. Darba ritmā iekļautā lauku vasara viņas dzīves stilam piemērotāka nekā dikā, ērtā atpūta. Septiņpadsmit gados, būdama ar Zentu

Mauriņu bieži jo bieži kopā, es nevienu reizi neesmu redzējusi viņu tā atpūšamies, kā mēs to parasti mēdzam darīt. Viņas dienai ir nepiekāpīgs noteikts darba ritms, ko pat slimības dienās viņa rauga ieturēt. Ne mājās, ne ceļojumā, ne vasaru, ne ziemu tas nenovirzās un neapsīkst bezdarbībā. Mainās tikai patīkami un mazāk patīkami darbi, un svētku rota ir darbs, kas ieliksmo un aizrauj, jo arī saruna Zentai Mauriņai ir nopietna garīga piepūle. Viņas dzīves taktika: izšķirties par svarīgāko, drosmīgi palikt pie tā, izturēt līdz galam bez žēlastības pret sevi. Lielas līnijas sabrūk kā darbā, tā cilvēku attiecībās, ja trūkst spējas izturēt arī tad, kad vairs netik.

Mūrmuižas Tautas universitātes saime bija vienkārši lauku darba cilvēki. Viņi saskrēja (ne sanāca, bet saskrēja) sestdienas vakaros vai citās sanāksmju dienās, tikko darbu pametuši, smilšainām kājām, tulznainām rokām, bet mirdzošām acīm, tie bija Zentas Mauriņas mīļākie skolēni. Atceros, ne par vienu citu goda viesi savos lielos sarīkojumos vai svētkos viņa tā netika priecājusies, kā par tiem, kas atbrauca no Mūrmuižas. Nebija tāda 15. decembra dzimtenē, kad šīs dienas priekšvakarā Paulis Pētersons neatvestu uz Rīgu no Mūrmuižas Klusuma kalna eglīti ar velēm no visas Mūrmuižas saimes. Un šogad savā piecdesmitā dzimundienā taisni šīs dāvanas, šī apsveikuma visvairāk pietrūks.

Zenta Mauriņa ir milēta, pat pielūgta un arī atraidīta, pelta. Cienītāju un apbrīnotāju Zentai Mauriņai nekad nav trūcis, cauru gadu viņas dzīvoklis bija kā puķu dārzs, bet ļoti maz ir bijis sapratēju un ikdienas vieglinātāju. Augsta un vienā viņa pacēlās visai dzīvei pāri, lai iedrošinātos kāds jautāt par viņas sāpēm un rūpēm. Cik grūta īsteni ir bijusi Zentas Mauriņas dzīve, mazu skatu paveŗ viņa pati *Sirds mozaikā*, liecinādama: „Atskatoties uz savu pēsonīgo dzīvi, man jāatzīstas, ka visu skaistumu, visu bagātību, ko devusi draudzība, mīlestība, darbs un ceļojumi, esmu guvusi uzdrīkstoties, uzņemoties lielas ciešanas.“ (91. lpp., Rasiņa izd. Zviedrijā.)

„Gadu skaitam pieaugot, pieauga, sevišķi

bēgļu laikā, fizisko moku dažādība, bet arī prieka tīrskanība. Arvienu augstāk es kāpju grūtuma kalnā, nasta uz pleciem kļūst arvienu smagāka, kalns arvienu stāvāks, bet mana dvēsele arvienu plašāk atveras liksmībai. Tikko slimība tik tālu pārvarēta, ka neesmu pārāk atkarīga no citiem, tikko esmu atguvusi tik daudz spēka, ka man nav jāapgrūtina citi, ka varu pati sevi apkopt, saulaini rīti, sapratēja drauga labvēlīgs vārds, gaiša cilvēka vai gaišas domas apciemojums, daži izdevušies teikumi — viss tas manu sirdi neskaitāmas reizes pildījis ar kļu su prieku.“ (83. lpp., t. p.)

Neticama ir Zentas Mauriņas vitalitāte. Slimības viņa uzvar ar iekšēju spēku, ar garīgu darbu. Tas, protams, prasa tvirtu gribu un milzīgu piepūli. Bet visu to var veikt, ja vien zina, ka ir kāds, kas gaida, kas grib saņemt visu sirds bagātību.

Nevien ar Mūrmuižu norobežojās Zentas Mauriņas kultūralais darba lauks. Grūti būs atrast kādu kultūras centru Latvijas laukos vai pilsētās, kur vismaz reiz Zenta Mauriņa nebūtu runājusi. 1942. g. Zenta Mauriņa sāka braukt uz Zemgali, Penkuli, turienes draudzes mācītāja un tautskolas skolotāja Valža Mežezera aicināta, un arī šai vietā bija iecerēti Mūrmuižas Tautas universitātei līdzīgi lekciju cikli. Mauriņa dedzīgi atsaucās Mežezera nodomam celt Penkulē gara dzīves bāku, un viņa mācītāja amata introdukcijā viņam veltīja šādus vārdus (ieraksts *Dzīves vilcienā*): „Kalpot Dievam, nozīmē — kalpot cilvēkiem“. Lielāko spožumu Zentas Mauriņas runas sasniedza Rīgā lielajos runu ciklos rudenos un pavasaros. Par īstu gara manifestācijas dienu izvērtās Zentas Mauriņas doktora disertācijas aizstāvēšanas diena. Zenta Mauriņa radīja īpatu runātā vārda izteiksmes un priekšnesuma veidu, ko pati nosauca par runu. Nevien domu bagā-

tība, īsta valodas kultūra, par ko daudz atzinīgu vārdu viņa saņēma no prof. J. Endzelīna, plaša informācija, nopietna zinātniska skola, spēcīga subjektivitāte, bet entuzias-tiska pārliecinātāja spēka apdvests māksli-niecisks priekšnesuma veids ir raksturīgs Zentas Mauriņas runai. Reiz Milda Brech-mane-Štengele, ar kuŗu Zentai Mauriņai bija skaista draudzība, kā vispār Zentai Mauriņai bija daudz draugu skatuves mākslinieku vidū, pēc kādas runas aulā teica: „Es Jūs apbrīnoju, bet ja Jūs būtu dziedātāja, es Jūs ienīstu, tik liels ir Jūsu Dieva dāvētais ta-lants.“ Dzīvais vārds ir tikai viens veids, ar ko Zenta Mauriņa izdāvā savu sirds un gara bagātību, otrs, tikpat spēcīgs izteiksmes veids, ir rakstītais vārds. Šogad pāiet 26 ga-di, kopš A. Gulbja izdotā seriājā Lettische Literatur 1921. g. iznāca Akurātera noveles vācu valodā Zentas Mauriņas tulkojumā. Šogad Vācijā Augsburgā M. Dītricha apgādā iznāca Zentas Mauriņas eseju krājums *Sirds mozaika* vācu valodā pašas autore s tulko-jumā. Šajos ietvaros ir daudzi tulkojumi, daudzi raksti periodikā, ap 20 pašas grā-matas, esejas un romāni, divi kopoto rakstu sējumi.

Latviešu kultūrā Zentai Mauriņai īpata un savrupa vieta. Nevien esejā un runā viņa ir pagaidām pirmā un neatdarinātā, arī viņas psiholoģiskiem romāniem ir īpata mo-zaikas kompozīcija un latviešu literātūrā neparasts traģisks pasaules un dzīves norišu skatīšanas veids. Zentas Mauriņas tversmes un spēka atrašana darbā, spēcīgais dzīvības slavinājums, gaišā dzīves izjūta par spīti postam un grūtumam ir dziļi latviskas gara īpašības. Eiropas un pasaules dižgari ir tikai fons, uz kuŗa Zentas Mauriņas darbos reljefi izceļas latvieša garīgā struktūra. Latviešu literātūra un latviešu tauta ir Zentas Mau-riņas vienīgās un īstenās mājas.

Ludis Bērziņš

DROSTĀLA

*Kā cepuri vai kakla autu
Var svētkos valkāt arī tautu;
Bet, turot tautu īstā cienā,
Ej viņai kalpot darba dienā!*

ANTROPOLOĢIJAS MEKLĒJUMI PĒDĒJĀ LAIKA FILOZOFIJĀ

(Beigas)

No šās situācijas arī izris visa cilvēka dzīves jēga, tā vieta un uzdevumi pasaulē. Kas tad ir cilvēks? Un, lūk, atbilde: tas ir atbildīga esamība. Ar to, ka cilvēks ir atbilde uz Dieva saucienu, jau līdzī ir noteikta tā būtība. Kā atbilde viņš ir Dieva priekšā atbildīgs. „Cilvēka pirmatnējā būtība ir tādat būšana — Dieva — mīlestībā, piepildītā — atbildīgā — esamība, kas nenāk kā prasība, bet kā dāvana, ne no bausības, bet no dāvinātāja mīlestības un kas pati pastāv atkalmiļēšanā.“⁸⁾ Tā ir cilvēka un Dieva dialektiskā attiecība, no kuŗas tas nekad nevar izkļūt. Te nekā negroza arī vismodernāko dabzinātņu apgalvojumi ne evolūcionisma, ne citos virzienos, jo tie var attiekties tikai uz kādu vēlāku posmu. Bet, ja tā, tad to atzinumi nevar nosacīt pašas cilvēka un Dieva pamata attiecības radīšanas aktā. Ne vēlāk, bet tieši tur ir jau noteikta cilvēka būtība un vieta citas radības vidū. Tādēļ tie baznīcu un naturālistu strīdi visu 19. g. s. un 20. g. s. sākumā ir pilnīgi lieki un nemaz neskaŗ pašu lietas kodolu. Tāds cilvēka un Dieva attiecību ieskatījums liecina par dziļu pozitīvismu un optimismu, gluži pretēji tam, kā mēs šo virzienu apzīmējam. Tas patiesi ir optimisms un dziļi pozitīvs cilvēka vērtējums, bet tikai šās schēmas sākumā. Tā ir gan atraisīšanās no vēsturiskā cilvēka radīšanas stāsta un tās schēmas, kādā iekļauta vēsturiskā cilvēka attīstība, bet tā nav atraisīšanās principā no šās schēmas pašas un tā, kas uzskatāmi rāda cilvēka likteņa metafizisko pamatojumu. Proti, tā ir tā pati schēma par pilnīgo un brīvo cilvēku sākumā, kādu Dievs to ir radījis ar sekojošo grēkā krišanu. Te vārdi „sākumā“ un „sekojošo“ nav jāsaprot kā jēdzieni, kas izteic kādu no-

risi laika secībā, bet kā jēdzieni, kas izteic metafizisku sakarību.

Aina ir šāda. Cilvēks ir atbilde uz Dieva uzrunu, tādēļ tas ir ieguvis pilnību, kāda izteikta iepriekš minētajos vārdos. Tam ir brīvība atkalmilēt, kā Dievs to ir milējis. Dieva radīšanas un mīlestības akts ir brīvs, un tam atbilst tāda pat brīvība no cilvēka puses. Bet tieši šai vietā Brunners parāda savu uzticību pieminētajam konfesionālajam viedoklim. Viņš gan vairs nerunā par Ādama un Ievas biblisko stāstu, nerunā par čuskas kārdinājumu, bet tanī vietā saka, ka cilvēks ir savā brīvībā uz Dieva uzrunu atbildēt ar: jā, atbildējis ar: nē! Tādēļ ir radusies principiāli pavisam cita situācija. Tanī vietā, kur cilvēkam būtu jāmil, viņš tagad nīst, tanī vietā, kur tam būtu jābūt solidāram ar visiem, tas domā par sevi. Citiem vārdiem, atbildot uz Dieva uzrunu ar nē, viņš ir izkritis no pirmatnējās radīšanas kārtības. Ir notikusi kāda ievērojama pārbīdīšanās, cilvēks ir pats nostājies Dieva vietā (eritis sicut Deus). To rāda cilvēka augstprātība un novēršanās no sava Radītāja un sākumā noliktās kārtības. Brunners to parasti mēdz izteikt ar matemātisku formulu. Dieva un cilvēka attiecības vienmēr ir un paliek viens un tas pats nolīdzinājums, tikai sākumā tas ir bijis ar pozitīvu zīmi, bet pēc šās cilvēka negatīvās atbildes — ar negatīvu zīmi. Baznīcas viedokļa mēģinājums šo cilvēka saslēšanos saistīt ar kādu vēsturiski noteiktu laika brīdi ir pilnīgi lieks, tas tikai kavē ieskatīt pašas idejas nopietnību.

Līdz šai vietai iztirzājums attiecas uz cilvēku, kāds tas ir radīts un kādas tam ir bijušas iespējas. Ar savas brīvības izmantošanu negatīvā virzienā, tādēļ ka tas ir sacījis: nē, ir radies pavisam jauns stāvoklis. Cilvēks, ar kuŗu mēs šodien sastopamies, ir šās negatīvās izšķiršanās konsekvencu nesējs. Citiem vārdiem, šai uzskatā ir runa par

⁸⁾ E. Brunner, Der Mensch im Widerspruch. 1937. pag. 95.

diviem cilvēkiem. Vienu, kāds tas ir radīts un varētu būt bijis, un otru, kāds tas ir pašreiz. Tādiem diviem cilvēkiem atbilst apzīmējumi: patiesais un īstais cilvēks. Patiesais cilvēks ir bijis radīšanas sākumā, bet īsto cilvēku mēs sastopam tagad. Vai, ja mēs atgriežamies pie pazīstamās baznīcas shēmas, tad varam sacīt, ka patiesais cilvēks ir tāds, kādu Dievs to ir radījis pašā sākumā (status integritatis), bet īstais cilvēks ir grēcinieks. Tā arī te mēs redzam to pašu uzticību konfesionalajam viedoklim, par pilnīgo cilvēku radīšanas sākumā un par nepilnīgo un ļauno cilvēku pēc grēkā krišanas, tikai ar to starpību, ka te grēkā krišanas stāsts ir atraisīts no vēsturiskās bāzes un pacelts metafiziskajā.

Ja gribam runāt par tagadnes cilvēku, tad ir jārunā nevis par patieso, bet īsto cilvēku. Gandrīz vai cauri visai dogmatu vēsturei ir valdījis uzskats, ka pēc grēkā krišanas cilvēks ir grēcinieks un labu darbu nespējīgs. Tas arī ir noformulēts luteriskās baznīcas apliecības rakstos. Baznīca mācīja, ka cilvēks ir gan sākumā radīts pēc Dieva līdzības, bet pēc grēkā krišanas šo līdzību pilnīgi pazaudējis. Dzīves īstenība par spīti tādām apgalvojumam vienmēr rādīja, ka cilvēks tomēr atšķiras no pārējās radības. Taču tas šo uzskatu nevarēja grozīt. Katoļu dogmatīķi bija uzmanīgāki, un tie, ieskatījuši situācijas grūtumu, meklēja kādu izeju un, protams, arī tādu atrada. Tie cilvēka un Dieva līdzību, kas izteikta jēdzienā imago Dei, dalīja dabiskajā un pārdabiskajā daļā. Dabisko daļu tie tad apzīmēja par imago Dei, bet pārdabisko par similitudo Dei. Tāda konstrukcija ir visai veikla, kaut arī tai nav nekāda bibliiska pamata, jo ar to tie tika pāri grūtībai, ka cilvēks arī pēc grēkā krišanas joprojām vēl bija cilvēks un darīja labus darbus. Katoļi tad sacīja, ka ar grēkā krišanu cilvēks ir tikai pazaudējis pārdabisko daļu, kas tam ir bijusi no Dieva žēlastības, bet dabiskā daļa (imago) tam vēl vienmēr ir un tādēļ tas ir labu darbu spējīgs. Protestantiskā teoloģija šai ziņā bija daudz grūtākā stāvoklī ar savu deklarēšanu, ka cilvēks ir pilnīgi pazaudējis savu līdzību ar Dievu.

Te nupat iztīrājamais uzskats sāk jaunu

ceļu, kas neatbilst tradicionālam baznīcas viedoklim. Tas nav arī katoļu, jo cilvēka divstāvu celtne ar dabisko un žēlastības daļu nav pieņemama sava nebibliskuma dēļ. „Grēka sākums ir tieši šī cilvēka patstāvības apliecināšana pretī Dievam, cilvēka brīvības tiesību deklarēšana neatkarīgi no Dieva gribas, autonomā prāta, morāles, kultūras, šī „prāta nesaprašānās pašam ar sevi“ deklarēšana“. Tādēļ runāt par to, ka cilvēks ir pazaudējis savu Dieva līdzību, nav nekāda pamata, jo tad nevar izskaidrot tieši to, ko grib izskaidrot, proti, cilvēka grēcīgumu. Grēcīgs jau ir tikai cilvēks, bet ne pārējā radība. Grēks ir parādība, kas saistās tikai ar cilvēku. Tikai tādēļ, ka cilvēks vienmēr joprojām ir Dieva līdzība, viņš grēko un ir grēcīgs. „Grēks pats ir Dieva ainas manifestācija cilvēkā.“ „Mūsu dzīves dominante tagad nav dominus, bet savērnieks: es pats. Cor incurvatum in se, sevī pašā atpakaļ saliektais es...“ „Ar grēko ir cilvēka būtība, ne tikai kaut kas tā būtībā sagrauts, ačgārns.“⁹⁾

No šās pozīcijas izejot, nav grūti iedomāties cilvēka dzīves ainu un visa tā darba, ko tas veic, vērtējumu. Tas ir caur un cauri negatīvs, jo tā priekšā vienmēr stāv negatīvā zīme, tā ačgārni sagrieztā būtība. Kaut arī ar novēršanos Dieva līdzības formulējumā, šis uzskats saskan ar konfesionalo baznīcas viedokli. Nepārprotami tas ir visietekmīgākais tagadnes baznīcas viedokļa pārformēšanas mēģinājums, tādēļ tam baznīcas teoloģijā ir liela nozīme.

Ja to uzlūkojam kritiski, tad ir jāsaka, vienalga, vai tas ir katoliskais, protestantiskais vai šis pārformulētais uzskats, mēs atdušamies te uz vienu un to pašu grūtību: pretstatu starp labo un ļauno cilvēkā. Tie ir dažādi mēģinājumi un dažādi formulējumi, gan vēsturiski, gan metafiziski, to saistot ar kādu cilvēka vienreizēju darbību. Te mēs esam nonākuši pie šās antropoloģijas vairs tālāk neanalizējamā punkta, jo tas ir ārpus kritiski pārbaudāmās vēsturiskās norises vai parādību pasaules. Citiem vārdiem, cilvēka ļaunās un labās dabas, vai pareizāk, starp ļaunumu un labumu, ko tas ar savu darbību

⁹⁾ E. Brunner. op. cit. pag. 130.

izraisa, nav iespējams uzcelt kādu ar prātu pieejamu un ieskatāmu izlīdzinājumu. Šai ziņā cilvēks ir un paliek mikla. Šī antropoloģija, skatoties uz reālo cilvēku, vērtē to negatīvi, bet tā tic, ka pirms šā reālā cilvēka ir bijis patiesais, labais cilvēks, kas pats savas vainas dēļ, nepareizi izlietojot tam piešķirto brīvību, ir tapis ļauns.

b) Otru viedokli, kā jau sacījām, pārstāv amerikāņu teologs R. Nībūrs. Ieskatīdams grūtības, kādas rodas, ja cilvēku vērtē un skata nupat iepriekš iztirzātā uzskata ietvaros, viņš vispirms mēģina noskaidrot cēloņus, kādēļ ir radies tāds uzskats, un tad, pārbaudot vēlreiz elementus, kas to veido, viņš izveido pats savus atzinumus.

Modernās antropoloģijas posts ir redzams tieši tur, ka tanī ir kāds duālisms, ko tā pati vairs nevar pārvarēt un kuļa dēļ cilvēka tēls vienmēr iznāk greizs. Kopš pašiem pirmajiem kristiānisma sākumiem ir vērojama tendence runāt nevis par cilvēku kā cilvēku, nedalāmu veselu vienību, bet tanī ir meklēti vairāki nesaderīgi elementi, kas tad ir izvirzīti vieni pret otriem. Kāds ir iemesls tādai duālistiskai cilvēka izpratnei? Atbilde nav grūti atrodama. To nosaka vide, no kuļa kristiānisms izaug. Tas ir mantojums, ko kristiānisms jau ļoti agrā attīstības posmā pārņēma no jūdu, bet sevišķi grieķu gara pasaules. Grieķu domātāji šo pretstatu cilvēkā bija pamatojuši jau ar diviem naidīgiem pasaules spēkiem: ļauno un labo. Ir neapšaubāma patiesība, ka visa kristiānisma topošā domu celtne resp. dogmatu veidošanās ir uzpotēta uz grieķu domāšanas. Lūk, tādēļ jau ļoti agri kristīgajā cilvēka izpratnē ieviesās duālisms. Cilvēkā redzēja miesu un garu. Pēdējais reprezentēja labo, bet miesa — ļauno principu. To mēģināja arī bibliiski pamatot, sevišķi atsaucoties uz apustuli Pāvilu. Vai patiesi tas ir īsti kristīgais viedoklis? Bieži aizmirstam, ka paša Pāvila domāšana ir ļoti stiprā grieķu ietekmē, tādēļ ar lielu piesardzību un kritiku ir jārunā par viņa tīri kristīgajiem uzskatiem. „Bībele nekā nezina par labu prātu un ļaunu miesu,“ ir šā viedokļa pamatā teze.¹⁰⁾ Tikai uz to dibinoties var izveidot patiesi kristīgu antropoloģiju. Šis viedoklis arī pavisam skaidri pasaka, ka aiz

racionāli ieskatāmiem motīviem kristīgajā antropoloģijā izšķirēja ir ticība. Kristīgo antropoloģiju nevar izņemt ārā no visa kristīgā pasaules skatījuma. Un tas savukārt ir dziļi iesakņots visā kristiānisma kopsatvarā. To bieži aizmirst arī kristīgie teologi un savus antropoloģiskos uzskatus mēģina pamatot gluži tāpat kā citi antropoloģijas pētnieki.

Nostājoties šādā pozīcijā, uz cilvēku krit pavisam citāda gaisma. Tad var sacīt, ka „kristīgā ticība Dievam kā radītājam sniedzas pāri racionālisma likumiem un antinomijām, sevišķi saprāta un materijas, apziņas un ār pasaules antinomijai. Dievs vairs nav saprāts, kas veido kādu sākumā bezveidīgu vielu. Dievs ir abi, vitalitāte un forma un visas eksistences avots. Viņš rada pasauli. Šī pasaule nav Dievs, bet tā nav ļauna tādēļ, ka tā nav Dievs. Tādēļ, ka tā ir Dieva radība, tā ir laba.“¹¹⁾ Tas ir pavisam jauns viedoklis, kas meklē ne tikai cilvēka dzīves pozitīvu pamatojumu Dievā, bet grib izlīdzināt arī abu pieminēto elementu naidīgu izvirzīšanu vienu pret otru. Ir saprotams, ka garā un miesas pretstats nav pārvarams, kamēr nav ieskatīts, ka tie ir tādi momenti cilvēkā, kas patiesībā izris no viena pamata.

Tāda kopēja pamata atrašana šo antropoloģiju ievirza pareizā cilvēka vērtējumā. Ir jārunā nevis par diviem naidīgiem elementiem cilvēkā, bet ir jārunā par cilvēka personu kā vienu veselu un nedalāmu vienību. To nav darījuši ne līdzšinējie kristīgie antropoloģijas atzinēji, ne arī naturālisti un ideālisti. Tā „pasarga no ideālistu malda, ka prāts ir būtiski labs un būtiski mūžīgs un miesa ir būtiski ļauna. Bet tā izvairās arī no romantiskās kļūdas meklēt cilvēkā — kā — dabā labo un cilvēkā — kā — garā ļaunuma cēloni. Cilvēks saskaņā ar bibliisko viedokli ir radīts kā ierobežota eksistence abos: kā miesā, tā garā.“¹²⁾ Tā ir nepārprotama un skaidra novēršanās no katra veida antropoloģijas, kas cilvēku mēģina izskaidrot, izejot tikai no cilvēka paša. Tā prasa ieskatīt cil-

10) R. Niebuhr, The Nature and destiny of man. 2 vol. 1941. vol. I pag. 8.

11) R. Niebuhr, op. cit. pag. 12.

12) R. Niebuhr, op. cit. pag. 13.

vēka eksistences reliģisko pamatojumu. Bet tā ir novēršanās arī no līdzšinējā konfesjonālā viedokļa, kaut arī tādā veidā, kā to ir pārformulējis Brunners.

Norādot uz reliģisko cilvēka pamatojumu Dievā un cilvēka personas veselumu, ir aptuveni pasacīta šās antropoloģijas cilvēka konkrētā izpratne. Dievs bibliskajā uztvērumā ir personāls, tādēļ arī cilvēka īstā būtība atklājas viņa personālajā raksturā. Cilvēka individuālajai eksistencei pašai par sevi nav nekādu vērtību, kā to ļoti labi var redzēt, salīdzinot cilvēku ar pārējo dzīvo radību. Tas patiesi ir tāds pats dzīvnieks kā citi dzīvnieki, kā to pareizi apgalvo naturālisti. Ja cilvēku mēs tomēr nevērtējam kā dzīvnieku un apgalvojam, ka tam ir sava un vienreizēja vieta pasaulē, tad tādēļ, ka viņš ir personāla eksistence. Ko tas nozīmē? Tāds apgalvojums, ka cilvēks ir personāla Dieva pamatota eksistence, norāda, ka cilvēkam pie der tādas īpašības un spējas, ko Dievs tam saskaņā ar savu būtību ir piešķīris kā vienreizīgas, no citas radības atšķirīgas dāvanas. Un te mēs nonāksim pie pēdējā cilvēka un citas radības atšķirēja momenta: cilvēks ir radoša personība. Ar savām radīšanas spējām viņš paceļas pāri visām citām pasaulē sastopamām parādībām, tā ir cilvēka vienreizīgā loma.

Te ir zīmīgi vērot, ka šī antropoloģija vairās šai sakarā lietot divus vārdus: imago Dei un garīgā personība. Te vairs nerunā par Dieva un cilvēka līdzību tādā sajēgumā, kā mēs dzirdējām, iztīrējot iepriekšējo uzskatu. Tanī vietā ir stājusies kāda cita sakarība, proti, Radītāja personība un radītā personība. Starp tām nevar uzkonstruēt tādu sakarību, kāda pastāv matēmatiskā pasaulē uz līdzības pamatiem. Tā ir īpata vienreizēja un racionāli pilnīgi neizprotama sakarība. Cilvēka personība nav pamazināta Dieva personība, kas dabiski izris no imago Dei antropoloģijas. Tās ir divas dažādas eksistences, bet to līdzība iezīmējas to aktivitātē, izpausmes formās. Ja katrā ziņā gribētu paturēt līdzības jēdzienu, tad būtu jāsaka, ka tā nav statiska, dota līdzība, bet funkcionāla, kas top redzama tikai kādā darbībā. No imago Dei jēdziena šī antropo-

loģija vairās ar apzinātu nolūku, jo tādā ceļā, kā mēs redzēsim, ir vieglāk tikt pāri citādi pilnīgi nepārvaramai grēka problēmai.

Glūži tāda pat vairīšanās ir vērojama arī no garīgās personības vārda, kas kristīgajā antropoloģijā bija ieviesies pēdējā laikā ideālisma filozofijas ietekmē. Jo tiklīdz grib runāt par garīgo personību, ir jākrīt atpakaļ tanī pozīcijā, ko šis uzskats noliedz, par gara un miesas pretstatu. Tādēļ tā vietā ir jārunā par cilvēka personību vispār vai, vēl vienkāršāk, par cilvēku. Cilvēks visā savā eksistencē ir radoša personība, kas nav sadalāms radošajos pozitīvajos elementos un citos, kas liecinātu par tā nespēku vai ļaunumu.

Arī šī kristīgā antropoloģija aicina uz grēku raudzīties nopietni un redz skaidrām acīm visu to traģismu, kādā cilvēks dzīvo savu praktisko dzīvi. Tā tiecas pat vēl tālāk nekā pieminētie protestantu un katoļu uzskati, kas katrā ziņā grib uzturēt Dieva un cilvēka būtības līdzību. Te tāds līdzības sakars starp Dievu un cilvēku, kā mēs redzējām, vairs nepastāv. Cilvēks un Dievs nav vienas un tās pašas būtības vai substances. Tādēļ arī te var skaidri sacīt, ka cilvēks savā būtībā ir grēcīgs un ne tikai kaut kas pie tā būtības vai kāda daļa no tā būtības. Cilvēks ir grēcinieks. Tā ir patiesība, kas respektējama ļoti nopietni un ko nedrīkst aizplivurot ar kādām konstrukcijām. Renesanses laiks ir par vieglu novērtējis cilvēku un tanī redzējis labo. Tāds optimisms nav pamatots. Tas ir radījis un joprojām rada cilvēkiem rūgtus pārpratumus, tādēļ ka dāvētās uzticības vietā cilvēks allaž ir pievilis.

Bet tas nenozīmē, ka paties būtu reformātoru viedoklis, kas izauga pretstatā renesanses viedoklim un to pārvarēja, ka cilvēks ir tikai ļauns un laba nespējīgs, kas cilvēku skata ļoti tumšās un pesimistiskās krāsās. Arī šādam pesimismam nav pamata, jo mēs nevaram noliegt cilvēka vienreizīgo vietu pārējās radības starpā. Arī vislielākajā ļaunumā un arī vislielākajā nespēkā cilvēks vēl vienmēr ir ko radījis. Ja mēs pat

nesaredzētu viņa radišanas pozitīvos rezultātus, tad pavisam neiespējami būtu noliegt pašas pozitīvās radišanas gribas pastāvēšanu, cilvēka tieksmi par spīti visam ļaunumam uz pozitīvo. Reformatoru viedoklis par cilvēka radikālo ļaunumu nav atbalstāms.

Bet te mēs uzdušamies uz citu jautājumu: proti, ja no vienas puses ir apgalvots, ka cilvēks ir grēcinieks, un tāds tas ir pat savā dziļākā būtībā, bet no otras puses, ka tam tomēr ir jāieskata kāda pozitīva tieksme, — vai pats grēka jēdziens tad netiek saprasts citādi? Tas patiesi arī ir šās antropoloģijas pārbaudišanas akmens. Tā katrā ziņā ir atraisījies no tradicionālās grēka izpratnes kā naturalistiskajā, tā metafiziskajā nozīmē, tādēļ ir skaidri jāieskata, ka tas nav vairs oficiālās baznīcas mācības viedoklis. Bet tas arī nav svarīgākais. Te ir jājautā, vai šāds antropoloģijas viedoklis saskan ar biblisko viedokli. Tā jautā arī Nībūrs pats, jo tātāt ir ietverta atbilde šā uzskata pieņemšanai vai noraidīšanai. Un viņš atbild, ka bībele nepazīst totāli ļauno cilvēku ar totāli negatīvu nostāju pret to. Tādā gadījumā jau būtu bezjēdzīga visa kristīgā pamata patiesība par to, ka Kristus ir nācis pie cilvēka. Nevis Kristus izteikumos par dažādiem cilvēku dzīves gadījumiem, bet pašā viņa misijā, viņa nākšanā pie cilvēka ir meklējama viņa nostāja pret to. Neapšaubāmi viņš ir redzējis arī cilvēka ļaunumu un nespēku, bet tādēļ viņš nav to vērtējis ne negatīvi, ne arī noliedzis. Tagadnes kristīgās antropoloģijas uzdevums ir atgriezties pie šās pirmatnējās kristīgās cilvēka uztveres. Visi citi mēģinājumi ved vai nu pie radikāla negatīvisma, vai arī pie ideālistu romantiskā optimisma. Cilvēks nav pilnīgs, viņš ir grēcīgs, bet tādēļ viņš nav noliedzams. Viņš ir ceļā uz Dievu, un kristiānisma uzdevums ir šo ceļu skaidri iezīmēt.

Šis viedoklis ir iezīmēts ar asu profānās un līdzšinējās kristīgās antropoloģijas kritiku, tādēļ to ar pilnu tiesību var apzīmēt par kritisku. No otras puses tas ir saistīts ar cilvēka pozitīvu vērtējumu, kas izris no kristīgās ticības pamata patiesības, no kuras arī vienīgi šāda pozitīva nostāja var izaugt.

III

Ja gribētu pavisam sīki un pareizi uzzīnēt cilvēku, kāds tas ir veidojies pēdējā laika gara zinātniskā viedokļa ietekmē, tad būtu jāizseko veselai virknei nopietnu pētījumu, kas ir veltīti cilvēka viena vai otra aspekta pētīšanai. Te būtu jāstopas ar K. Jaspersa, M. Heidegera, M. Šelera, N. Hartmaņa un daudzu citu pētījumiem, ja pieminam tikai pašus izcilākos. Taču galvenā problēma, ap kuru te domas riņķo, nav tik daudz cilvēka paša spēju problēma, bet tā vieta pasaulē¹³⁾. Šai virzienā visievērojamākie atzinumi pieder N. Hartmanim.

Pasaule ir celta pēc zināmiem likumiem un kārtības. Tā nav chaotisks jūklis, kur katrs var ieskatīt kādus elementus tas grib un veidot savu pasaules ainu. Ir tiesa dabzināt-nēm, kas mēģina ar sekmēm uzrādīt likumus, kas nosaka dabas uzbūvi un tās pastāvēšanas kārtību. Atstājot nomaļus sīkāku dabas uzbūves iztirzājumu, var sacīt, ka tā ir veidota slāņos, kur katrā valda sava noteikta likumība.

Līdzīgi tam arī cilvēks ir jāskata kā daudzslāņaina būte. Vismaz var saskatīt četrus slāņus, kas katrs ir noteikts ar savu īpatu likumību un starp kuņiem arī pastāv sava īpata saistība.

Pirmais ir fiziski materiālais slānis. Tā ir tā esamības josla, kas ir sadalāma vienmēr tālākās blakus daļās. Daļa pastāv te blakus daļai (partes extra partes). No otras puses te atsevišķās daļas pastāv laika secībā.

Otrs slānis ir organiskais. Tam ir savi organiskā veseluma likumi, kaut arī tātāt ietilpst materiālais slānis kā pamats. Nav domājama nekāda organiska esamība, ja tā nav saistīta ar materiālo slāni.

Blakus šiem diviem ir minams dvēseles slānis, kas atšķiras kā no materiālā, tā arī no organiskā slāņa, kaut netrūkst mēģinājumu to ietilpināt organiskajā. Tas nav iespējams tādēļ, ka dvēseles slāni kļūst redzams jauns faktors, ko nepazīst organiskais, proti, tā ir apziņa.

¹³⁾ Cf. M. Scheler, Die Stellung des Menschen im Kosmos. 1937.

Ceturtais slānis ir gara slānis. Gars ir jaunums, novums, kas nāk klāt pie trīs iepriekš minētajiem. Ja ir vērojama jau tendence dvēseles slāni ietvert organiskajā, tad vēl lielāka tā ir gara slāni ietvert dvēseles slāni. Palaikam te domātāji nav varējuši novilkt skaidras robežas, tādēļ tas arī modernajā antropoloģijā ir radījis daudz smagu pārpratumu. Tikai pašas pēdējā laika filozofijas nopelni ir šī stingrās robežas vilkšana. Uz gara joslas pilnīgu neatkarību un īpatību norāda loģiskie likumi, kurus nekādi nevar izkausēt dvēseliskos pārdzīvījumos. Tas pats ir jāsaka par ētiskajām patiesībām, reliģiju, tiesībām u. t. t. Bet, no otras puses, ir tikpat bīstami runāt par gara pilnīgu atraisīšanos no dvēseliskā vai organiskā slāņa. „Gars nelido gaisā. Mēs to pazīstam tikai kā gara dzīvi ietvertu dvēseliskā esamībā, nekādā ziņā citādāk kā ietvertu organiskā un vēl tālāk materiālā¹⁴⁾“.

Visas pasaules uzbūvi var skatīt šajos četros esamības slāņos. Taču ar to konstatēšanu vien pasaules aina nebūtu pilnīga, jo vienmēr vēl paliek neatbildēts uz jautājumu par šo slāņu savstarpējo sakarību. Īsti no to vienādas vai citādas iedarbības vienam uz otru izaug tā dažādība, kādu mēs pasaulē redzam. Tādēļ ir vietā jautājums par to saskaņu vai pretīšķībām.

Un te ir jākonstatē, ka katrai joslai ir savi principi un likumi, kas nosaka tās pastāvēšanu un kārtību. Ka tāds apgalvojums ir patiess, nav grūti ieskatīt, ja salīdzina tikai viselementārākos ķīmijas vai fizikas tīri kauzālos likumus ar organiskās pasaules mērķtiecību vai dvēseles dzīves veselumu. Starpība ir tik liela, ka tā duļķas acīs katram, kas to apzināti ar nolūku negrib noliegt. Tādēļ var runāt par atsevišķo joslu autonomiju.

Reizē tomēr ir jāredz, ka šāda autonomija ir ierobežota, jo nav, piemēram, domājams, ka varētu pastāvēt kāda organiska dzīvība resp. organisms, kas nebūtu veidots no materijas. Katrs organisms ar savu īpatnējo likumību joprojām ir un paliek ar materiju

saistīts. Tas tādā pat mērā attiecas arī uz visām pārējām joslām. Te ir zīmīgi vērot, ka tāda atkarība pastāv no apakšas uz augšu. Ir gan tiesa, ka organiskā dzīvība ir atkarīga no materiālās pasaules likumības, piemēram, zināmā temperatūras pazeminājumā katra dzīvība iet bojā, bet materiālā pasaule nav atkarīga no organiskās pasaules likumības. Citiem vārdiem, saistības starp atsevišķajiem slāņiem pastāv tikai no apakšas uz augšu, bet nekad no augšas uz apakšu. Apakšējie slāņi var ietekmēt un pat grozīt augšējo slāņu likumību, kā to jau minējām ar organismu temperatūras pazemināšanās gadījumā. Fiziskās pasaules likumība atceļ šai gadījumā organiskās pasaules likumību. Bet organiskās pasaules likumi negroza fiziskās pasaules likumus, gluži tāpat kā dvēseles likumi negroza organiskos likumus. Tā ir jāsaka, ka apakšējo slāņu likumība pretēji augšējo slāņu likumībai ir „stiprāka“. Taču no otras puses šo atkarību nedrīkst tā saprast, ka tā vispār atceļ augstāko slāņu brīvību. Tas nebūt to nenozīmē. Tāda brīvība vienmēr pastāv garīgajam slānim iepretī dvēseles slānim, dvēseles slānim iepretī organiskajam un arī organiskajam iepretī materiālajam.

Ko mēs esam ieguvuši ar šādu konstatējumu? Tas nozīmē, ka pasauli nevar izskaidrot, ne sākot no apakšējiem slāņiem un ievērojot tikai to likumību, ne arī sākot no augšējiem slāņiem ar to likumību. Tas lieku reizi rāda, ka pasaules uzbūve pati ir daudzslāņaina, bet ka likumi, kas tanī valda un nosaka tās kārtību, ir vēl daudz sarežģītāki. Pietiek nosvērties uz vienu vai otru pusi, lai mēs iegūtu nepareizi sašķiebtu ainu par to.

Saprotams, ka ar tādu vispārēju pasaules ainas uzbūvi jau lielos vilcienos ir iezīmēta arī cilvēka vieta un satversme. Bet kas tad cilvēkam ir īpatnējais, kas viņu atšķir no citām dzīvās pasaules parādībām? Pirmajā skatā nepārprotami ir iespāids, ka cilvēks ne ar ko neatšķiras no pārējās pasaules, jo viņā arī var vērot visas četras pieminētās esamības joslas. Tā dzīve ir šo četru joslu likumības noteikta. Lielos vilcienos tāds apgalvojums atbilst patiesībai. Cilvēks nevar izkļūt no šo joslu kārtības. Taču ar to kon-

¹⁴⁾ N. Hartmann, Das Problem des geistigen Seins, pag. 14.

statēšanu cilvēkā tas nav vēl pilnīgi izprasts. Ir vēl vairāk jāiedziļinās atsevišķo slāņu likumu sakarības un pretstatu analizē.

Te tad atklājas, ka, lai gan ar pamatotām tiesībām var runāt par fiziskās un organiskās joslas pretstatu un īpatību, tomēr to sakars ir citāds nekā starp dvēselisko un garīgo vai arī starp organisko un dvēselisko slāni. Kāda te ir starpība? Starp fizisko un organisko pasauli sakarība ir daudz ciešāka nekā starp pārējiem slāņiem. Te abos slāņos ietilpst vēl vieni un tie paši elementi. Šo sakarību Hartmanis ir apzīmējis par „pārformēšanu“. Fiziskais pārmats ir palicis arī organiskajā, bet tas ir pārformēts. Organisms var veidot saskaņā ar savu likumību tikai to, kas ir jau dots fiziski. Organisma veidošanas un radīšanas brīvība tādēļ ir ļoti ierobežota ar fiziski doto. Pārformēšana gan arī nozīmē autonomiju pretī zemākajam slānim, taču tā ir ierobežota un nepilnīga.

Ievērojama pārmaiņa notiek augstākajos slāņos, ko ļoti spilgti var redzēt, pārejot no organiskā uz psihisko slāni. Ja mēs organismā varam konstatēt fiziskus resp. materiālus elementus, tad neviens, laikam, negribēs apgalvot, ka kādā psihiskā aktā, dvēseles pārdzīvojumā, kā veidotāji elementi ietilptu kādi organiskās pasaules elementi resp. kādi organi. Tāds apgalvojums mums pat liekas jau tikai ar varbūtību izteikts, pavisam kuriōzs. Tas patiesi arī nav iespējams. Dvēseles pārdzīvojumus neveido un tanīs neietilpst organiskās pasaules elementi kā sastāvdaļas. Kaut arī veseluma psiholoģija savos apgalvojumos ļoti tuvinās atzīnai, ka dvēseles veseluma likumi ir līdzīgi organisma veseluma likumiem, tad tomēr par abu šo slāņu sakaru ir jāapgalvo, ka viena elementi neietilpst otrā. Tādēļ šo joslu sakarības apzīmēšanai ir izvēlēts cits vārds. Psihiskā josla ir uzcelta uz organisko, bet tā nav pārformēta no tās. Tādēļ arī te var runāt par lielāku autonomiju. Un tieši tā ir uzceltās joslas īpatība pretī pārformētajai joslai, ka pirmajai ir lielāka neatkarība no joslas, uz kušu tā ir uzcelta nekā otrai, no kušas tā ir pārformēta. Tas ir iespējams tādēļ, ka

dvēseles joslā vairs neietilpst elementi no organiskās joslas.

Bet kā šī sakarība veidojas, pārejot no dvēseles joslas uz gara joslu? Te ir ļoti liels kārdinājums apgalvot, ka gara josla ir tikai dvēseles joslas pārformējums, jo gara dzīvē, liekas, ietilpst tie paši elementi, kas dvēseles dzīvē gluži tādā pat kārtā, kā fiziskie elementi ietilpst organiskajā dzīvē. Tāds kārdinājums patiesi ar lielu pamatojumu pastāv tik ilgi, kamēr runājam par atsevišķā cilvēka gara dzīvi. Kamēr mūsu acu priekšā stāv cilvēks ar savu personīgo garu, mums ir grūti domāt, ka tā gars ir pilnīgi jauna esamības josla. Un taču pāris nopietnāku ieska-tījumu dvēseles un gara joslu sakarā mūs pārlicina par iepriekš minētā apgalvojuma patiesību, proti, ka gara josla ir nevis pārformēta no dvēseles joslas, bet uzcelta uz tās.

Te pietiek salīdzināt tādas divas parādības kā tīri dvēseliskas norises: priekus un bēdas ar tīri garīgu parādību: kādas patiesības loģisku ieskatīšanu. Kāda te ir starpība? Mēs otra cilvēka priekus vai bēdas nekad nevaram padarīt par saviem priekiem vai bēdām. Mēs varam tādām cilvēkam just līdzī, bet tas ir pavisam jauns dvēseles akts: līdzjūtība. To mēs varbūt arī pa daļai pārdzīvojam tādēļ, ka mums pēc dvēseles asociāciju likumiem rodas līdzīgi pārdzīvojumi ar saturiem, kas atbilst mūsu pašu dzīvei. Bēru gadījumā piederīgie skumst par kādu konkrētu cilvēku, bet daudzi citi tai pašā gadījumā vai nu par cilvēka nāvi vispār, vai arī par kādu līdzīgu gadījumu no savu piederīgo vidus. Te dvēseles pārdzīvojumu saturī ir citādi. Mēs nevaram otra cilvēka dvēseles pārdzīvojumu saturu padarīt par savu. Tas ir subjektīvs.

Otrā gadījumā varam minēt kādu piemēru no gara dzīves. Tā izteicas idejās un vērtībās, kas nav subjektīvi darinājumi. Mums gan liekas, ka arī te atsevišķais cilvēks, tātad subjekts, apgalvo kādu patiesību, bet tas tikai ir šķietami. Te pašu ideju vai vērtību katrs cits cilvēks var tikpat labi padarīt par savu domu saturu. Tas nozīmē, ka idejas un vērtības pastāv neatkarīgi no cilvēka ieska-tījuma, neatkarīgi tātad no subjektīvā iesaistījuma. Ja kāds apgalvo Pītagora teo-

rēmas patiesību, tad tā ir patiesība, kas ir neatkarīga kā no apgalvotāju skaita, tā arī no vietas vai laika, kur un kad tas notiek. Mainās līdz ar cilvēkiem, kas apgalvo šo patiesību, tikai dažādi domāšanas akti, bet nemainās domu saturs. Tas ir pretstats dvēseles pārdzīvojumam subjektīvismam.

Pēc šiem pāris ieskatījumiem, atgriezoties pie dvēseles un gara slāņa sakarības, mēs labāk saprotam, ka, pretēji kārdinājumam gara dzīves likumos meklēt tīri dvēseliskus elementus, ir jāapgalvo, ka gara slānī neietilpst dvēseles slāņa elementi, bet tas ir uzcelts uz dvēseles slāņa. Tā ir stingra norobežošanās no domas, ka garu var izkausēt dvēseles dzīvē. Bet tā ir norobežošanās arī no kādas citas domas, proti, ka gars ir absolūti neatkarīgs no dvēseles. Gars, kā mēs redzējām, vienmēr balstās uz dvēseli. „Ja neievēro šo gara balstīšanos, tad to padara par garu, kas līdinās, tad to absolūtizē, cilvēciski ar zemi saistītā gara vietā liek bezgalīgi dievišķīgo garu. Pretēji tam ir jāuzsver: mēs nepazīstam nekādu garīgu esamību, kas nav ietverta dvēseliskā. Istenībā nav nekāda gara, kas līdinās; ir tikai gars, kas paceļas pār zemākajiem slāņiem un uz tiem balstās.“

Blakus šādai tīri deklarātvai pozīcijai par gara balstīšanos uz dvēselisko, ir vērojama vēl kāda cita parādība, proti: gara dzīves īpatnējā struktūra. Tā nav mazāk nozīmīga pareizā gara parādību izpratnē. Gara dzīves pašas struktūra nav veidota pēc dvēseles dzīves elementiem vai to kompleksiem. Te pietiek pieminēt tikai tādas parādības, kā personu, sabiedrību, vēstures garu, lai saprastu, ka tās nevar izrisināt no citām parādībām; tās ir sui generis. Tās var saprast tikai pašas par sevi, ja ievēro to autonomo struktūru.

Kā redzam, tad šī antropoloģija par svarīgāko izvirza atsevišķo esamības slāņu uzrādīšanu pasaulē un līdz ar to cilvēkā. Blakus tam otrs svarīgākais jautājums te ir šo slāņu sakarības un īpatnību uzrādīšana. Ejot abos šajos virzienos, ar dabisku konsekvenci ir jānonāk līdz zināmai cilvēka izpratnei. Uz jautājumu, kas ir cilvēks, te atbilde rodas it kā pati no sevis. „Kā dabas būte tas ir visos virzienos un novirzienos kauzālī no-

teikts, rotaļu bumba mūžīgo, vareno un pāri pār to stāvošo dabas varu darbībā, kas iet tam pāri un caur to. Bet kā personai tam piemīt kāda cita noteiktība, kas izriet no ideālo vērtību pasaules. Savās vērtību jūtās tas jūtas vērtību-jābūtības rakstura līdzī no- teikts. Un šī noteiktība ir tā, kas izteicas tā mērķtiecībā. Viņš par mērķiem var padarīt tikai to, ko tas kā vērtību sajūt. Bet tiklīdz tas to padara par savu mērķi, tas to pārvērš par realitāti. Tā tas pozitīvi rada to, ko kauzālā nepieciešamība nekad nevarētu radīt, ētisko vērtību īstenības pasauli dabas īstenības pasaulē.“¹⁵⁾

Tāds mūsu acu priekšā nostājas gara zinātniskā virziena zīmētais cilvēks. No vienas puses tas ir un paliek dabas būte un nekas to nevar izraut no dabas likumu dzelžainajām skavām, bet no otras, tas ir pilnīgi brīva gara būte, kam pieder kāda vērtību pasaule, kuŗu tas ar savu eksistenci vienmēr no jauna cenšas ar lielākām vai mazākām sekmēm padarīt par īstenību. Tā liekas laimīgi atrisināta tā problēma, kas ir tikpat veca, cik domātājs cilvēks, proti, par dabas un gara sakaru cilvēkā. Ir tiesa, ka šī antropoloģija savā loģiskajā uzbūvē ir ļoti skaidra un atstāj mazāk tukšu vietu savā cilvēka telā. Taču šī skaidrība paliek tikai tik ilgi, kamēr paliek neskarti abi jēdzieni, kas izsaka dažādo esamības slāņu sakaru. Tiklīdz sīkāk mēģinām noskaidrot: pārformēšanas un uzcelšanas (Überformung und Überbauung) parādības, kas saista atsevišķos slāņus, mēs nonākam pie tālāk vairs neanalizējamiem jēdzieniem, kas ir vai nu jāpieņem vai jānoraida. Tas ir šās antropoloģijas irracionālais punkts, zināma ticība. To nedrīkstētu saprast kā pārmetumu, jo pēdējā konsekvencē katrs uzskats balstās uz kādu vairs tālāk neanalizējamu apliecinājumu.

Tas ir trīs lielās līnijas, kādās esam skatījuši tagadnes domājumus par cilvēku. Te pavisam ir pie malas atstāti visi tie cilvēka izpratnes viedokļi, kas izauguši pēdējo gadu desmitu politisko uzskatu cīņā. Nav noliedzams, ka arī tur ir ievēribas cienīgi meklējumi, kas katrā ziņā iezīmēs dažus vaib-

¹⁵⁾ N. Hartmann, Ethik, pag. 610.

stus cilvēka sejā. Tāpat neesam iztīrājuši tos viedokļus cilvēka izpratnē, kas ir izauguši saimnieciskās dzīves pārorientēšanās ietekmē. Bet ar te pieminētajām trim līnijām mums atklājas visas tās pretrunas un plaisas, kādas ir izaugušas cilvēka vērtējumā, sākot ar negatīvu tā noliegumu bioloģisku un reli-

ģisku motīvu dēļ un beidzot ar pozitīvu tā apliecināšanu to vērtību dēļ, ko tas vienīgais virs zemes var radīt, kaut arī ar savu saistīto un nespēcīgo garu. Šī viedokļu dažādība un pretišķības nepārprotami rāda, ka blakus dievišķīgajai un dabas mistērijai cilvēks ir uzdūries uz jaunu mistēriju — cilvēku.

Mirdza Čuibe

CERĪBA

Saubas kad lēnītēm izsūc
Dzīvību pēdējam priekam,
Cerību vārgu kā bērnu
Atkal uz kājām mēs liekam.

Savādais auklējums tu,
Acīm lielām un ticīgi naivām,
Debesis tālas tur spīd
Ar zvaigznēm un mākoņu laivām.

Aizden tu nelūgtus viesus —
Trūkumu, postu un raizi.
Roka, šī sīciņā roka,
Tur mūsu Dieva maizi.

Ēriks Raisters

ATSTĀTĀ ZEME

Es esmu skrējējs, kuŗu vieglums lenc
Un dēka vada, kādreiz pielaulātā,
Bet sirdī smags, kā aizmūžīgs tik sens,
Tavs sāpju tēls, ai zeme, sērām klātā!

Tu tāla man, kā būtu bezdibens
Kāds pēkšņi radies nežēlīgā prātā
Un šķīris mūs un aroien tālāk trenc.
Tā vara šķīrēja, ar durkļiem nosargātā.

Caur sēru autu važu tērauds dzirkst,
Uz tavām krūtīm spiežas sveši slogi,
Un vainags zīlotais pa asru nakti mirkst.

Zūd vieglums mans, un prāts ar postu sirgst,
Un dēkas liekas apsēstas kā spoki, —
Es esmu tavs, tu manus ceļus loki!

Mirdza Čuibe

KAINA KRUSTS

Kā Kaina krustu likteni
Uz savas pieres nesam.
No dzimstamās līdz mirstamai —
Mēs zīmogoti esam.

Sviēd sevi dzīvās ugunīs
Vai slēpies peles alā,
Skrej simtujuūdžu zābakos, —
Tas tevi panāks galā.

Un kad nāks diena pastarā
Pār debesīm un zemi,
Ar savu krustu starosim:
Kungs, taisnu tiesu lemi!

BĒRNA IZTEIKSMES LĪDZEKĻI UN TO KOPŠANA SKOLĀ

Bez skaidras mērķa apziņas kaut cik sekmiņš darbs nav domājams nevienā mācību priekšmetā. Tā tas arī domrakstu mācībā. Bet ar mērķa apziņu vien vēl pulka par maz. Ne mazākā mērā ik uz soļa jāievēro arī mūsu pādidogiskā darba pamats — pats bērns, bērna gara attīstība, spējas, psihiskā struktūra. Panākumi var būt vienīgi tām metodēm, kas bez skaidri nospraustiem mērķiem pilnā mērā ievēro arī visus dabiskos apstākļus un darba psiholoģiskos priekšnoteikumus.

Vielas un uzdevumu pakāpenību cenšamies ievērot ikvienā mācību priekšmetā. Ļoti labi zinām, ka ne matemātikā, ne gramātikā, ne arī citur kur varam gaidīt kaut cik drošas sekmes, ja mūsu skolēni ar iepriekšējo kursu būtu iepazīnušies kaut kā nepilnīgi, saraustīti, ar lieliem izlaidumiem. Tāpēc arī neliekam viņiem veikt uzdevumus, kas vēl nav priekšdarbos sagatavoti vai arī psiholoģiski nav pieskaņoti viņu attīstības pakāpei.

Bet ne vienmēr šos pādidogijas elementāros pamatprincipus tādā mērā respektējam domrakstu mācībā. Te dažu labu reizi dabūjam vērot, ka skolotājs pārāk maz ievēro bērna garīgās attīstības pakāpes un reizē ar to arī viņa izteiksmes līdzekļu iespējas un raksturu.

Te gan jāsaprot, ka šais jautājums mums vēl pārāk maz zinātnisku pētījumu, un skolotājam lielā mērā jābalstās uz paša praksē gūtajiem vērojumiem. Daudz bagātāka ir literatūra par mazbērnu garīgo attīstību un valodas veidošanos pirmajos dzīvības gados. Tomēr šis materiāls mums te noderīgs tikai netieši.

Ar to nu esam nonākuši pie mūsu pirmā svarīgā jautājuma: kā dus valodas izteiksmes līdzekļus skolēns atnes pirmajā mācības gadā līdz no mājas?

Lai gan neviens vien normāli attīstīts bērns līdz skolas laikam praktiski ir iepazīnis ar visiem vienkāršo un salikto teikumu

veidiem, tomēr prasme pašam ar to brīvi rīkoties ir ļoti dažāda. Cik klasē jauno skolēnu, tik daudz arī faktiski dažādu attīstības pakāpju viņu valodā.

Reti kur vēl tik plašos apmēros skolotājs var dabūt pārliecināties par apkārtnes ietekmi bērna valodas attīstībā kā taisni šais jauno skolēnu klasēs. It sevišķi pirmskolās. Kāda ir bērna mājas valoda, tādu viņš to atnes arī uz skolu. Vislabāk to varēja vērot mūsu kādreizējie lauku skolotāji, kuriem ik uz soļa bija jānoklausās viena vai otra izloksne. Daudzos novados bērnam skolā sava paša dzimtā valoda bija jāsaprot mācīties gandrīz vai pilnīgi no jauna kā kāda svešvaloda. Bet par to, ka šāda „divvalodu sistēma“ manāmi kavē rakstu valodas ātru un sekmīgu piesavināšanos, te nebūtu sevišķi jārunā.

Laimīgi tie bērni, kas jau savas dzīves pirmajos gados varējuši klausīties pareizas un kultūrāli izkoptas tēvu valodas skaņās. Nekad visā tālākajā mūžā viņi tik dabiski un viegli vairs nesaaug ar apkārtnes valodu un tās izteiksmi kā šai laikā. Tas izteiksmes veids, kuŗā bērns savā bērnībā klausījies un pats līdzī vingrinājies, viņu pavada kā paša nepelnīts mantojums vai visu mūžu. Šai ziņā vēl ļoti svarīga nozīme ir pamatskolu pirmo klašu, bet it sevišķi pirmskolu skolotājiem, kas jauno paaudzi saņem savā vadībā jau tad, kad bērnu dzīvā atdarināšanas tieksme un paraugu meklēšana vēl maz atslābusi. Nekad visās tālākajās skolu gaitās skolotāja dzīvais paraugs nevarēs vairs sniegt tik spēcīgas ierosas un ietekmi kā šais pirmajos mācības gados.

Bērnu psiholoģijas pētījumi gan sniedz jo plašus datus par lietājamo vārdu skaitu atsevišķos vecumos, tomēr nav vēl pietiekoši drošu materiālu par bērnu valodā lietājamo vārdu nozīmes izpratni dažādos vecumos. Mēs zinām tikai principā, ka sākumā bērns domā konkrēti. Pat abstrakti jēdzieni bērna izpratnē ir konkrēti. Šis apstāklis mums būs sevišķi jā-

ievēro, kad tālāk runāsim par izteiksmes līdzekļu izkopšanu domrakstos. Reizē ar to, protams, viegli saprast, ka vārdu skaits bērnam ir daudz lielāks par jēdzienu skaitu. Turklāt arī to pašu vārdu domātā nozīme ir visai nedroša un ļoti mainīga. Reizēm taisni brīnums, cik daudz nesaprastu un pussaprastu jēdzienu sastopam bērnu un pusaudžu valodā. Bieži vien tas pats jāsaka arī par veselīgiem izteicieniem resp. gatavām frazēm.

Bet tas vēl nav viss, ko jaunie skolēni savam latviešu valodas skolotājam atnes līdzī no mājām. Tālāk jāsaka kāds vārds par bērnu un pusaudžu runāšanas prieku, kas viņos modies jau reizē ar pirmajām apzinīgajām valodas skaņām. Kad bērns pastaigā apber tēvu un māti desmitiem jautājumu, lai viņu atbildes un paskaidrojums aizmirstu jau pēc trim minūtēm, tad tā nav tik daudz zināšanu kāre, kā pašas gudrās dabas impulss vingrināt vēl nepilnīgi izkopto izteiksmi. Un, kad pirmajā klasē skolotājam vietā un nevietā stiepjas pretī desmitām roku: „Lūdzu, skolotāj, es pateikšu, es, es, es arī pastāstīšu!“ ... tad tas nav nekas cits, kā bērna dabiskais stāstīšanas prieks, ko viņš vēl svaigu un nebojātu atnesis līdzī uz skolu, lai uz tā pamatiem skolotājs ar gudru ziņu prastu vadīt un izkopt viņa valodu.

Tais gadījumos, kad tas ir citādi, kad bērni skolā nevar un nevar vien lāga iejusties, un skolotājam veltī jānopūlas, lai no viņiem izdabūtu kādu brīvāku vārdu, ir jāmeklē kādi traucētāji apstākļi. Un nav arī, protams, grūti tos atrast. „Nu, paga, paga, delverējies tu man tur, delverējies! Gan tevi nākošgad skolotājs par puiku pataisis!“ Kād bija mazāks, tad solīja ubagam maisā, nu, kad tuvojas skolas laiks, sāk baidīt ar skolotāju. Un kuŗš tad nu tik drošsirdīgs lai būtu, ka jau pašā sākumā bez aizdomām sāktu vaļsirdīgi tēzēt ar sen izdaudzīnāto bubuli. Turklāt vēl arī pašā sarunu situācijā bērns nejausi jūtas iekļūvis pilnīgi svešā lomā: līdz šim viņš vienmēr bija jautātājs un jautāja visu, ko vien gribēja, nu viņa lomā nostājies skolotājs un viņam, bērnam, jāņem par labu, kā šis svešais kungs viņu gudri un prātīgi iztaujā.

Bērns atnes skolā līdzī arī to pašu at-

darināšanas tieksmi, kas viņam mājā palīdzējusi piesavināties ne tikai valodu, bet it visu, ko vien viņš prot, viņa valodā uzņemto vārdu nozīme bieži vien ir citāda nekā pieaugušo cilvēku valoda, jo visu viņš uztvēris tieši un konkrēti; tālāk svešs un bērnam būtiski gandrīz vēl nepieejams ir abstrakti loģiskais domāšanas veids. Tie, lūk, psiholoģiskie pamati un priekšnoteikumi latviešu valodas skolotāja tālākajam darbam.

Bet psiholoģiskā baze jānoskaidro ne tikai jaunu skolēnu rudenī saņemot, uz tās jābalstās arī visā tālākajā mācības gaitā. Ar to gan nav domāts visu uzmanību pievērst tikai bērnam vien un vienmēr un visur ļauties vienīgi viņa neiegrozotajām interesēm un patikai. Taisni otrādi: skolotāja augstākais nolūks ir bērnu pamazām garīgi disciplinēt, modināt viņā tādas intereses, kādu šobrīd tur vēl nemaz nav un tā novest viņu pie mācāmā priekšmeta iespējami pilnīgākas izpratnes.

Skolotāja problēma tādā ir: kā vislabāk realizēt pedagogiskās programmas nolūkus, neignorējot tos psiholoģiskos priekšnoteikumus, kuŗus sniedz viņa skolēnu garīgā dzīve? Ir bijušas mācības metodes (un vienā otrā vietā tās vēl tagad), kad skolotājs ar bērnu rikojas kā ar sev līdzīgu pieaugušo cilvēku un jau pašās pirmajās mācības dienās bērna gara dzīvi un valodu sāk mērit ar stingras loģikas mērauklu, tādā kārtā ar varu apspiežot viņa dvēseles dzīves dabiskās attīstības norises. Visvairāk šai ziņā, šķiet, grēko tēvu valodas skolotāji, jo viņu priekšmetam ar bērna gara dzīves tiešo izpaušmi visciešākais sakars.

Mūsu dienu pedagogijā šādai darba pieejai, protams, nedrīkstētu būt vietas. Latviešu valodas skolotājam, ja vien viņš kaut cik grib būt sava uzdevuma cienīgs, ļoti nopietni jāinteresējas par bērna valodas attīstības gaitu visā skolas laikā. Citādi skolotājs nemaz nespēj bērna attīstības procesā būt par atbalstu, palīgu, ceļa rādītāju un vadoni.

Un tā nu esam pie otra, pašā svarīgākā šīs nodaļas jautājuma: kāds īsti ir bērna valodas dabiskais attīstības process taustskolas laikā?

Vispirms par atsevišķo vārdu izpratni.

Tautskolas pirmajās klasēs, bet it sevišķi pirm skolā, bērni vēl ļoti vāji atšķir jēdzienu būtiskās pazīmes no gadījuma pazīmēm. Bez tam, kā jau teikts, pētījumu statistika rāda, ka diezgan bieži šai vecumā bērnu valodā sastopamies ar vārdiem, kas viņu teikumos gan puslīdz pareizi lietāti, tomēr būtiski palikuši nesaprasti. Turklāt vēl šāda vecuma bērni bieži vien nemaz arī necenšas svešāko vārdu (resp. abstraktāko jēdzienu) nozīmi pilnīgāk izprast. Viņi apmierinās vienkārši ar to, ka prot šos vārdus tikpat brīvi izrunāt un ielikt teikumos, kā to dara pieaugušie. Bet tik ilgi, kamēr šādas izpratnes viņiem nav vēl, viņu zināšanas ir neskaidras un neistas. Tāpēc arī latviešu valodas skolotājam jābūt ļoti redzīgam šais valodas „kontrabandas“ lietās. Mācīšanas un sarunu veidam jābūt tādām, kas skolēnus neievestu kārdināšanā piesavināties visādu „gudrus“ vārdus un izteicienus, ar kuriem tad vēlāk varētu greznoties.

Viss bērna domāšanas veids ir subjektīvu piedzīvojumu un pārdzīvojumu varā. Dabiskos apstākļos tas tā turpinās apmēram līdz 14. dzīvības gadam*). Tāpēc viņa stāstījums arvien ir dzīvs, kaut arī daudzvārdīgs un bez vispārīgiem jēdzieniem. Sevišķi grūti bērnam kaut ko īsi un skaidri definēt. Ar to gan vēl nav teikts, ka jēdzienu valoda vienmēr un visur ir labāka, vērtīgāka par tēlu valodu. Vispārīgu jēdzienu bagātība kāda cilvēka valodā patiesībā ir jau tāda kā „vecuma“ pazīme. Jēdzienus lietājam ērtības labā gluži kā vispārīgas formulas matemātikā.

Tiktāl par atsevišķo vārdu un jēdzienu saturu un attīstību pusaudžu valodā. Tālāk mūsu interesi var saistīt vesela teikuma veidošanās.

Ka katra atsevišķa cilvēka īpatnā teikumu uzbūve veidojas ne tikai skolas gados, bet arī vēl ļoti daudz vēlāk, to būs novērojis gan pie sevis personīgi, gan arī pie citiem kātrs viens uzmanīgāks vērotājs. Šis parādi-

bas pētīšana tātad nav jāsaista tikai ar skolēnu rakstu darbiem. Tā ir plaša jo plaša stila problēma, un to nevar ignorēt arī nevienš no pietūkst literatūras pētnieks. Eksperimentālā psiholoģija arī šai jautājumā sniegusi daudzus interesantus datus, konstatējot, ka cilvēka garīgās spējas un reizē arī to izpausme valodā strauji aug un veidojas apm. no 6. līdz 17. dzīvības gadam. Tālāk tā pamazām atslābst.

Runājot par bērnu un pusaudžu izteiksmes savādībām, jāatgādina vēlreiz viņu lietājamo pamatjēdzienu ierobežotais skaits. Tāpēc arī bērnu valodā sastopam vārdus, kas lietāti neīstā, nepiemērotā vietā.

Tātad, īsto vārdu trūkums no vienas puses un dzīvais runāšanas prieks no otras puses ir bērna īpatnās izteiksmes galvenie veidotāji. Tā viegli saprast tukšu daudzvārdību bērnu stāstījumos un čalās. Bet ne tikai tur vien. Šo pašu parādību un turklāt vēl daudz lielākā mērā latviešu valodas skolotāji bieži vien būs vērojuši arī savu skolēnu pirmajos domrakstos, kur mazo autoru teikumiņi tik cieši iekļāvušies viens otrā, ka atgādina gandrīz vairāk kādu īpašu vārdu rotaļu, nekā nopietni domātu skolas „domrakstu“. Var pat likties, ka arī te bērnam aiz tīra runāšanas prieka tā tik likt vārdu pie vārda gaŗu gaŗās virknēs un atsevišķos posmus turklāt vēl vienmērīgi atkārtot. „Vakar mēs gājām uz mežu. Kad mēs nonācām mežmalā, tad mēs apsēdāmies. Kad bijām jau kādu laiciņu pasēdējuši, tad ieraudzījām kokā vāverīti u. t. t.“

Savādi! Priekšskolas vecumā, kad bērna jēdzienu krājums bija vēl šaurāks, viņš tomēr runāja daudz brīvāk, dabiskāk. Tur vēl nebija šo valodas sastingušo klišeju: kad — tad, kad — tad. Tās, redzams, pa lielākai daļai radušās skolas laikā. Bet vai tad tiešām pati skola te vainīga? Arī latviešu valodas skolotājs? Jā gan, bieži vien. Cik reižu tas pats skolēns nebūs jau agrāk bez paša vainas un sevišķas vajadzības iekļūvis tādā situācijā, kad tam vienkārši bija jāatkārto pilnīgi svešas un nesaprastas domas un vārdi. Un tas viss lai būtu palicis bez jebkādam pēdām skolēnu izteiksmē? Galu galā, vai tad mums pašiem, pieaugušajiem cilvēkiem, nav

*) Skat. H. Eng. Abstrakte Begriffe im Sprechen und Denken des Kindes. Barth, Leipzig, 1914.

gadījumos kādreiz nonākt tādā stāvoklī, kad savu domu pietrūkst un tomēr kaut kas it kā būtu jāsaka. Vai tad dažu labu reizi neķeramies arī paši pie šā pēdējā glābiņa — pie nenozīmīgu, vispārīgu frāžu virknēšanas?

Tādi skolēni, kas ļoti sīksti turas pieminētās „kad — tad“ formulas apjomā, neapziņīgi it kā izjūt, ka tā viņiem palīdz saglabāt stāstījuma viengabalainību. Un gluži pareizi. Ielasieties tikai mazliet uzmanīgāk savu jaunāko audzēkņu domrakstos, un jūs redzēsiet, ka līdzās šādai saikļu pārmērībai diezgan daudz no tiem slimo arī ar patiesi vajadzīgo saikļu resp. pāreju trūkumu. Domu gaita tādos domrakstos nav vienmērīga, — pakāpeniska, bet virzās uz priekšu ar izlaidumiem un dažādiem blakus izlēcieniem.

Domu saikļi bērnu un pusaudžu impresioniskajā domāšanas procesā ieņem visai nenozīmīgu vietu. Bērnam tie liekas paši par sevi saprotami, un tāpēc savā stāstījumā viņš bieži vien tos ignorē. Samērā reti arī bērns spēj uztvert parādības būtisko nozīmi. Viņa interesi parasti saista visādi blakus apstākļi un sīkumi, kas pieauguša cilvēka uztverei paslīd garām gandrīz vai pilnīgi nepamanīti.

Visas tas atstāj it kā saraustīta, reizēm pat nesakarīga stāstījuma iespaidu. Mēs tad brīnāmies un dažreiz pat uztraucamies par šādiem izteiksmes trūkumiem. Cenšamies saviem skolēniem tos parādīt, bet tai pašā laikā arī dabūjam pārliecināties, cik maz klases vairumam šādi izskaidrojumi un aizrādījumi līdz. Un tikai pēc vairākkārtīgām neveiksmēm skolotājs sāk pamazām saprast, ka šai parādībai dziļāki psiholoģiski cēloņi, kas sakņojas bērnu garīgās dzīves attīstībā. Nevar vienā paņēmiņā pārveidot kāda cilvēka izteiksmi, neveidojot šai pašā virzienā visu viņa gara dzīvi, jo izteiksme taču nav nekas cits kā šīs pašas iekšējās gara dzīves spogulis.

Ja bērna valoda un viss stāstīšanas veids mums zināmā posmā liekas pārāk saraustīts, lēkājošs, tad jāzina, ka tāda tobrīd ir visa viņa dvēseles dzīve — ātri skrejošu impresiju un mainīgu asociāciju plūsma. Arī koki agra pavasara gaisos vēdina tikai retus robotus zarus, un caurspīdīgi kails ir to pirmās

zaļums. Bet nevienam taču nenāktu prātā gaidāmo lapotni kaut kā priekšlaikus ar varu pasteidzināt, neļaujot plaukšanas procesam noritēt dabiski.

Bērns jau no mājām atnes līdzīgu stipru atdarināšanas tieksmi, ar kuŗas palīdzību viņš piesavinājies visas savas līdzšinējās mākas un prasmi. Šī tieksme, gan pamazām atslābdama, pavada viņu visā skolas laikā. Valodā un domrakstos tā izpaužas dažādu metaforu un citu tamlīdzīgu rotājumu lietošanā. Pētījumi rāda, ka bērni paši šai vecumā ar metaforām patstāvīgi vēl tikpat kā neprot rīkoties, viņi vienkārši tās atkārto pēc atmiņas un bieži vien arī saprot tīri burtiski. Tāpat rodas arī skaļi patētiskās frāzes, kuŗu īsto nozīmi skolēni pa lielākai daļai nav spējīgi saprast.

Tautskolas vecākajās klasēs sāk jau parādīties arī zināma atšķirība starp zēnu un meiteņu domrakstiem. Meitenēm mostas sevišķa tieksme izteiksmi pušķot (piem., ar atkārtojumiem „loti, ļoti“, „bija tik jauki, tik jauki“, personifikācijām u. c.), kamēr zēni arvien noteiktāk sāk interesēties par izteikto spriedumu nozīmi un iespēju, domu loģisko sakaru u. t. t.

Ērtāka pārskata dēļ skolēnu izteiksmes attīstību tautskolas laikā varam pamēģināt parādīt schēmatiski. Tikai tad jau iepriekš jānorobežojas no iespējamiem pārpratumiem, proti, katra skolēna attīstība iet savus īpašus ceļus un nekad nav iespējams veselu klasi bez izņēmumiem ietvert kaut kādā kopīgā nodalījumā. Tāpēc arī veltīgi būtu mēģināt sīki raksturot katru klasi atsevišķi; varam runāt tikai par dažām raksturīgākām attīstības iezīmēm un pakāpēm, un arī tad tikai aptuveni.

I attīstības pakāpe aprobežojas vienīgi ar novērojumu krāšanu un reģistrēšanu. Ievāktā garīgā inventāra sistematizēšanai vēl nav ne izpratnes, ne arī intereses. Vēl maz arī interesē pašā attieksmes pret ār pasaules vērojumiem. Izteicieni ļoti vienkārši un īsi, tie mēdz runāt tikai par priekšmetu eksistenci un to darbību. Savas domas un priekšstatus bērns uzraksta tai kārtībā, kā tie viņa apziņā pavīd, notikumu chronoloģiskai secībai sevišķas vērības nepiegrīžot.

Par izteiksmes stilu vēl nav ne mazākās jausmas. Atstāstījumos sniedz tikai notikumu shēmu.

II pakāpē sāk vairāk skaidroties vēroto lietu un parādību savstarpējās attiecības. Teikumi kļūst plašāki, skolēni sāk jau rīkoties ar saliktiem teikumiem, tomēr grūti vēl atšķirt teikumu sakārtojumu no pakārtojuma. Tāpēc teikumu savienojumi bieži vien kļūdaini. Izteiksmē arvien atklātāk parādās lasīto grāmatu ietekme. Mostas jau vēlēšanās izteikt savus paša spriedumus un secinājumus, lai gan ne ikreiz tas izdodas. Domrakstos vienam otram parādās tieksme sniegt kaut ko sevišķāku, „interesantāku“.

III pakāpē pamazām mostas apzinīga interese par stilu, kas izpaužas dažu iemīļotu izteiksmes formu atkārtojumos. Skolēni vairāk vai mazāk apzinīgi meklē sev stila paraugus un mēģina tos atdarināt. Bieži vien šādi atdarinājumi izvēršas pārmērībās. Kamēr agrākajās pakāpēs maz vai pat nemaz neievēroja domu pārejas un saiklus, tad tagad jau diezgan apzinīgi sāk rūpēties par teikumu pareizu savienojumu, izvairoties no šabloniskiem saikļu sakārtojumiem.

IV pakāpē raksturo lielāka patstāvība izteiksmes līdzekļu izvēlē un domu gaitas organizēšanā. Izzūd 3. posmā mākslīgi aizgūtās stila manieres un to vietā rodas arvien noteiktāka tieksme pēc izteiksmes un domu skaidrības. Vieļas izvēlē šīs pakāpes skolēni prāt jau pietiekoši labi atšķirt raksturīgo no nenozīmīgā un atstāstījumos izcelt būtiski svarīgo.

Beidzot vēl jāatzīmē, ka skolēnu izteiksmes attīstība mēdz būt diezgan nevienmērīga. Ir posmi, kad īsā laikā var konstatēt ļoti spēju progresu, bet turpat līdzās dažreiz ir arī tādi atslābumi, ka uz laiku liekas pat veltīgas visas skolotāja pūles. Attīstības dziļākajā būtībā tomēr tādu absolūtu „klusumu“ nav; šādiem mainīgiem periodiem ir vairāk tikai ārējs raksturs. Un tā nu tad arī iznāk, ka, ārēji skatoties, daži skolēni kavējas vienā vai otrā no te aplūkotajām pakāpēm ilgāku, citi īsāku laiku. Bez tam vēl jāzina, ka visi skolēni pilnā mērā pārdzīvo tikai pirmās attīstības pakāpes. Pēdējās, kur sākusies jau individuālo spēju un interešu

diferencēšanās, vērojama diezgan liela dažādība. Tā tādos gadījumos mēdz iezīmēties ar aistētiski gleznainas un emocijonālas izteiksmes pamattendenci.

Ar to esam pieskārušies domrakstu klasifikācijai pēc viņu rakstītāju tipiem. Daži paidagogi šim jautājumam arī veltījuši daudz uzmanības un pūļu, izstrādādami sīkas jo sīkas tipoloģijas shēmas. Tomēr jā-saka jau pašā sākumā, ka, ievērojot nepārtrauktās psihiskās pārmaiņas, kurās izpaužas bērna garīgā attīstība, par kaut cik stabilāku tipu šais gados tikpat kā nav iespējams runāt. Tipoloģijas dati pat pieaugušo cilvēku psiholoģijā, kurū gara dzīve jau nesalīdzināmi stabilāka, bieži vien ir nozīmīgāki teorijā nekā praksē.

Ar to tomēr nedomājam pilnīgi noraidīt jebkādu nozīmi šo pētījumu materiāliem. Tie uzskatāmi atklāj šo iespējamo daudzpusību skolēnu garīgās dzīves ievirzēs, un tā palīdz skolotāja praktisko darbu tām pie-skaņot un tās izmantot.

Franču paidagogs Binē (Binet) licis klasei 2 minūtes aplūkot kādu attēlu un pēc tam devis 10 minūtes laiku tā aprakstam. Vēlāk, analizējot skolēnu aperceptisko pie-eju, no 175 darbiem viņš noteikti varējis iezīmēt šādus četrus tipus:

1. Aprakstītāja tips. Vienkārši reģistrē visu, paša rakstītāja persona nobī-dīta pilnīgi malā.

2. Vērotāja tips. Apraksta novēroto darbību, cenšas redzēto izprast un izskaidrot, atsevišķās daļas saista kopīgā sakarā, lie-tišķīgs.

3. Emocijonālais (jūtu) tips. Rāda subjektīvu pieeju, sajstot savu per-sonīgo jūtu dzīvi ar redzēto.

4. Zinātnieka tips. Mazāk tēlo tieši redzēto, bet vairāk parāda savas paša zināšanas par to.

Vislielāko atšķirību uzrāda abi vidējie tipi — vērotājs un jūtu tips. Pirmo no tiem vis-biežāk mēdz dēvēt par objektīvo, otro par subjektīvo. Kādā citā vietā šo objektīvo tipu Binē sauc arī par pozitīvi reālo; otro par sapņaino. Salīdzināšanai šādi divi skol-nieču rakstu darbi ar kopēju virsrakstu:

Kastaņu lapas apraksts.

I.

(Rakstījusi 12 $\frac{1}{2}$ g. v. skolniece 11 min.
15 sek.)

„Lapa, kas man te nolikta priekšā, ir kastaņu lapa, kas no koka noplūkta rudē, jo, izņemot divas, visas pārējās lapas daļas ir jau gandrīz dzeltenas, viena ir puszaļa.

Šo lapu sastāda septiņas lapiņas daļas, kas pie tā saucamā lapu kātiņa saauģušas kopā, ar kātiņu lapa turas pie koka.

Lapas daļas nav visas vienāda lieluma. No septiņām četras ir daudz mazākas par pārējām trim.

Kastaņu koks pieder pie dikotiledoniem, to tūlī redz, kad aplūko tā sazarotās lapas.

Vairākās vietās šai lapai ir iesarkani plankumiņi, vienai lapas daļai ir caurums.

Vairāk par šo kastaņu lapu nekā nevaru teikt.“

2.

(Rakstījusi 11 g. v. skolniece 8 minūtēs.)

„Tā ir kastaņu koka lapa, kas rudens vējā bezspēcīgi nokritusi zemē.

Šī lapa ir nodzeltējusi, tomēr vēl stingra un nesaburzīta; varbūt tomēr tur vēl slēpjas kāda dzīvības dzirksts.

Agrākais zaļums palicis vēl tikai pāris vietās, visur citur jau ieplētusies dzeltenā krāsa; gar malu vijas brūngani sarkana svītrīņa.

Visas septiņas lapiņas daļas izskatās ļoti jaukas, un zaļais kātiņš vēl nemaz nav savītis.

Nabaga lapiņa, tavs liktenis tagad ir vējā mētāties pa ceļiem, lai beidzot sajauktos vienā jūklī ar rudens trūdiem. Viņa nomira šodien... un vakar vēl dzīvoja! Vakars, kad viņa vēl karājās pie zara, viņa jau gaidīja savu pēdējo mirkli, kad vējš to noraus; viņa bija kā mirējs, kas gaida savas pēdējās mokas.

Bet savu postu viņa nepaguva izjust, atraisījās un liegi slīdēja lejup.“

Protams, ka ne visus skolēnu domrakstus varam ietilpināt šais 4 tipos. Ikviens skolotājs, sīki iepazīstoties ar savām klasēm, atradīs vēl veselu rindu dažādu „tipu“ un

„apakštipu“, daži no tiem būs sastopami tikai vienā otrā klasē reti gadu pa gadam, citi — veselām seriām uz reizi! Tur būs gan patētiķi, gan drāmatīķi, gan tēlotāji, gan filozofi, dzejnieki, fantasti, sapņotāji, jokupēteři, šaubīgi, nedrošie un nekur neierindojamie savādnieki.

Beidzot šo pārskatu par skolēnu izteiksmes līdzekļu pakāpenisko attīstību un diferencēšanos saskaņā ar viņu spējām un interesēm, jāsaka vēl pāris vārdus arī par pašas valodas attīstību.

Sastinguša miera stāvokli, kā redzējām, bērna garīgajā attīstībā nav iespējami; pretēji parastajiem uzskatiem tos nesastopam arī pieaugušo valodā, atskaitot, protams, tos gadījumus, kad būtu jārunā par pilnīgu gara dzīves apstākumu un trulumu, kas vairs ne vismazākā mērā nespēj dzīvot līdz savas nācijai gara strāvojumiem (absolūti senilie un garīgi ruinētie cilvēki). Attīstīdamies viss nemitīgi mainās un pārveidojas. Mūsu valodas attīstības augstākais mērķis nemaz nedrīkst būt stingri reglamentēta un līdz pēdējam sīkumam nostabilizēta rakstu valoda. Tāda valodas pakāpe tad nebūtu vairs nekas cits kā tās attīstības gals.

Cik tālu vien skan latviešu valodas skaņas, visur tās nes sevī spraiģus potenciālus spēkus turpmākai attīstībai. Zināmā mērā pat vēl šeit, trimdā. Latviešu valodu mācoeties un mācot, mums nav iemesla pārāk raizēties par tās šķietamo „nestabilitāti“ sintakses un atsevišķu vārdu formās. Visumā tā ir veselīgas un spēcīgas attīstības zīme, tā ir dzīvo potenciālo spēku atraisīšanās jaunradīšanas darbam.

Nostājoties uz tāda viedokļa mūsu latviskās skolas darbā, mēs arī savu skolēnu izteiksmes līdzekļu attīstībai nedrīkstam spraut pārāk tuvus un šabloniskus mērķus. Nepietiek, ja mēs viņiem iemācām tikai nepieciešamās pareizrakstības rēģulas un konvencionālās izteiksmes formas. Mums viņos jāattīsta un jāizkopj dzīvai personībai dabiski atbilstoša izteiksme, kas spējīga pati augt un organiski iekļauties savas nacionālās valodas daudzpusīgajā attīstībā.

Latviešu skolotāja darbs ir dārzkopja darbs. Bet dārznieks taču nekad savus augļus

kociņus neapgriež visus pēc viena mēra un šablona; viņš kopj tos un audzē katru individuāli.

Saprotams, ka skolotājs, strādādams ar veselām klasēm uz reizi, visu to tik ideāli nespēj veikt. Tomēr pašpalīdzība un darba priekšīr pirmie, kas ikvienam latviešu valodas skolotājam jāmodina savos audzēkņos tieši un atsevišķi. Citādi ne tikai veltīgas būs viņa pūles, bet piespiesti neīsta un garīgi sakropļota iznāks visu viņa audzēkņu

gara dzīve, ciktāl viņam pašam skolas darbā ar to būs jāsaskaras. Vēl vairāk: ja latviešu valodas skolotājs, neinteresēdamies par savu skolēnu gara dzīves attīstību un šai attīstībai atbilstošajām darba metodēm, nespēs savā laikā jaunās sirdis atvērt latviešu valodas un latviskā gara vērtībām, tad grūti šai vietā pateikt, kā viņam attaisnoties savas tautas priekšā par nepelnīti dāvāto lielo uzticību.

Andrejs Eglītis

AIZIĒŠANA

I

Pazīnu mīlot — valdniece,
Verzeni — projām kad rāvies —
Pirmoreiz patiesu skatīju,
Nāvei kad zemīgi lāvies.

Mati — dilstoša mēness nakts,
Kāzu un mirstamā kārta —
Izdusi pasauli, izdusi,
Aizmūžu debesu skārta.

Klausī nīcības ķēniņu,
Putekļu valstības tauri.
Redzu, kā aizeji sapņojot
Pelnānai laicībai cauri.

Biji šeit? Esi? Būsi vēl?
Saldrūgtais dzīvības spāri!
Zāle lai klusi bez atmiņām
Pāraug tev, pāraug man pāri.

II

Kur manas mīlas dūdas?
Kas viņas atrast zin?
Lai ņem, lai mīl, lai zūdas,
Lai mani neatmin.

Ne žēlojos, nedz sirgstu,
Skan balsis no laikiem tiem —
Kad piesitu ar pirkstu
Tās acu dobumiem.

Jau gaida uguns rati —
Laiks, Elij, zirgus jūgt!
Ak, izdzisušie skati,
Kā tie vēl protas lūgt.

III

Mēness — mirušo tiesnesis ceļas.
Liepas kapsētā smaržo pēc agrīnas un saldās nāves.
Staigā gar bērnu nestuvēm, viesus sagaidot, greznībā
Melni un domīgi sūtņi — pāvi . . .

Vakars no uguns un tumsas aužas.
Grēcīgā sātana spožumā aizdegas pāviem spalvas —
Kapracim — pasaules pāvaino greznību — kapracim
Atstāj uz nestuvēm zemīgi nāves apskautas galvas.

C H R O N I K A

UZ JAUNO GADU

Mīkus 6, 9b: „Gudrība ir tavu vārdu bities“. Mīļās tautietes un tautieši! Uz jauno gadu mēs mēdzam viens otram laimi vēlē, un arī paši kaut ko sagaidām no jaunā gada. Svētais dziesminieks saka: „Tas Kungs lai svēti vairāk un vairāk jūs un jūsu bērņus!“ Šis vēlējums lai ir arī mans jaun-gada vēlējums tev, mana mīļā tauta. Līdz šim Dievs mums ir brīnišķīgi palīdzējis un mūs uzturējis, par to mēs no sirds pateicamies, Kungs, palīdzi un žēlo arī jaunā gadā. Ja gribam, lai vēlēšanās, ko viens otram vēlam un ko paši sev vēlamies, piepildītos, tad mums jāievēro pravieša vārds: „Gudrība ir tavu vārdu bities, ak Kungs“. Vēl šodien ir patiesība un spēkā, ko Pēteris teic augstās tiesas priekšā, proti: „Nav cits vārds cilvēkiem dots, caur kuŗu tie varētu svēti kļūt, kā vien Jēzus vārds“. Tāpēc lai viss pie mums notiek Jēzus vārdā un proti: mūsu I lūgšana, II darbs, III krusts un IV miršana. Uz jautājumu, kas kristietim vajadzīgs, lai viņš savu dzīves gaitu laimīgi nobeigtu, atbildēja kāds Dieva vīrs: viņam vajag trīs lietas un proti: lūgšana, lūgšana un atkal lūgšana. Dievlūgšana arī mūsu Kungam un Pestītājam viņa spēka un mīlestības īstais avots, Klusās stundās, kad viņš sarunājās ar savu Debesstēvu, viņš sev guva spēkus no mūžības godības. Lūgšim Dievu Jēzus vārdā, tad jaunais gads būs arī mums svētības gads. Bet sakāms vārds saka: „Lūdz Dievu un strādā“, un — II mums mūsu darbs ir jāstrādā Jēzus vārdā. Pēteris to darija, kad viņš teica: „Kungs, uz tavu vārdu es gribu tiklu izmest!“ Un pats Pestītājs ir turējis par savu dzīves mācību: „Man jāstrādā tā darbs, kas mani sūtījis un jāpabeidz viņa darbs“. Dievs mums ir jāslavē ne tik vien ar savu sirds lūgšanu, bet arī ar savu roku darbu. Pie tam, zināms, mums jāuzskata mūsu darbs kā Dieva mums ierādīts un uzticēts darbs, tā ka visur, kur arī esam, kādu darbu arī strādājam, mums jājūtas kā Dieva namtuņiem, no kuŗiem viņš prasa uzticību mazumā un lielumā. Ja tā savu darbu strādāsim un uzskatīsim, tad nepagursim, tad viegli panesīsim dienas nastas un kņastumu. Darbam, kas Dievam darīts, ir pašam sava alga sevī. Tā lai mūsu lūgšana un mūsu darbs notiek Jēzus vārdā pēc viņa parauga. Bet arī Jēzus vārdā lai ir arī — III mūsu krusts. Ko jaunais gads mums nesīs un nems, to mēs nezinām. Bet to mēs zinām, ka bez bēdām nevarēsim būt un ka dzīves krusts būs jānes arī jaunā gadā. Kā ne-sisim savu krustu, ja Dievs to mums liks nest: vai ar bezspēcīgu padošanos, jeb ar kurnēšanu un neapmierinātību, jeb uzņemdamies neatļautus ceļus? Tā nebūtu nekāda krusta nešana Jēzus vārdā. Ja bēdas mums uzņāk, tad prasīsim, ko tās no mums

grib. Mūžīga mīlestība nekad nesūtīs bēdas tikai tāpēc, lai raudātum. Viņas grib mūs audzināt un labot un mums nest svētību. Dzīves krusts mūs ved pie mūsu trūkumu atzīšanas un pie atzīšanas, ka patiesi ir Dieva vārds: „Tas Kungs ir žēlīgs, sirds žēlīgs un no lielās žēlastības!“

Kā krusts caur ciešanās iegājis godībā, tā nesīsim arī mēs savu krustu Jēzus vārdā. Lai tavs krusts būtu diezin cik smags, skats, kā Jēzus savu krustu nesa, dos arī tev spēku to panest.

Jēzus vārdā mēs nesam arī savu krustu, kad viņa dēļ un savas mīlestības dēļ pret tuvākiem mums ir jācieš. Tikai turēsimies arī bēdās pie sava Dieva, runādami līdz ar Azafu: „Taču pie tevis es palieku vienumēr, ak Kungs, tu mani vadi pēc sava prāta un galā uzņēmsi godā“.

Un, ja „Jēzus vārdā“ būs visur mūsu dzīves mācība, tad mums būs spēka diezgan arī savu dzīvi šē nobeigt Jēzus vārdā. Tad — IV arī miršana notiks Jēzus vārdā, un, kad dzīves saule rietēs, tad varēsim arī mēs liecināt: „Tēvs, tavās rokās es nododu savu garu, tu mani esi atpestījis“. Ja ticībā ar šo Jēzus vārdu mūžībā pārejam, tad Jēzus vārdā šķiramies, tad Tēva mājās nāksim. Un nu Jēzus vārdā sāksim jauno gadu, un tas tad būs īsts svētības gads.

Uz to novēlu visiem prēcīgu un svētīgu jaunu gadu!

Archibīskaps prof. Dr. theol. T. Grīnbergs

KĀRĻA STUDENTA PIEMIŅAI

Zviedrijas latviešu laikraksti ziņo, ka nesen Latvijā miris dzejnieks Kārlis Students. Aizgājēju kultūras darbinieku skaits dzimtenē baismīgi aug.

Kārlis Students dzimis 1892. gada 7. aprīlī Vidzemē, Valkas apriņķī, Ergemes Kruiņās. Beidzis tirdzniecības skolu Valkā. Bijis kolportieris jau jaunībā, mīlēdamus klejot un novērot cilvēkus. Īsi pēc pirmā pasaules kara kādu laiku bijis valsts ierēdnis Kurzemē, tad strādājis Rīgā, Latvja redakcijā, reizū reizēm atkal apeļojis Latviju kolportiera gaitās, 30. gados strādājis Rīgā par bilešu kontrolieri tramvajos. Neilgi pirms Latvijas katastrofas kļuvis kāda zemes gabaliņa īpašnieks. Nu dažādo raibo gaitu nemierīgais staigātājs varētu mūža rudens dienas aizvadīt mierā, bet istu miera dzīvi liedza drausmīgā laikmeta pārveidības. Un tagad — šķiršanās, vēl agrā, 55 gadu vecumā. Par Kārļa Studenta nāves apstākļiem pagaidām nav skaidrāku ziņu.

Students latviešu rakstniecībā minams visvairāk ar dzejoļiem, kas iznākuši divās grāmatās Zvaigžņu krusts (1923.) un Sarkanā sērmūkša (1937.). Pirmie dzejoļi sastopami periodikā ap 1910. gadu. Jau Valkā izdotajā nelielajā nedēļas laikrakstā Kāvi (1912.) iespēstie Studenta dzejoļi, kaut dzejnieks vēlāk tos neatzina, tomēr itin gatavi, melodiski viegli, izteiksmē īpatnēji, izjūtā patiesi. Īpaši atmiņā palicis dzejolis Ilgotne ar īpatnējam vārsmām, īpatnēji paustām skaidrības ilgām: „Kaut spētu kā ūdens roze Es ziedēt Ērgemē, Ar dzelmes ilgu mirdzu Un skaidrību dvēselē”. Bet visskaistāk šis ilgās izteiktas rindās:

Kaut mirdzētu manas acis
Vēl mūža vakarā
Tik skaidras un tīras kā zvaigznes
Aiz eglēm tur augstumā.

Zvaigžņu krustā dzejas raksturs daļēji citāds, apdarē lielāka cietība. No itāliskajām formām Students iemīļējis sonetu, kam palicis uzticīgs vienmēr. Erētiskais elements, vienots ar baigu nīcības izjūtu, dzejnieku tuvina Pāvilam Rozītim, tāpat daži „kosmisko veju” brāzmainības dzejoļi liek arī izteiksmē domāt par Sudrabkalnu, bet drīz dzejnieks no svešām ietekmēm atbrivojies. Savu īstāko īpatnību Students atradis žanra sonetos klasiski mierīgi, vēsā izteiksmē. Te ir raksturīgas žanra ainas Kartupeļu lauks, Piestātne, Siena presēšana u. c. — Īpaši daudz šo žanra sonetu otrajā grāmatā Sarkanā sērmūkša, kur dzejnieks aizsniedz savu gatavību. Sevišķi Students atzīmējams kā Latvijas koku raksturotājs dzejā (Vītols, Lazda, Bērzs, Egle u. c.). Arī Studenta žanra dzejā labu tiesu atspoguļojas viņa personīgā dzīve, piem., no Rīgas izjūtām un piedzīvojumiem radies sižetā neparastais interesantais sonets Tramvajnieks. Mīlestība uz dzimto pusi Studentam izteicās jau peminētajā Ilgotnē, kur viņš gribētu savā Ērgemē ziedēt kā ūdens roze. Un 1928. g. publicētais dzejolis Ērgeme rāda vienkāršu, bet vienkāršībā tik skaidri tvertu dzimtenes ainu: „Ši brīnišķīgā aina Arvien man prātā stāv: Urdz upe sudrabaina, Aiz eglēm tornis blāv. Zem kļava iedzeltenā Dēd vecais Krujiņkrogs, Te Māras dienas ēnā Man vērās mūža logs” — u. t. t. Nobeidzas dzejolis ar populāritāti ieguvušām rindām:

Šī dzīve pilna biedu,
Bet tomēr skaista, draugs.

Arī pēdējo gadu (1941.—44.) dzejā, kas palikusi periodikā, Kārlim Studentam dažs kluss un sirsnīgs dzejolis par dzimteni — gan plašākā nozīmē, par visu Latviju — sakarā ar laikmetu pārstrāvājumiem un nojautām. Dažos dzejoļos dzejnieks kādu ikdienišķīgu lietu pacēlis simbola augstumā. Tā tas sonetos Mātes jaka, Paegļa miza u. c. Vār-būt visjaukāk šis simbolisms ietvēries sonetā Vēj-lukturis. Jauki raksturojis šā dzejoļa objektu, ko dzejnieks dēvē par draugu, viņš beigās jautā: Kad es reiz būšu tāds, kad mirdzēs mana sirds,

Un gaismas strūklu lies caur nakti tumši gaŗo, — Vai tik pēc dzīves šis, kā zvaigzne, kuŗa staro?

Tās pašas skaidrības un gaismas ilgas, kas jau dzejnieka pirmajos dzejoļos, te iemirdzas dziļākā mistiskā spīdumā.

Prōzā Kārlis Students uzrakstījis dažu spēcīgu stāstu, piem., Runču rija (Pēd. Brīdī 1927.). Lielāko popularitāti ieguvuši Studenta kolportiera gaitu apraksti: Kolportiera piedzīvojumi, Nelūgtos ciemos (abi 1925.), Trejdeviņās sētās (1930.), Celiņnieks (1938.), Eņu spogulis (1939.). Kaut autors ne katrreiz pietiekami smalkjūtīgs, ne katrreiz mēģina saprast grāmatu nepircējus (var taču būt visādi cēloņi), tomēr viņa aprakstos daudz zīmīgu novērojumu, kā laukos uzņem grāmatas un no lauku dzīves vispār, īpaši 20. gadu otrā pusē. — Kā cilvēks Kārlis Students varēja būt ironisks, asi redzēt cilvēku vājības, pasmieties par tām. Bet viņš varēja būt arī ļoti sirsnīgs un pašaieliedzīgi palīdzīgs, piem., gādībā par slimo draugu J. Ziemeļnieku.

Lai pēdējais trimdnieka sveiciens dzimtenē aizmigušajam. Pēteris Ermanis

DIVU MĀKSLINIEKU PIEMIŅAI

Atkal latviešu mākslinieku saime zaudējusi divus izcilus darbiniekus. Rīgā traģiskā nāvē miris koka-grebējs Jānis Plēpis, gados vēl jauns, tikko sasniedzis spēku briedumu. Nesen saņēmām vēsti, ka 7. oktobrī Plaviņš miris vecākās paaudzes gleznotājs Aleksandrs Štrāls.

Jānis Plēpis (dzimis 1910. gadā) piederēja pie jaunākās mākslinieku paaudzes, kas savu izcilo spēju un ņemīgā darba rezultātā bija sasniedzis vērā liekamus panākumus grafiskās mākslas kokgrebuma tehnikā. Plēpis mācījies R. Sutas studijā Rīgā. Pazīstamā mākslas skolotāja ietekmē veidojās jaunais kokgrebuma meistars. Pirmie Plēpja darbi darināti linolejā, sēpji un temperā. Kopš 1930. gada viņš piedalījies ar saviem darbiem izstādēs. Sākot ar 1936. gadu Plēpi piesaista ilustratora darbam jaunais grāmatu apgāds Zelta Ābele, kuŗam bija nodoms izdot mākslinieciski iekārtotas un ilustrētas grāmatas. Kokgrebuma tehnikā izpildītās ilustrācijas (Akrūtera Kalpa zēna vasara) jau deva vislabākās cerības Plēpja panākumiem šai grafikas nozarē. Pirmajā darbības posmā ilustrācijas formas vienkāršās, primitīvas un paskarbas. Pār-svarā melnais plaknes fons, kur sulīgos formu apveidus veido spraiga līnija un tumši gaišo pretstatu nianses smalku švīku audumā. Tagad viņš ilustrē nevien Zelta Ābelei, bet arī citām grāmatu izdevniecībām. Bagāts ir Plēpja ilustrēto grāmatu klāsts, kas pieskaitāmas mākslinieciski labākajām latviešu grāmatniecībā. Pie pirmā darba posma pieskaitāmas darinātās ilustrācijas: E. Virzas Hercogam Jēkabam, Mišē Ticiāna dēlam un Tristānam un Izoldei.

Ar laiku Plēpja izteiksmes līdzekļi kļūst lokanāki. Viņa grebuma tehnika ir izkopta un virtuozā. Līnija smalka, dinamiski plūstoša un ekspresīva. Savos grebumos, tēlojot pašu gaismas avo-

tu, Plēpis sasniedz žilbinoša spilgtuma iespaidu. Pa daļai to viņš panāk ar tumšā un gaišā pretstatu. Plēpja darbos apvienoti stilizētie saules starojumi ar reālistiskiem elementiem, tā piešķirot ilustrācijai gaišu, pacilātu vai satrauktu spriegumu.

Sarežģīti figūru rakursi, spriega kustību dinamika un primitīva vitalitāte pulsē virtuozos kokgrebumos A. Kivi romānam Septiņi brāļi. Tikpat veikli kā iemīļoto zirga motīvu meistars veicis visarežģītākās kustības meža zvēru izteiksmīgos attēlojumus. Virtuozās tehnikas izcils demonstrējums vērojams Adalberta fon Šamiso Pēterā Šlemila brīnumainā stāsta grebumos. Gaišo un tumšo laukumu vibrējošā mīdārbība un dinamiskā kustība, kam pakļauts ilustrācijas ornamentālais raksts, izteic emocionālo noskaņu. Ar apbrīnojamu māku viņš tēlo pašu gaismas avotu, sasniedzot spilgtu apgaismojumu un gaiša noskaņojuma iespaidu. Ornamentālas masas ierautas versmīgu kustību nepārtrauktā rotāļā. Brāžmainā dinamika sasniedz kaislu spriegumu, atspulgojot stāstā tēloto daimonisko liktenību. Viss te pakļauts kustību mutuļojošai varai. Grebumos jūtama kāda neatvairāma maģisku spēku strāvošana. Irracionāli padziļināta izteiksmība veļas no grebumiem A. Grīna Dvēseļu puteni. Ne mazāk apbrīnojami ir Plēpja miniatūrgrebumi E. Virzas Straumēniem, kur savijas ornamentika ar simboliku. Te apvienota smalkjūtīga stilizētāja prasme ar vieglu ornamentālu veidojumu. Plēpis pazina vēsturisko stilu un teicami izjuta attēlojamās laikmetus. Viņš nebaidījās no sarežģītu, grūtu problēmu atrisināšanas, kur complicēti figūru rakursi, kustības un apgaismojums.

Plēpis piedalījies vairākās Kultūras fonda, kopējā latviešu grafiķu un daudzās citās mākslas biedrību rīkotajās izstādēs. Savus darbus viņš izstādījis arī ārzemēs 1939. gada 6. un 7. starptautiskajā kokgrebumu izstādē Čikāgā.

*

Ar Aleksandra Štrāla aiziešanu aizsaules ceļos latviešu mākslinieku saime zaudējusi vienu no spējīgākajiem lauku žanra gleznotājiem. Pēc dabas aturīgs un kluss, meistars dzīvoja savrupēju dzīvi. Rāms, zemnieciskais miers, vienkāršība un nevilnīga sirsnība izstaroja no meistara.

Aleksandrs Štrāls pieder pie vecākās meistaru paaudzes, pie kuņģa pieskaitāmi: P. Krastiņš, V. Zeltiņš, V. Matvejs, B. Dzenis, J. Kuga u. c. Šai paaudzei raksturīgi jauni izteiksmes veidu meklējumi. Viņu darbos mistika saaužas ar iekšēju nemieru. Štrāls paliek uzticīgs istenības attēlojumam, uzsverot iekšējo savilņojumu. Štrāls ir viena no īpatnējākām personībām latviešu zemnieciskā žanra un ainavu glezniecībā. Ar labiem panākumiem viņš gleznojis arī portretus. Zināma saspājinība un grūtsirdīgums Štrālu pēc dzīves izjūtas pietuvina romantikājiem, neievērojot viņa reālistiski impresionistisko ievirzi. Šāda saspājinība raksturīga viņa laikmeta māksliniekiem. Štrāla darbos aužas cauri intimitātei un aparatos klusums. Viņa māksla ir dziļi vienkārša, sirsnīga un patiesa. Brīnišķīga dabas izjūta un mīlestība pret lietām un visu dzīvo

radību devusi meistaram iespēju attēlot redzēto iekšēji aparotī un svaigi. Notikumus un lietas Štrāls iekšēji pārdzīvo un būtiski izjūt. Darbi gleznoti aizrautīgi, pilni iekšēja sprieguma un pacilātības. Protams, ir dažī izņēmumi, kur darbos manāmas paguruma pazīmes. Tie radušies dvēseles nomāktības brīžos. It visur Štrāls savos gleznojumos izmanto dabu. Štrālu pazīstam kā izcilu dabas studiju meistaru. Sulīgs krāsu zieds atplaukst pelēcīgi zilgano, rūsgano un oranžo toņu gammās, kas tik raksturīgas meistara skumju un grūtsirdības apdvēselotai glezniecībai. Krāsu triepums brīvs, plašs un vietumis paskarbs. Krāsu laukumi apvienoti plašās masās. Savās dabas studijās Štrāls atrisina sarežģītus un grūtus motīvus. Viņš glezno ziemas ainavas dažādās noskaņās: saules apmirdzētas sniegotnes, sarmotos kokus, apmākušos ziemas dienu un saules rietā zaigojošo sniega segu. Visur redzam izjustu un smalkjūtīgu dabas uzveri. Melancholiska saspājinība veļas meža gleznojumos, piem., priežu jaunaudžu attēlojumos. Liekas, ka svaigais skuju zaļums un degošās ziedu svecītes pat smaržotu. Pavasarīga dvesma jūtama gleznā, kur attēloti pelēkie alkšņu stumbri un starp tiem mirdzošās zilās vibulīšu actiņas. Štrāls mīl laukus un to kopējus. Lauku ainavas viņš atdzīvina ar dažām figūrām.

Lauku žanros parādīti: malkas cirtēji, vedēji, labības plāvēji un vedēji, kartupeļu racēji, gani, plostnieki un citi. Daugavas krasti pie Pļaviņām un plostnieku dzīve ir viņa iemīļotākie gleznu motīvi. Daugavas vareno klinšu masīvu un nemierīgo ūdeņu tēlojumā gleznotājs ielicis savu lielisko dabas izjūtu un dvēselisko siltumu. Nevienš no latviešu gleznotājiem nav tēlojis Daugavu ar tādu aizrautību un mīlestību kā Štrāls. Oliņkalns un Bebru leja pie Daugavas ir vietas, ko meistars rāda dažādos gada laikos. Sevišķi varenas noskaņas pauž Daugavas palu laika tēlojumi. Daugavas motīvi pieder pie meistara labākajiem veiktumiem.

No žanra gleznojumiem jāmin Jaunsaimnieks (Valsts mākslas muzejā), kur istabā pie ēvelsola attēlots jauns vīrietis darbā. Portreta novadā mākslinieks paveicis vairākus rakstnieku un mākslinieku portretus. Te meklēti tipa raksturojumi intīmā tvērumā. Aleksandrs Štrāls ir plostnieka dēls, dzimis 1879. gadā Bebru lejā pie Daugavas. Aleksandrs apmeklēja Sofijas skolu Štukmaņu muižā, vēlāk Pareizticīgo draudzes skolu Koknesē. 1899. gadā Štrāls iestājās Blūma zīmēšanas skolā Rīgā, kur tolaik mācās citi latvieši, vēlāk redzami mākslinieki (Matvejs, Zeltiņš, Kalve u. c.). 1903. gadā Štrāls ir jau Pēterpilī un mācās Ķeizariskā mākslas veicināšanas skolā, lai sagatavotos iestājam Pēterpils akadēmijā. Materiālās grūtības viņa nodomus izjauca. Viņš atgriezās Rīgā. 1904. gadā Štrāls piedalās gleznotāja Ceplīša rīkotajā mākslas izstādē Koknesē.

Pirmajā pasaules kara laikā Štrāls dzīvo ar ģimeni Kubanā. Pēc kara viņš atgriezās Pļaviņās, kur darbojās par zīmēšanas skolotāju Pļaviņu ģimnazijā līdz 1929. g. Štrāls sarīkojis vairākas patstāvīgas gleznu izstādes Rīgā un Pļaviņās. Bez tam

viņš piedalījies Kultūras fonda un Neatkarīgo mākslinieku apvienības rīkotajās izstādēs. Viņa darbi izstādīti arī ārzemēs rīkotajās izstādēs (Maskavā, Varšavā, Krakovā, Tallinā, Helsinkos). Štrāla gleznas glabājas Latvijas mākslas mūzejos.

Ievērojams ir Aleksandra Štrāla vairāk kā 40 gadu veiktais gleznotāja darbs. Viņš dega darbā un mīlestībā savai tautai un dzimtenei. Kā īsts darba rūķis ar zemniecisku sīkstumu, apzinādamies savu sūtību dzīvē, Štrāls veica darbu bieži vien spītēdams trūkumam un dzīves likstām.

Pēdējā kara laika smagie pārdzīvojumi pasliktināja viņa iedragāto veselību. Dēlu nāve — viens no viņiem krita karā — satrieca vēl smagāk sirmo meistarū. Aiziedams mūžībā, Štrāls atstājis latviešu tautai savu darba veikumu un atmiņas par savu ceļu personību. Voldemārs Jansons

PĀRI IKDIENAS KŅADAI

Profesors Dr. phil. Pauls Jurevičs, Idejas un īstēnība. Apgāds Grāmatu Draugs (H. Rudzītis).

Profesora grāmata atgādina, ka bez kalorijām, skrīningiem u. t. t. ir un var būt arī vēl citas intereses un citi jautājumi, kas stāv pāri ikdienas kņadai un liek just mums mūžības elpu.

Priekšvārdos autors paskaidro, ka grāmatā sakopoti pētījumi ir izlase no pēdējos 15 gados publicētajiem rakstiem. Viņš esot gribējis dot zināmu sakarīgu kopumu. Jāsaka, ka kaut gan atsevišķi raksti sacerēti dažādos laikos, kopsakarību noliegt nevar. Sākot ar abstraktiem filozofiskiem teorētiskiem tematiem, autors pakāpeniski pāriet pie arvien konkrētākiem un mūsu dzīvei un laikam tuvākiem jautājumiem.

Pirmais apcerējums saucas: "Filozofisko meklējumu jēga. Katra filozofijas definīcija ir nepilnīga. Vienalga, lai mēs pieietu no kāda viedokļa pieddami, vienmēr sastapsimies ar grūtībām. Daudz vieglāk jau definēt un konstatēt filozofijas atsevišķas svarīgas pazīmes un atšķirības no citām disciplinām un garīgajām rosmēm. Varam pilnīgi pievienoties autora atzinumam, ka „raeionālitate“ atšķir filozofiju no mitoloģijas un teoloģijas (9. lpp.). Filozofijas metodes nevar lietot reliģijā, jo tās ir racionālas un uz loģiku dibinātas. Tādēļ arī prof. Jurevičs konstatē: „Ar reliģiju filozofijai tāpat kopējs priekšmets, bet metode tai kopēja ar zinātni“ (10. lpp.). Ka tas patiesi tā ir, to pierāda cienījamā profesora visi tālākie iztirzājumi. Var tikai priecāties par stingri zinātnisko metodi. Autors noraida bieži dzirdēto pārmetumu, ka filozofija būtu tikai nemitīga ieroču asināšana, nekad netiekot līdz to praktiskai lietošanai, līdz griešanai. Liekas, ka daļa filozofu to pilnām pilnījuši un profesora atspēkojums mūs pārliecina tikai pa daļai. Pie tam arī „asināšana“ nemaz tik nevērtīga nav. Bez asa ieroča nevar nekā sekmiģi „griezt“.

Ierosināts arī vecum veicams jautājums, vai filozofam jāpāliek, tā sakot, ārpus dzīves, jādzīvo kontemplatīvā dzīve (vita contemplativa), vai arī ak-

tīvi jāpiedalās tanī un jālīdz tā veidot un labot. Autors domā, ka filozofija ir reālas dzīves faktors (16. lpp.), ka filozofijai, nezaudējot savu teorētiski zinātnisko nozīmi, jāietver arī dzīves uzdevumi un dzīves vadīšana. Arī Platons domāja, ka jāvalda gudrajam. Praktiski gan no tā nekad nekas nav iznācis. Laikam gan tādēļ, ka „dzīvei tuvo“ filozofu var gan izdomāt teorētiski, bet īstenībā tādu grūti sastapt. Pat vienīgais filozofs — ķeizars uz troņa Marks Aurēlijs — savā praktiskajā valdīšanas darbā maz ko no savas filozofijas varēja izlietot. Lieta šķiet esam tāda, ka arī dzīvi dēvētotāji filozofi nav praktiski orientēti. Viņu vērtība gan būs tā, ka tie šādā vai tādā ceļā ietekmē istos dzīves praktiķus, tāpat kā tas ir tehniskajās zinātnēs.

Tā kā dziļākā realitāte nav nekas sastindzis, tad autors arī domā, ka filozofijas problēmas atrisinājumam nemaz nav jābūt dotam kādā noteiktā sistēmā. Viņš dod norādījumus par dažādiem filozofijas uzdevumiem un aspektiem, bet ne pilnīgu definīciju. Tādu nevarētu dot arī neviena cits. Jo filozofijas jēdziens ir pārāk sarežģīts, lai to ietvertu šaurā formulā.

Otrs sacerējums: Intuitīvais atziņas ideāls apskata irracionālos atziņas un filozofijas elementus un metodes. Var runāt par intuitīviem vai irracionāliem izejas punktiem, bet pats atziņas ceļš arī te ir racionāls. Autors jau pareizi sacījis iepriekšējā rakstā: „Tā saucamās irracionālās filozofijas ir racionālas celtnes“ (9. lpp.). Intuitīvisms par savu pamattezi atzīst atziņas un esamības identitāti. Tādēļ arī viņam nav pieņemamas kantiešu mācības (Ding an sich).

Nākošais pētījums: Antiskais pasaules uzskats jau attiecas uz konkrētākām lietām. Pieder vairāk filozofijas vēsturei. Autors skaiti un plastiski parāda grieķu filozofiskās domas attīstību. No primitīva naturālisma grieķu gars nonāk pie morāles postulējuma visos gara dzīves novados. Pašu naturālismu grieķi izmanto augstāku ētisku prasību un mērķu pamatošanai. Beidzot, neoplatonismā grieķu garīgās intereses sāk vispār atrāisties no materiālās pasaules un ierāda pirmo vietu garam, tā sagatavojot ceļu viduslaiku uztverei.

Tāpat pie Grieķijas mūs saista ceturtais apcerējums: Sokrats. Drušķu traucē vēsturnieku, ka pie Perikla laika celtnēm pieskaitīts arī Tezeions. Tas, diemžēl, tā nav. Sokrata filozofijas iztirzājums turpretī pelnī pilnīgu atzīnību. Te ir aplūkots filozofs, kas nebija ieslēdzies „Zilopkaula tornī“, bet izgāja dzīvē. Viņš pildīja visus Atēnu pilsoņu pienākumus, arī kara klausību, piedaloties kaujās. Taču par savu galveno uzdevumu Sokrats uzskatīja atēniešu novirzīšanu uz ētiski pilnvērtīgu dzīvi. Ētikas pamats ir „zināšana“ — Tās trūkums rada ļaunumu. Sokrats ir pārliecināts, ka ar pareizi apgaismotu prātu cilvēks nekad nevar pieslieties ļaunumam. Par savu pārliecību šīs atēnietis samaksāja augstāko cenu — dzīvību.

Ļoti svarīgu un dzīvei tuvu sfairu skar nākošais raksts: Tikumiskās pārliecības. Ja mēs izejam no tā, ka filozofijai jānoteic un jāvada dzīve, tad par tās, t. i. filozofijas, mērķi esam atzinuši ētiku.

Šādu viedokli, kā redzējam, atzina arī Sokrats. Ētiskās normas grieķi pamatoja ar cilvēka dabiskajam tieksmēm pēc laimes. Ja tā ir pareizi saprasta, tad to var sasniegt tikai dzīvojot saskaņā ar ētiskajām normām. Šai uztverei pilnīgi pretstāts ir I. Kants ar savu „kategorisko imperatīvu”. Ētikas pamats pēc viņa ir pienākums. Šo uztveri prof. Jurevičs pilnīgi pareizi atzīst par nepieņemamu. Nevar būt, ka pienākums ir tikai kails spaidis (73. lpp.). Tāpat aplams ir cits apgalvojums, ka primārā un vienīgi dabiskā dzīve būtu egoisms. Tam preti liecina neskatāmi fakti dabā... „īsti tikumiska ir tikai tā ricība, kas notiek aiz mīlestības un ideālu” (78. lpp.) — saka prof. Jurevičs. Neapšaubot sirdsapziņas milzīgo nozīmi praktiskās ētiskās izricības noteikšanā, par nemaldīgu soģi autors to neatzīst. Kā praktiskos ceļus uz tikumību profesors min: prātu, skaistuma jēdzienu, reliģiju un arī utilitārismu. Mums gan šķiet, ka vēl varētu runāt par varonību. Būs daudz ļaužu, kas vadās no ētiskā hēroisma.

Nākošais apcerējums: Kas ir dvēsele? mūs ievada jaunus meklējumus. Izejot no apziņas kā fakta, varam konstatēt arī dvēseli. Tomēr apziņa ir tikai zieds virs milzīgi plašas un dziļas zemapziņas pasaules (87. lpp.). Tātad tas, kas mums no dvēseles atklājas, nav daudz. Bet šī atklāsmē tā ir organiska vienība un tomēr arī nemītīga plūsma un maiņa. Stabils elements ir „es” apziņa (92. lpp.). Ļoti pamatīgi autors iztīrā dvēseles un materiālas attiecības. Pasaule, protams, eksistē neatkarīgi no dvēseles, bet tikai pēdējā ienes tanī apziņas gaismu.

Drusku sāpus no līdz šim ietās līnijas stāv apcerējums: Mērķtiecība dabā. Te iztīrāts bieži cilātais jautājums par finalitāti. Dzīvē tā ir sastopama. Arī organiskās dabas norises izskaidrojamas tā valda joprojām. Autora nolūks iztīrāt, vai finalitātes princips vispār zinātnē pieļaujams. Galvenais iebildums tas, ka finalisms saistīts ar briesmām nonākt subjektīvismā un patvaļā. Iebildumi ļoti nopietni, bet ne tādi, kas varētu galīgi finalitātes principu apgāzt. Ar mehānisko kauzālītāti visu izskaidrot nevar. Tādēļ arī mehānisms spiesti finalitātes vietā likt aklu nejausību. Tā tas notiek darvinismā, lamarkismā un mūtācijas teorijā. Autora gala atzinums ir, ka bioloģija bez finalitātes jēdziena nevar iztikt. Taču to nedrīkst iedomāties pārāk antropomorfiski (134. lpp.).

Rakstā Dieva problēma prof. Jurevičs iztīrā Ed. Le Ruā (Ed. Le Roy) darbu ar tādu pat virsrakstu. Diezgan grūti izlobīt, kur beidzas Le Ruā un kur sākas prof. Jureviča uzskati. Apskatīti visi tradicionālie Dieva esamības pierādījumi, pie kam gala atzinums: „Dievu nevis pierāda, bet tam tic” (143. lpp.).

Tālākais pētījums: Garīgā dzīve — skaņ mūžam vecu un jaunu problēmu. Autors vispirms rāda, kas dažādos laikos ar šo jēdzienu saprasts un kā tā novērtēta. Tālāk mums parādās garīgās dzīves galvenās iezīmes. Galā autors nonāk pie svarīgā jautājuma par filozofijas un dzīves attiecībām. Še viņš to nosauc par kontemplācijas un

aktivitātes attiecībām. Autora uzskatus šīnī jautājumā apskatījam jau agrāk, tādēļ varam pāriet pie nākošā raksta: Mākslas un dzejas burvība. Dzīve visu līvele, mehanizē un banalizē. Bērņība cilvēks vēl to tik asi neizjūt, viņš jūtas brīvāks. Bet jo tālāk dzīvē viņš iesoļo, jo šaurākā lokā iekļūst (176. lpp.). Šī nosprostotā cilvēka sāpju saucienis un atbrīvošanās mēģinājums nu izlaužas mākslā. Tuvāki autors runā par literatūru un iztīrā tās milzīgo nozīmi. Literatūra var celt un gremdēt. Pat pārmērīga orientēšanās uz literatūru var novest pie katastrofas. Tā vēselas aprindas ir zaudējušas sakarus ar skarbo īstenības dzīvi.

Šo jautājumu tālāk risina sacerējums: Kultūras traģēdija. Dziļinās pēc laba mērķa ne katreiz dod pozitīvus rezultātus. Un ļoti bieži līdzekļu samaina ar pašu mērķi. Redzam, ka dzīve „izsmalcinās”. Cilvēks negrib vairs nekur piepūlēties. Tehnika atvieglo saimniecisko dzīvi. Par mērķi visam kļuvusi baudīšana. Uzkundzēties hēdonisms. Bet ar baudām cerētā laime sasniegta nav. Cilvēks jūtas vilies. Māc vienmuļības slogs. Cilvēks mēģina bēgt no tās. Arī lasīšana pieskaitāma šai bēgšanai. Literārā „inflācija” sagrāvusi tradīcijas un tām līdzīgo ētisko principu pamatus. Cilvēks kļūvis glēvs kultūras un morālisko principu aizstāvēšanā. Cilvēku garīgi-morālā attīstība nav gājusi uz priekšu tādiem pat soļiem kā tehnika. Tomēr teoretiski pilnīgi iespējams, ka cilvēki šo disproporciju novērs un pasargā kultūru no bojā ejas.

Ar rakstu Latviskā dvēsele — iesākas grāmatas pēdējais posms, kas veltīts mūsu tautas pazīšanai. Autors pielicis visas pūles, lai izsargātos no subjektīvisma. Bez tam pēdējo gadu lielie notikumi daudz ko grozījuši.

Pēc autora domām mēs savā ziņā vēl esam „jauna tauta”. Bet ne izceļšanās ziņā. Mūs nenosprosto dažādi „kastu” aizspriedumi. Viena no raksturīgākām latviskās dvēseles pazīmēm esot dzīvošana nākotnei, ar ko sakarā stāv latviskā „censoņa”. Līdzīgu jautājumus skaņ arī nākošais sacerējums Latviešu kultūras īpatnības. Latviešu saimnieciskās kultūras produktus raksturojot, nobeigība un pamatīgums. Reliģiski ētiskās dzīves centrā cenšanās pēc taisnības. Augsti ir darba un gudrības tikumi. Mūsu dzejai sveša sentimentālitate, bet raksturīga zināma kautrība. Zinātnē mums esot gan dotumi, bet nav senu tradīciju. Mūsu garīgajai kultūrai raksturīga artistiskā ievirze.

Grāmatas beigās pētījums: Tautas dzīvības un kultūras krīze. Par šo jautājumu debateja un rakstīja daudz mūsu brīvības labākajos gados un raksta vēl tagad. Tautas dzīvības spēks nopietni apdraudēts. Sevišķi tagad. Par cik tas atkarājas no mums pašiem, vainīga dvēseles dzīves nepareizā ievirze. Tur autoram arī pilnīga taisnība. Bet, vai „slimo” dvēseli varētu dziedināt ar ieteikto dzīves vienkāršošanu, paliek atklāts jautājums.

Nobeidzot jāsaka, ka grāmata ir nopietns zinātnisks veikums un sagādā prieku katram garīgi rosiģam lasītājam.

Zanis Kalva

Uz manu rakstu atsaucies Ceļa 10. numurā valodnieks un kritiķis J. Bičolis. Viņš mani nosauc par juristu, un tiešām manai tiesībnieka loģikai viņa domu gaita liekas pārāk gara un neskaidra. Taču tik daudz izpratu, ka Bičolis manā apcerējumā Ceļa 7./8. numurā saskatījis „dažu vērtīgu pamācību, vēl vairāk ierosinājumu un pamudinājumu“ (450. lpp.). Viņš atzīst arī, ka „kritikai trūkumi“ un ka nevar darīt „neko citu, kā strādāt ap trūkumu mazināšanu“ (454. lpp.). Sai ziņā mums būtu pa ceļam: aridzan es taču neesmu gribējis neko citu, kā līdzēt mazināt tos trūkumus. Dažu ko manā darbā atzīdams, Bičolis tomēr atrod, ka es esot nogrēkojies divējādā ziņā: 1) neapdomāti slavinādams pagātni (t. i. T. Zeifertu) un 2) vispārīnādams atsevišķas peļamas tagadnes parādības (452. lpp.).

Vispirms par Zeifertu. Mans nolūks ir bijis runāt par tagadnes parādībām un tagadnes kritiku. Arī Bičolis atzīst, ka „savam laikam Z. darījis varbūt vairāk nekā spējam novērtēt“ (452. lpp.), un arī es taču rakstīju tāpat kā B., ka viņa literatūras vēstures sevišķi trešais sējums pavājš (451. lpp.). Mēs abi turam par Zeiferta ievērojamāko grāmatu viņa Tautas rakstniekus I. Bet Bičolim nepatīk, ka es uzsvēru Zeiferta personību, viņa kritiķa aicinājuma apzināšanas un arī neapstrīdamo ietekmi latviešu literatūrā un vispār sabiedrības domāšanā. Pret to Bičolis apgalvo, ka iegūto slavu paturēt Zeifertam palīdzēja „ne ievērojamākas kritiķa spējas, bet gan Jaunās Ražas redaktora postenis, vispār nomods par gara dzīves rosmi un jo sevišķi čaklums“. Vai tad redaktora amats un čaklums vien iespētu tādas lietas? Taču pēc dažām rindām B. pats sevi apgāž, atzīdams, ka Zeiferts „dziļi tver laikmeta parādības monografijā par Frici Brīvzemnieku“ un ka viņš sacerējis uzslavējamās esejas par mūsu gara darbiniekiem un par Gētes liriku. Pilnīgi nepārlicina, ka Bičolis nākamajā lappusē Blaumaņa vai Niedras (kādēļ ne Poruka?) mazievērojamo kritisko darbību grib nostādīt līdzās Zeiferta darbam! Var jau būt, ka manā pirmā rakstā, kur šaurā telpā sakoncentrētas vairākas domas, nebiju savu nolūku pietiekami izcēlis. Es negribu teikt, ka pēc Zeiferta mūsu kritikas attīstība būtu apstājusies. Es pats nosaucu savā rakstā jaunlaiku prasības, uz kurām velti meklēt atbildi pie Zeiferta. Bet nenoliedzami, kā personība Zeiferts mūsu kritikas vēsturē ir vienreizīgs. Vienkārši jau tāpēc, ka viņš visu savu mūžu un visas savas spējas veltījis kritikai. Neteikšu, ka mums kritikas laukā nebūtu vēlāk parādījušies apdavināti iesācēji, bet, pa daļai manis aprādīto iemeslu dēļ, kam pievienojas arī Bičolis, (tas ir, ka kritiķa amats mūsu apstākļos nepateicīgs) — vēlāk pievērsušies citiem arodiem. Savā laikā vēribu saistīja apdavināts kritiķis A. Krauja ar dzīvā, atjautīgā stilā sarakstītu monografijas veida apcerējumu par J. Raiņa traģi-

komēdiju Pusideālists. Bet — tā arī palika vienīgā A. Krauja grāmata. Gan vēlāk viņš vēl sniedza dažu vērtīgu recenziju (piem., par Pāvila Roziša Portretjām), bet savai karjērai izvēlējās citu — publicista, sūtņa un ārlietu ministra profesiju. Divdesmito gadu sākumā žurnālos un laikrakstos bija bieži lasāms jaunā kritiķa Edgara Sūnas vārds. Viņam bija skaidra doma un nenoliedzamas analītiskā spējas; viņš pirmais mēģinājis dziļāk stiliski pētīt latviešu rakstnieku valodu (J. Rozes izdotajos Poruka kopotajos rakstos romāna Rīga sākumu). Bet, kad satiku Sūnu trīsdesmitajos gados un apvaicājos, kāpēc tas vairs neraksta, viņš tikai atmeta ar roku. Bija izmācījies par advokātu.

Trīsdesmitajos gados ar diezgan plašu, lai arī vēl vienpusīgu Jāzepa un viņa brāļu iztirzājumu izcēlās Jānis Bundulis. Tagad lasu, ka viņš darbojoties par psiholoģijas docentu pie boļševikiem: vēl viens cilvēks aizgājis neceļā!

Bez tiri fiziskās un garīgās visu spēku veltīšanas rakstniecības kritikai, Zeiferts ievērojams ar godīgu, pārliecību par savu sūtību, morālo autoritāti. Protams, viņam bija polemikas. Taču viņa aizstāvēšanās allaž bijusi cieņas pilna. Pretinieku nodēvēts par ķesteri (arī Bičolis norāda, ka Zeiferts bijis maizes darbiem aprakrta lauku skolotājs), Zeiferts lepnī atbildēja, ka esot gan latviešu literatūras ķesteris, jo šis vārds nākot no latīņu *custos*, kas nozīmē sargu. Tātad: allaž būt nomodā par tautas rakstniecības interesēm — to Zeiferts arī centās, cik labi prazdams. Bičolis uzsvē, ka Zeiferts sapratis tikai vienu, sev tuvā virziena rakstniekus: Saulieti, Plūdoni u. c. Varbūt viņš saprata tikai tos, bet cieniņa katrā ziņā arī citus. Kad R. L. B. Zinību komisijas vasaras sapulcēs kāds ieteica sadedzināt Virzas pirmo grāmatu, Zeiferts to aizstāvēja un visu laiku balstīja Virzas darbu, kad viņš vēl ne domas nebija slavens. Pamatoti Bičolis norāda, ka vācu literatūrzinātnes straujā attīstība 20. g. s. Zeifertam palikusi sveša. Bet arī visai Zeiferta darbībai pēdējos gadu desmitos vairs nebija jaunības spraiģuma un spēka. Es apgalvoju, ka laikmetā, kad izveidojās Zeiferta personība, viņš tomēr ieguva labu vācu klasiku skolu. Ar visiem trūkumiem, „šauriem iespāidēm un nedrošiem raksturojumiem“, kā Bičolis saka (451. lpp.), Zeiferts tomēr vienpats sarakstīja latviešu literatūras vēsturi, un tas ir viņa nopelns. Kad Rasiņš gribēja izdot jaunu lit. vēsturi, darbā aicināja veselu komisiju. Rezultāts: viengabalaina darba vietā dažādu materiālu krājums, kaut arī atsevišķi apcerējumi tur vērtīgi, tomēr citi atkal runā tiem pretī un traucē darbu dažādašs līmenis un pieeja.

Tātad — Zeiferts paliek tikai viens.

Tagad par jaunlaiku kritiķiem. Bičolis man pārmet, ka es skaidri nenosaucot viņus vārdā un dažu trūkumus gribot generalizēt. Mans nolūks bija — skart parādības un personas un to darbus pieminēt tikai tik, cik tas nepieciešami. Es minēju vārdu Cirmos burtus vai citas aptuvenas pazīmes (izņemot Čiruli, kas bija atļāvusies sevišķu netaktību), ar šādu pašu nolūku izskaidrojams daudzskaitlīs vien-

skaitļa vietā („kritiķu kungi“, kas nepārzina mākslas likumus). Esmu jurists, un juristi allaž patur pierādījumus rezervē.

Pēc Bičola domām, kas prasa, „kur te nu ir robežas“, laikam kritiķā nolikts neņēmus clausus, tas ir, nevar būt neviena vārdā nenosaukta kritiķa. Viņš pats uzskaita 19 recenzentus un stingri noprasa, ko es īsti esot domājis. Vai tas esot Rudzītis, kas „savu darbību plašumā un dziļumā izvērsis Daugavā“, vai O. Sprogere, kas „straujāk uz augšu cēlusies Latvju Mēnešrakstā“, vai arī tikai trimdā uzradušies ļaudis. Man jātbild, ka dažās vietās tiešām domāts Rudzītis, kā to Bičolis arī gluži pareizi atšifrē, lai gan J. Rudziša darbībai es nevaru atzīt ne sevišķa plašuma, nedz dziļuma, nedz arī viņa personībai atrast ārkārtīga lieluma un taisnības mīlestības, kā viņš pats par sevi apgalvo. Tā kā Sprogere bieži raksta visu to, ko Rudzītis, tad, protams, daži pārmetumi skars arī viņu.

Manā rakstā domātie kritiķi lielais vairums ir gan filologi, kurus J. Bičolis uzskaita šādi: A. Dārziņa, J. Andrupis, A. Apalups, J. Rudzītis, L. Perlbaha, A. Tamuža, O. Taube u. c. Man vēl tagad ir savi uzskati par to, cik lielu kompetenci kritikas arodā sniedza saviem audzēkņiem Latvijas augstskolas filoloģiskā fakultāte. Prof. E. Hauzenberga-Šturma man ļoti noteikti paskaidroja, ka daudzi mag. phil. ir tikai „filoloģisko fakultāti beigušas personas, bet ne valodnieki“. Vēl mazāk man daudzus un daudzās ar mag. phil. gradu gribas uzskatīt par kritiķiem vārda īstā nozīmē. Viss viņu rošības rezultāts taču pa lielākai daļai ir īsas recenzijas, kas satur „šaurus iespaidus ar nedrošiem raksturojumiem“, ko Bičolis pārmet Zeifertam. Kaut kur lasīju, ka viens no mirušiem rakstniekiem, Austrijā vai Fricis Bārda, bijis tādās domās, ka kritiķi nemaz neesot vajadzīgi, jo „dzejnieki paši varot uzrakstīt viens par otra grāmatām labāk“. Tiešām, ja jau apmierinās ar vispārīgiem iespaidiem, tad rakstnieka jūtīgā personība tos bieži sniedz vispareizāk un visinteresantāk. Un, ja vērojam mūsu kritiķu nodarbības rezultātus, tad redzam, ka vaļās brīžos Knuts Lesiņš, Anšl. Eglītis un šo rindu autors saraksta apmēram tikpat daudz recenziju kā profesionālie „kritiķi“. Jā — ko tad pēdējie dara pārējā laikā? Teodors Zeiferts gan savas vērtīgās monografijas sacerēja, aizņēmts maizes darbā, būdams par skolotāju, bet šā gadusimtenā kritiķi nedod ne dziļākus; ne plašākus apcerējumus.

Sava raksta pēdējā daļā J. Bičolis žēlojas, ka kritiķiem neesot mācības grāmatu. Nu, lai viņi studē tos pašus: Valceli, Nāderlu, Gundolfu, kurus nepazīšanu Bičolis pārmet Zeifertam! Varu derēt, ka trīs filologi, pašu Bičoli atskaitot, (ko turu par visievērojamāko no mūsu kritiķiem, kas nākuši no filologu vidus), nebūs šos autorus lasījuši. Arī vecais francūzis Sent-Bēvs, arī krievs Beļinskis pag. gadsimtenī bija cienījami kritiķi un vēl tagad var no viņiem mācīties!

J. Bičolis, slāvēdamis baltu filoloģ. fakultātes daudzos priekšmetus, tomēr atzīst, ka divdesmitajos gados „latv. literatūras vēsture ar saviem palīg-

priekšmetiem, kā zinātnes metodoloģiju un poētiku prof. J. Lautenbacha vadījumā, nevarēja vis sacensties ar iepriekšējam disciplinām“. E. Hauzenberga-Šturma stāsta, ka baltu filologi visvairāk mācījušies gramatiku, Manceli un Firekeru. Vai nav savādi, ka pats Bičolis norāda, ka veiksmīgākie vērtētāji beiguši citas fakultātes — J. Grīns un K. Strauts ir juristi, E. Raisters tautsaimnieks, E. Aistars filozofs.

Mūsu kritika un literatūrvēsture gaida lielākas personības — šī mana teze joprojām paliek spēkā.

Olģerts Liepiņš

JĀŅA ŠIRMAŅA KRIKSIIS

Pasaka, ilustr. Ernests Ābele, izd. K. Raits 1947., 96 lpp.

Kriksis ir jau devītā Širmaņa grāmata, un, kā šī tā astoņas iepriekšējās — visas pieder jaunatnēi. Sevišķi iemīļoti viņa pēdējie darbi — Dadžu Juris (iznāca 3 iespiedumos: 1941., 42. un 43. g. — 18.000 eks.) un Pīkstīte (2 iesp. — 1943. un 46. g. — apm. 12.000 eks.). Kriksim, liekas, ies vēl labāk.

Tā ir grāmata, kas domāta pašam mazākajam lasītājam (to ar prieku izlasīs arī 11 vai 12 g. vecais!), un te ir viss, ko tādām vajag — brīnumaini notikumi bezgala vienkāršā, bērnam tuvē valodā un skatījumā.

Galvenais varonis gudrais kucēns Kriksis. Pārējais personāls: zaķis Kūkums, lapsa Ošķere, vilks Vāvulis, āpsis Sārums, kurmis Samtainis, vāvere Žipa, žagata Klača, kaķis Lūris, gailis Gāgāns, pīltēviņš Pēka un vēl daudz citu „sīku mazu putniņu“. Katram zīmīgi izvēlēts vārds, kas labi raksturo tā nesēju. Citur mēs sacītu — slikti; te, mazo grāmatā — lieliski! Gan varētu piezīmēt, ka mazāk laimīgi nokristīta vāvere un žagata (Žipas vietā labāk būtu bez mikstinājuma Žipa vai pat Ziba).

Visi šie zvēriņi, kuru pulkā sava neparastā godīguma, drosmes un gudrības dēļ drīz iet ar Kriksis, sadzīvotu lieliskā draudzībā un saskaņā, ja vien Vāvulis un Ošķere nebūtu tādi plēsoņas. Kriksis, katram kārdami savā spraigumā; taču autors tos smalkjūtīgi risinājis, piem., vilks jēram neķeras vis pie rīkles, lapsa gaili nenes zobos iekostu, bet — pasit paduse! Arī tad, kad Kriksis šos neliešus (lapsu un vilku) pievārējis, tos vis nenogalina, bet iesloga cietumā — zooloģiskajā dārzā. — Kā jau pasakā — galā uzvar labais!

Bet vai autoram bijusi arī „maska“, kādi slēpti nolūki? — Tieši manīt tos nevar, bet — ja īpaši meklētu — varbūt! Bērns, dzīvodams šiem varoņiem līdzī, īpaši Kriksim, arī grib būt tāds pats, un šis nu ir krietna, godīga, ētiski priekšzīmīga, pat cēla „persona“. Tad — autors, ar Kriksi bērnu izvadādams pa mežu un māju, nemanot ir noturējis tādu kā mazu dabaszinību pusstundu, mazo lasītāju ar šo un to iepazīstinādams.

Valoda — „širmaniski“ askētiska; katrā ziņā pie tādās nav tik viegli tikt kā varbūt pavīrsi liekas, taču Širmanis to ir pamatīgi izstrādājis un izturē-

jis, neieļaidams visā grāmatā neviena mezglaināka teikuma. Tāpat Širmanis nav iekritis nekādā citā „literārā rotaļā”, kādi mēdz būt, piem., t. s. „dabas tēlojumi” un kuŗiem bērnu grāmatā nepavisam nav vietas. Un tomēr šī bezgala vienkāršā valoda ir dzīva un izteismīga. Katram zvēram vai putnam viņa runā ir kas savs, saskaņā ar viņa dabu. Vietām Širmanis lieto tādu kā „oficiālu” toni, piem., — „Kriksis droši paziņo (retinājumi — rec.) — 11. lpp.; „Nevaru tev pakalpot” — 13.; „... tomēr redzamu panākumu nav” — 45.; u. c. — laimā tās gribēdams runātāju vai to, uz ko runa zīmējis, mazliet kōmiski pasvītrot, bet nav gan domājams, ka mazie to saprātis; tādēļ labāk būtu — bez tādiem vārdiem. Zēl gan, ka grāmatā palicis daudz iespaidumklūdu.

Mans 6-gadīgais kaimiņš, Kriksi izlasījis, esot atpētījis rokas un rādījis — „šitik lielu vajadzēja!”, un žēlums, ar kādu viņš no Kriksa šķīries, to izlasījis, esot bijis taisni kā zaķim Kūkumam, kad tas atvadās devis kucēnam savu ķepu un nobirdinājis sniegā divas lielas zaķa asaras. — Bet dzird, mazais ņemot Kriksi piekšā jau trešo reizi! (To stāstu tādēļ, ka, domāju, neklūdīšos, šo gadījumu vispārīnādams.) — Tā jau ir liecība, ko recenzentam komentēt lieki. Vienīgais, ko viņš vēl varētu piebilst, būtu — lai autors šai laukā labi ierakstīto spalvu nemestu pronr. Jo dzird, un arī dažas pazīmes to liecina, ka Širmanis taisoties meklēt jaunus „medības laukus”.

Tālāk būtu jārunā par to Kriksi, ko rādījis Ernests Abele bildēs (ap 40!), no kuŗām 4 pat krāsainas. Liekas, ka šo „abu” starpā ir vislielākā saskaņa: attēlotas spraugas situācijas vienkāršā, bērnam saprotamā zīmējumā, katram zvēriņam sava īpatnēja grimase, un visu to vēl jo pievilcīgu padara bērna fantāzijai piešķaņotie personificējumi, piem., tur vilkam tudentiņš pie sāniem, tur Kriksis pārmāca Vāvuli ar krietnu stību, to „rokā” atvēzis, tur atkal kurtiņš Samtainis nāk no darba ar lāpstu pār plecu u. t. t. Arī četras krāsainās ilustrācijas ir tādas, kādām tām šādā grāmatā jābūtu: kas tik tur parādīts! Tā sakot, izmeklēti „masu skati”, kuŗus tad nu bērns vis neaizšķīrs tik drīz, bet viņam tur būs ilgi ko pētīt, gudrot, aprīnot, pieņāties un prasnāt.

Visu kopā saņemot — mūsu mazie ieguvuši reti vērtīgu, miļu grāmatu. Arturs Plaudis

OLĢERTA LIEPIŅA JAUNĀKĀS GRĀMATAS

Olģerts Liepiņš trimdā nostājies mūsu produktīvāko rakstnieku rindās, kas gan sevišķi nepārsteidz, pazīstot viņa ilggadēju un raženu publicistu, kas izcēlies ar lielām darba spējām un vēl lielāku izturību. Šis ražīgums būtu apšveicama lieta, ja no tā bieži nebūtu atkarīga darba problēmatiska kvalitāte. Tas attiecas arī uz Olģerta Liepiņa pēdējām divām grāmatām, kuŗu caurmēra kvalitāti vērojojt, jākonstatē, ka autors sācis drusku atlaisties un piekāpties pret labas prōzas stingrajām prasībām.

Simpatisks ir Liepiņa plašais vēriens, tematu dažādība, stila eksperimenti, no fantastiskās un noveles renesanses garā sākot līdz izteiktākajam reālistam bēgu un kuŗavīru dzīves tēlojumos, kādi ir pārsvarā V. Beķera izdotajā krājumā *Jodu gadi*. Šāds vēriens rada aizdomas, jo rakstnieka mākslas spēks bieži vien meklejams viņa šaurajā amplitūdā un vienādajos stila paņēmiēnos. Paturot acu priekšā autora labākos paraugus agrākajās grāmatās, šī viņa dažādība un vēriens pēdējās grāmatās ne visur dod vienādu panākumus.

Jodu gadu reāliskajā novelē Atvara Lauma nepietiekami izstrādāts palicis pats darba kodols — liktenīgās abu galveno varoņu spēles un sadursmes dziļākie motīvi, kas, piemēram, varētu būt kaisla aizraušanās un tam sekojošs riebums, maza deķa, kas apnikusi, vai arī raksturu pretīšķību traģiska sadursme. Autors šiem motīviem pārlīdējis pāri straujā darbības risinājumā, stāstīšanas steigā, problēmu gan aizķerdams, bet motīvēti neatrisinādams.

Kareivī Vinegrī rādīta kuŗa slimnīca un sašķobītajos raksturos un savādi mezglainajos pus tīcamos un pus netīcamos stāstos jaušams toreizējā spokainā laika nervōzais elpojums. Ar lielāku stilizāciju un mazāk īstenības atbilstību, šķiet, šajā virzienā būtu sasniegts vēl vairāk, jo spēcīgs un sulīgs reālistms vai pat natūrālistms neliekas būt Olģerta Liepiņa stiprā puse. To norāda arī abas fantastiskās noveles, sevišķi Dzejnieks un velns, kas pieder labākajam šajā krājumā un no jauna apliecina autora dotumus šajā virzienā. Neparastā kombinētā dzejnieka figūra tik tipiska, ka var reprezentēt veselu velnišķīgu un krasu pārejas posmu mūsu tautas un rakstniecības likteņos. Iezīmīgs, kontrastains tēls, baiga un reizē traģiska parādība, atjautīgs savu laika simbols. Otram šā paveida stāstam Zvaigzņu draugs fantastikas novads rasts tehnikas un metafizikas laukā, un tāpēc vietām darbs šķiet neizlīdzināts, liekot ar kalendāra gudrībām apbalvotam varonim sniegtis zvaigznēs un ceļot uz mēnesi, par ko nopietnāks lasītājs, jādama, drusku pasmaidīs.

Nevar paiet garām efektīvajam E. Abeles vākam, nevajadzēja tikai likt tam vīrsū autora vārdu, kuŗa grafiskais vījums nesaderas ne ar vāka pamatnoskaņu, nedz titula burtiem.

Otru O. Liepiņa grāmatu — stāstu *Pieminekļis* izdevis Arvids Sēlzemnieks Gēsthachtā. Tas vēstī par Zīgfrīda Meierovica nāvi, kuŗai it kā vienā liktenīgā serijā sekoja vēl trīs — viņa kundze, tēlnieks Smiltnieks un modelis, pēc kuŗa S. veidoja Meierovica kapa pieminekli. Izvēloties šādu tematu nostādījumu, visa uzmanība būtu jākoncentrē liktenīgās secības pārliecināšanai un spēcīgai iestrādāšanai darbā, lai tā pietiekami apgaismotu visas četras dzīves un nāves, bet autors arī šeit pārlieku steidzies un motīvējumam ņēmis tuvāko un vieglāko. Tādā kārtā visam darbam rodas publicistiska nokrāsa, ko vēl palielina stila atsvaidzināšanai lietotie dažu protokolisku fakti iespraudumi. Stāstam izdevīga viela, bet izstrādājums nav pārkausēts tik stiprās ugunīs, lai dunētu kā vaŗa zvans, aicinādams minēt lielo miklu — kāpēc.

Problēma slēpjas autora pārejās, kas par daudz

plūstošas, un nesamērīguma, kāda ir stāsta pirmajai un otrajai pusei, pēdējo it kā sasteidzot, lai ātrāk tiktu līdz beigām. Varbūt vainīgs arī Meierovica veikalnieciskā brālēna Sašas nostādījums otrās puses centrā, kas ar savu racionalista uztveri un komersanta izricīgajiem žestiem laužas ārā no darba ietvariem, kur valda pirmā pusē aizsāktais un pasvītrotais kapličas motīvs.

Tagad šim darbam pierakstāmie tie paši trūkumi, kurus jau varēja vērot Edvarta Virzas redzējumā un Kazāka zīmējumā: autors pieskāries vielaļ tikai tās izdevīguma dēļ, tajā noglabāto satūra būtisko kodolu atstādams pietiekami neatklātu un neizstrādātu. Tāpēc arī viņa reāliskie rauļo un vitālo raksturu tēlojumi liekas dodam vairāk iespaida.

Katrā ziņā O. Liepiņa dažādie eksperimenti ir interesanti un dara nozīmīgu šādu savas varēšanas pārbaudi. Pie tam nemaz vēl nevar teikt, kas viņam padosies labāk, kaut arī dažas pazīmes rāda, ka tā būs literāri jau formētas vielas pārkārtošana un pacelšana jaunā skatījumā ar pasvītrotu vitālisma toni un tīrā fantastika, kas atļauj milzīgu rīcības brīvību talantam, kas sev vēl nav novilcis ciešu robežu. Tāpat liekas arī, ka Olgerta Liepiņa spalvai vajadzētu padoties plašiem kultūrvēsturiskiem romāniem, jo viņa novērojumu un pieredzes krājums patiesi apskaužami bagāts. Ir visas cerības sagaidīt, ka tas notiks.

Eriks Raisters

PASTA STĀSTI

Mintauts Eglīša stāstu krājums. Apgāds Gauja. 1947.

Ar Mintautu Eglīti tuvāk iepazīstamies tikai trimdā, kaut gan Rīgā jau 1943. gadā iznāca viņa pirmā stāstu grāmata. Toreizējā nervozajā atmosfērā plašāka sabiedrība to maz pamanīja un pietiekami nenovērtēja arī kritika. Autors liekas trimdā savu mākslu padziļinājis, un šī otrā grāmata jau uzrāda nenoliedzama prōzas rakstnieka talantu un savā tematikā skar vidi, kas mūsu literātūrā tikpat kā neaiztikta. Tas ir pasts, pasta laužu dzīve un īpatnais darbs, raksturīgi tipi un pasaule, ko vairoms tikai notālem redzējis, pērkot pasta zīmes vai pieteicot telefona sarunu.

Krājumā pavisam trīs stāsti, no kuriem īpaši gribētos pieminēt un aplūkot pašu garāko — Antons iet pasaulē, kas atklāj visas autora mākslas sākotnējās īpašības un reizē arī trūkumus. Tas ir stāsts par telefona līniju būvētājiem un viņu dzīvi vienā būvdarbu sezonā laukos. Protams, autors nav mācējis vēl izvairīties no dažādām iesācēju neļaimēm. Šur tur pietrūkst pārliecinātājas motivācijas, ieviesies dažs labs mazsvarīgs un lieks epizods (apmeklējums kino, vizīte pie drēbnieka u. c.) un dažs maz attaisnojams, kaut rūpīgi notēlots notikums, vietām vēl pinas izteiksmē un niķīgi mezglōjas valoda, taču galvenā varoņa Antona tēls izceļas diezgan reljefi un tāpat viena otra cita iezīmīgāka seja. Pats galvenais šai darbā tomēr ir — dzīvs un iedzīvīgs līnīnieku dzīves un darba attēlojums, sirsnīgais un gliņi nostrādātais plūsto-

šais tēlojums, kur šī īpatnā ikdiena pavērtā pietiekami sulīgās krāsās, kas spēj ieinteresēt un saistīt pat stipri prasīgu lasītāju. Lai minam tikai bedru rakšanas ainu Vadzišos, līnīnieku svētvakaru ar spraiģi attēloto mazgāšanu, kārsu spēli, Antona braucienu uz pilsētu un epizodu ezermalā, apmeklējumu mežsargmājā kopā ar Stādu, kas viens no simpātiskākiem cilvēkiem šai stāstā, un pašas beigās, kas parādā varoņa tikšanu pāri pirmajam nopietnākajam sarežģījumam viņa jūtu dzīvē. Veidā, kādā Eglītis tvēj un atklāj ikdienas dzīves sīkumus, kā viņš rāmi un mierīgi soli pa solim piesātina stāstu ar dzīviem notikumiem attēlojumiem un darbību, slēpjas viņa izteiksmes un līdz ar to mākslas īpatums un stiprums.

Vispār viņa Antons liekas būt zīmīgs tēls, raksturīgs mūsdienu jaunatnei, varbūt pat savā ziņā pavisam jauns mūsu literātūrā: jaunietis ar stipru raksturu, kas iet savu ceļu un nemitīgi veidojas, bet iekšēji reizē arī nervozs un sadrumstalots, dzīves traucsmē drusku āpmulsis, it kā refleksiivs un standartizēts. Var redzēt, ka autors labi pazist mūsdienu jauniešu pasauli, necenšas to idealizēt, bet rādīt tādu, kāda tā ir, ar nesteidzīgu lietīškību un sirsnīgu iedzīvu.

Lai stāstu varētu uzskatīt par pilnīgi izdekušo, gribētos redzēt skaidrākas līnijās izzīmētu sīzētu, kas būtu bijis panākams, vai nu no vienas puses padziļinot vides vai no otras — Antona un Zetes siržu sakara un pirmo jūtu atmodas tēlojumu. Tagad abi šie motīvi noturēti pieklājīgā līdzsvarā, bet zaudēts galvenais — paliekošais, neatvairāmais iespajds. Vispār šizeta izstrādāšana un izsmēšana un tāpat fābulēšana pagaidām Mintauts Eglīša vājākie punkti. Stiprākie — mierīgais, vietām pat pedantiskais, bet citādi sirsnīgais stāstījums, vienkāršā un nenodēlētā izteiksmē un dzīvā valoda. Pēdējā tikai reti grumbuli un neskaidrības. Neskaidras arī dažas pārejas, bet tas ir parastais kļūšanas akmeņš iesācējiem. Eglīša valoda visumā krietna, taču gadās arī dažī pavirši vai neatjautīgi stila paņēmiens: „krietna lepnuma deva iesēdās galvā, iesvieda priekā un mērcā bēdās, acis iekrita viņas augums u. t. t.“ Šis kļūmes tomēr uzvījam izpērk svaigas un nemaldīgi rastas gleznas, kādām darbs piebārstīts un kas autorā apliecina labu lietaskoku, piem., 114. lpp. konflikta ainas noslēpums: „Lielš siera gabals samīnāts un pārlauzts gulēja zālē laukuma vidū. Ar to kāds laikam bija sviedis...“ Vai 115. lpp.: „Neviļus pirksti aizkāra Zetes matūs. Tie bija silti un pavisam mīksti...“

Isākie stāstīņi liekas labāk nostādāti, efektīgāki un spriegāki, tikai pārāk lokāli, ar tendenci iegrimt pasta resora darba sīkumos. Citādi kā kādreizējais Eglīša kollēģa pasta resorā varu liecināt — atmosfāiru, vidi, kāda tam īpatnēja, autors tvēris ar laimīgu roku. Tāds ir pasts un pasta cilvēki, kam radniecīgu netrūkst nevienās ierēdņu aprindās.

Rezumējot jāatzīst: esam kļuvuši bagātāki par vienu īstu prōzas rakstnieku, kas jau apguvis izteiksmi, kas kā uzlieta atbilst šīs nozares prasībām. Apgūtas un nostiprinātas arī sava reāliska stila iezīmes, kas turpmākos darbos vērsamas uz lielāku

pilnību. No grāmatas divē svaigums, tā ir nemāk-slota un godīga stāstnieka debija, kam ir un būs ko teikt. Izšķiršanās var rasties attiecībā uz sīze-tiem. Pagaidām paliek iespāids, ka istākais Eglīša acinājums ir tautas dzīves ainas, ko senāk sauca par bildēm iz tautas raksturu galerijas, mierīgi, plūstoši parādību un vides tēlojumi, novērota ma-teriāla, vielas apstrādāšana un iedzīvināšana māks-las darbā. Vēl jāmācās, jāstudē un jāpūlas izstrādāt problēmas, veidot nozīmīgus sīzetus, rast un dot motīvāciju, veidot kompozīciju un nesaudzīgi iz-ravēt visu lieko un nesvarīgo. Tā vien liekas, ka Eglītīm būs jāizšķīras, pa kuņu ceļu iet: vai to, kur gājis Apsīšu Jēkabs un Antons Austrīņš, vai arī pārkārtoties un parāugu meklēt Blaumaņa un Ezerīņa mākslā. Bet var jau būt, ka viņš apvienos abus.

Grāmatā izdota gliiti un dara jaunajam apgādām godu. Ar interesi jāgaida simpātiskā autora tālākā produkcija.

Eriks Raisters

VERONIKAS JANELSIŅAS ILUSTRĀCIJAS ANŠLAVA EGLIŠA GRĀMATAI TEODULS SUPERSAKSO

Mākslinieciski jauku grafisko ietēru un ilustrā-cijas Anšlava Eglīša grāmatā Teoduls Supersakso darinājusi Veronika Janelsiņa. Māksliniece pa-zīstama kā jaunās paaudzes gleznotāja, kas trimdas izstādēs guvusi pelnītu mākslinieku sabiedrības ap-brīnošanu un uzslavu. Viņas gleznojumos jūtama liela smalkjūtība un gaume. Sapņaini apgarotā mākslas pasaules skatījumā Janelsiņa izveidojusi īpatnēju personīgu stilu. Viņas vērību saista glez-nieciskās problēmas: faktūra, kolorīti, gaismas un ēnu attiecības. Savdabīgā rotālā noslēgtie gaismas laukumi iemirdzas atsevišķās gleznas vietās. Gaisma kalpo kā emocijonālās izteiksmes elements, kas tē-lojai īstenībai piešķir teiksmainību. Ar lielu god-bījību un dziļu izjūtu māksliniecē savos portretos un figurālās kompozīcijās tvēr dzīves smalkās noskaņas. Bez gleznieciskiem veikumiem māksli-nieces vērību saista grāmatu rotāšanas māksla. Teo-duls Supersakso ir viņas otrā ilustrētā grāmata trimdā. Grāmatas gaumīgi greznais ietērs liecina, ka Janelsiņa ar lielu nopietnību nōdevusies uz-devuma veikšanai. Ilustrācijai jāatspoguļo grāmatas gars. Lai pilnīgāk to veiktu, ilustrātorē izvēlējus-ies krāsainu grafiku. Te krāsi atņemta telpiskā funkcija un pasvītots tās plakanais raksturs. Viņa izvairās modulēt formu ar krāsu, lieto blāvus un vieglus toņus. Krāsainos laukumus kombinē pre-tēji to optiskām īpašībām. Melni balto un krā-saino laukumu pretstats ilustrācijās izpilda deko-rātīvās funkcijas. Arī ilustrāciju emocijonālā iedar-bība pamatojas uz laukumu kontrastiem. Janel-siņas ilustrāciju ietvariem nav stingras, noslēgtas robežas. Tās apveidi roboti un saplūst ar abstrakto balto papīra plakni. Baltais papīra fons, kas nav izmantots, pasvītiro ilustrācijas bezķermenisko raksturu. Teodula Supersakso ilustrācijās apvieno-

jas: grafiskie un dekorātīvi simboliskie iedarbības līdzekļi.

Sevišķu ievēribu pelnī vāka zīmējums. Virtuōzi plūstošs melno līniju raksts veido kalnu siluetu un daļu no grāmatas nosaukuma rokrakstā. Tikai da-žas līnijas, kas iezīmē kalna siluetu, savā plūdumā pieaug un atslābst — raksturo kailo un mežonīgo kalnu nenoturīgo virsmu. Elegance un strauji plūstošs vijīgums piemīt melno līniju ornamentālam rakstam. Bagāti veidota treknā otas līnija — spē-cīgi tumši akcenti mījas ar tikko jaušamiem, iz-dziestošiem otas pieskārieniem. Uzraksta veidojums dalīts: rokrakstā zīmētā uzraksta daļa nemierīga ar mainīgi plūstošu ritmu. Tā organiski vienveidīga ar skopām kalnu raksturojuma līnijām. Pārējā raksta daļa, kas zīmēta masīviem burtiem, viegli zilganā tonī, kārtojas ornamentālā ritmā. Zilgano burtu rindai piemīt masu noslēgtība, līdzsvarotība un miers, pretstatā dinamiskam, melni darinātam pārējam vāka rotājumam. Kāds brīnišķīgs pre-tstatu apvienojums ornamentālā plūdumā un rit-miskā maiņā! Vāka simboliskais izpildījuma veids harmoniski saplūst ar īpatnēji tverto kalnā kāpēju allaž sasprindzināto pārdzīvojumu un vareno da-bas spēku sadursmju izpaudumiem.

Kalnā kāpēju nostātā Lavīna maksliniece tēlo akmens novelšanu, lai iekustinātu milzīgās ledus masas. Darbība norit ilustrācijas priekšplānā. Ku-stība raisās garām skatītājam. Spēcīgais kalna vīra ķermeņa salicis sprāigā spiedienā pret masīvo klints bluķi. Dekorātīvi krāsainos laukumus at-dzīvina tumšāki un gaišāki akcenti. Laukumu kon-trastainības rezultātā ilustrātorēi izdevies panākt svelmainas saules gaismas vizuālojumu. Kritošo ēnu plūsmaini drebošais raksturs un dinamiski nemieri-gais krāsaino laukumu mirgojums saules apspīdētā kalnu attēlojumā piešķir satraukumu un trauk-smainu pārvietošanās iespāidu. Maksliniece ar vien-kāršiem izteiksmes līdzekļiem zīmīgi parāda lielā izšķīrēja notikuma — lavīnas iekustināšanas — gai-du pilno satraukumu.

Nostātam par kāpšanu Materhornā pa ziemeļu sienu dotas divas ilustrācijas. Pirmā rāda Super-sakso un viņa drauga Pollingera tikšanos ar Leifu Hellarmo, slaveno norvēģu alpīnistu un Āzijas kalnu pētnieku. No sākuma nepazītais, jocīgā iz-skata kalnā kāpējs Leifs, augumā milzis, sacel rū-dītos Alpu kalnu gidos izbrīnu un dzelīgi ironiju par viņa uzaicinājumu kāpt kopīgi Materhornā pa visgrūtāko ceļu — ziemeļu sienu. Ilustrātorē grupē figūras diagonālē. Smalks pārtraukto līniju gājiens veido vīru apveidus. Viegli iekolorētas lielas lau-kumu masas mījas ar melni baltiem pretstatiem. Vietām ilustrācija saplūst ar grāmatas lapas balto plakni, tādejādi spilgti pasvītirojot tektonisko un ritmisko struktūru. Aizmugurē pret debesi rēgojas melna piramidāla masa — Materhorna mežonīgi stāvā ziemeļu siena. Te simbolisks raksturojuma veids.

Otrajā ilustrācijā attēlota kāpšana Materhornā pa ziemeļu sienu. Kompozīcijas kārtojumā viss smagus gulstas ilustrācijas apakšējā malā, lai pasvītrotu kāpšanas smago un gauso ritmu. Varenās

kalnu ainavas fonā norisinās pārcilvēcīgs triju kāpēju uzbrukums pirmatnīgai, neaplēšamai un mežonīgajai klints sienai. Tumšie kāpēju silueti, kas daļēji redzami zīmējuma apakšējā malā, rada disonanci steidzīgā Leifa ķepurainā kāpšanas kustībā, to nosloga un velk uz leju. Ilustrātores pasvītro veidolu apveidus, kustību un plankumu ritmu.

Cetras ilustrācijas rotā nostāstu par kalnā kāpēju ekspedīcijas traģiski liktenīgo ceļojumu uz Centrālāzijas mežonīgā kalnāja Karakoruma augstāko virsotni Dapsangu. Ekspedīciju organizējis jau iepriekš minētais, savdabīgais norvēģu alpīnists un slavenais Āzijas kalnu pētnieks Hellarmo. Pārbaudījis Supersakso un Pollingera drosmi un maņu kāpšanā, kas tēlota iepriekšējā nostāstā Ziemeļu sienu, Hellarmo izvēlēties abus kā uzticamus un izveicīgus pavadonūs.

Pirmajā ilustrācijā darbība noris burvīgās indiešu princeses Natakas pasakaini greznajā pils zālē. Ipaši smalkjūtīgi tvertas figūras priekšplānā — daiļā indiešu princese un sevī iegrimumāis Supersakso. Lidzsvarota un ritmiski noslēgta kompozīcijas uzbūve.

Ilustrācijas apakšējā stūrī sēdošais Supersakso. Figūru aizmugurē ornamentiem rotātas kolonnas, kas nevien pieskīr figūrām stabilitāti bet sasaista tās arhitektūru. Abas figūras savukārt vēl apvieno bagātīgi rotātas margas, kas norobežo ilustrācijas apakšējo malu. Sievišķīgu maigumu un aparotro jūtīgumu pauž jaunavīgi trauslas princeses lepnais stāvs. To pasvītro viegli rožaina toņa akcenti. Princeses tērpa krokojuma plašums un kroku novietojums rāda sevī noslēgtu piramidālu masu, kas kustībā tiecas augšup. Viņas roku liegi jūtīgais pieskāriens pie tērpa viegli krītošā šķidrauta atsedz atmodināto kaislo jūtu strāvošanu. Princeses aizmugurē kolonna, kas pastiprina tieksmi augšup un pieskīr savukārt veidolam majestātisku cēlumu. Abu veidolu rāmais miers un smalkjūtīgais atturīgums izteic erētisku jūtu virmošanu. Makslinieces iztēlē ilustrācija ieguvusi teiksmaini dzejisku noskaņu.

Ilustrācija, kur attēlota ekspedīcija gājienā, uzsvērti karavānas apveidi un vienmuļi gausais kustību ritms. Ekspedīcijas dalībnieku un kameļu tumšie silueti spēcīgi izceļas vienmuļīgi mežonīgajā kalnu plašumā. Karavānas gājiens, kas virzās garām skatītājam liku loču kustībā, pazūd kalnu masīvu aizsegā. Bargo un vientuļīgo kalnu ainavas raksturu pasvītro priekšplānā izbārstītie akmeņi un tālumā redzami sniegotie kalnu masīvi. Noslēpumainās āziātiskās kalnu pasaules iztulkojumu māksliniece realizē vienkāršiem stiliskiem līdzekļiem, panākot karavānas un dabas organisku saplūšanu. Izteiksmes spēks, kas panākts ar ipatnēji atrisinātu kompozīciju un vienkāršiem apdares līdzekļiem, ierindo to starp grāmatas labākajām ilustrācijām.

Priekšpēdējā ilustrācija tēlo fanātisko indiešu princī Tulsī, kas, izslēpies uz klints raga, tīksminās par izdarīto atriebību. Strupais augums ipatnējā indiešu tērpā, plecos ierauta galva, glūnošais skats un uzpūtīgā poze liecina par slimīgu iedomu apsestu vergu.

Galīgās prinča rokas satvērušas atbīdītā mēteļa malas. Uz atsegtām krūtīm rēgojas kāda kalnu reliģijas augstā priesterā nozīme. Nogrieztais virves gals pie Tulsī kājām — slepkavības liecinieks. Lai sargātu kalnu svētos noslēpumus no eiropiešu uzmacīgās ziņkāres, Tulsī savā reliģiskā fanātismā iznīcināšanas nolūkā pārgriež kāpēju virvi. Šādas rīcības dēļ aizas bezdibeni jāaiziet bojā Hellarmo, Pollingeram un van Ojem. Iekšējā sprieguma drāmatiski smago momentu veicina Tulsī aizmugurē pieblīvītie melnie kalnu masīvi. Turpretim pakāje tverta viegli un gaisīgi. Pār Tulsī ekstazē apstulboto seju nolaidušas tumšas ēnas.

Pēdējā Dapsanga ilustrācijā rādīts moments, kad Tulsī satiekas ar aizā nogremdēto Supersakso vienā no atlikušās ekspedīcijas nometnēm. Tumši gaisiās pretstatu likums ilustrācijā izpilda ornamentāli dekoratīvas funkcijas un ļauj sasniegt spēcīgu gaismas iespaidu. Telts tumšā izmirst Tulsī krampjaini izplēstie roku pirksti un bailēs sastingušais skats veļas jau reizī „iznīcinātā” eiropietī. Supersakso atrodas sasprīgtā kustībā. Pēkšņi viņš parādās kā sōģis, lai atriebtu savu draugu traģisko nāvi. Drāmatismu pastiprina tumši draudīgā Supersakso figūras augšdaļa. Te iemirdzas tikai niecīgi gaišāki laukumi. No viņa stūrainajām un stingrajām kustībām dveš neapslāpējama ciņas griba.

Vēl atzīmējams Teodula Supersakso iedomātais galvas attēls. Galvas zīmējuma iemiesotas kalna vira ilgas, sapņainība un rāms miers. Sakuma burtu rotājumi pakļauti teksta un ilustrāciju tektonikai.

Vienkāršā formā tvertās un oriģināli izpildītās grāmatas ilustrācijās atklājas cilvēku ciņa ar dabas noslēpumainiem spēkiem. Tā ir dabas noslēpumaino varu un cilvēku iekšējo tieksmju saplūšana. To māksliniece parāda simboliski, lietojot savdabīgus izteiksmes līdzekļus, kam bagāta ekspresija un aparotība.

Voldemārs Jansons

JUĻA DUKURA ILUSTRĀCIJAS

Valža Mežezera tautas pasakas drāmatizējumam *Eža un zaķa skriešanās*. Apgāds Ceļš, 1947. g.

Silti apsveicams katrs pasākums sagādāt maziem lasītājiem prieku. Prāvais bērnu grāmatu klāsts trimdā liecina, ka mūsu rakstnieki un mākslinieki nav aizmirsuši mazos lasītājus. Bērnu grāmatas, izdaiļotas ilustrācijām, bieži vien krāsainām, ierosina un padara dzīvāku bērna izdomu pasauli. Tikko iznākušam Valža Mežezera tautas pasakas drāmatizējumam *Eža un zaķa skriešanās* vāku un ilustrācijas sēpijas tehnikā darinājis Juris Dukurs. Topošais mākslinieks atklātībā parādīties ar dažiem humoristiskiem tušas un sēpijas zīmējumiem, kurus autors smejas par negatīvo dzīvē. Ilustrācijas tautas pasakas drāmatizējumam *Eža un zaķa skriešanās* rāda, ka Dukurs spēj iejusties pasakā sprāīgi attēlotos notikumos. Kā jau pasakā, te dzīvnieki darbojas un jūt kā cilvēki. Pat ārējais ietērs pieskīr šiem pasaku veidoliem tīri cilvēcisku izskatu. Apkārtējie priekšmeti: akmens, koki un celmi pieņēmuši cilvēciskas būtnes raksturu,

tie irōnizē, smaida vai šķelmīgi lūkojas ilustrācijā tēlotāj apkārtne. Priekšmetu mimika saistīta ar pasakas notikuma norisi. Meža dzīvnieki tīri cilvēciskās izjūtas un nodarbības organiski saplūst ar apkārtni un priekšmetiem, un šajā gadījumā smaid valdzina ar siltumu. Dabas stilizācija un paņēmieni apdvēšojot nedzīvās lietas piešķir ilustrācijai pasakainību. Ilustrācijā, kur attēlots zaķa sacensības skrējieni ar ezi, straujo zaķa cilpošanu pastiprina kustības virzienā likušās egļu zaru smailes. Interesanti atrisināta kompozīcija zaķa ūsu izplūšanas attēlojumā, kur abpusējā raušanas kustībā atkal dalību ņem egļu zari. Ilustrācijā, kur attēlota eža uzvara sacensības skrējienā ar zaķi, izjusti parādīta meža dzīvnieku un putnu izteiksmīgā mimika. Līkie koku stumbri iekļauj lielīgo eža uzvarētāja pozi.

Ilustrācijas vienādi akcentēti dzīvnieki, putni, priekšmeti un apkārtne. Līdz ar to pasakas galvenie varoņi, dzīvnieki, neiegust vajadzīgo uzvaru, un zīmējums atstāj paraibu iespaidu.

Jūtu siltums, bērnišķīga vientiesība un naivums piemīt Dukura darinātām ilustrācijām. Jāsaka gan, ka dažviet klibo zīmējums un vairojamas stilizācijas neskaidrības. Patiesa, bērna uzstāvēt naivā dabas izjūta un zīmējuma izteiksmība dod labākas garantijas, ka Dukuram ar laiku izdosies, cītīgi darbu studejot, zīmējuma klūdas un nepilnības novērst. Ar labu gribu un darbu tas ir sasniedzams, galvenais, ja ir ko teikt.

Voldemārs Jansons

ANDRĒ ŽIDS

Nobeļa prēmijas ieguvējs literatūrā.

Zviedrijas karaliskā akadēmija šā gada Nobeļa prēmiju literatūrā piešķirusi franču rakstniekam Andrē Židam (Gide) par viņa „plašo un mākslinieciski vērtīgo darbu literatūras laukā”.

Andrē Žids, kādu mēs tagad viņu vērojam pēc ilgās un daudzpusīgas literāras darbības, ir visai komplicēta personība, un tāpēc laikam arī tikai tagad, mūža vakarā, viņš ieguvis atzinību pasaules mērogā Nobeļa prēmijas veidā.

Andrē Žids dzimis 1869. gadā un uzaudzis protestantisma ietekmē, jau 22 gadu vecumā, 1891. gadā publicējis savu pirmo grāmatu Cahiers et poésies d'André Walter (Andrē Valtera piezīmes un dzejoļi). Kopš tā brīža, 56 gadu laikā, franču literatūrā ir notikusi spēcīgu strāvājumu un virzienu maiņa (reālisms, impresionisms, simbolisms, neoromantisms, ekspresionisms, sirreālisms u. t. t.), šai laikā izaugusi un attīstījusies spožu talantu paudze (Anatols Franss, Romēns Rolāns, Edmonds Rostāns, Žoržs Verhāns, Anri Renjē, Pols Valerī, Žoržs Diamels, Šarls Vildroks, Žils Romēns u. c.). Saprotais, ka Andrē Žids devis meslus ne vienam vien virzienam. Sākumā viņu visvairāk ietekmējis simbolisms, bet visbeidzot viņš nonācis vistuvāk psychoanalītiskam reālismam. Franči mēdz sacīt, ka Andrē Žids sagādā grūtu uzdevumu kritiķiem, kas grib apcerēt viņa literāro darbību: viņš daudz ko sevi uzņēmis no sava laikmeta strāvājumiem, bet tas vien vēl neizteic visu viņa būtību,

jo viņš arvienu bijis savrupceļa gājējs un meklētājs. Tā viņš tiecies tālu pāri franču literāriem apvārsniem un savos meklējumos apstājies gan pie grieķu klasiķiem, gan pie Šekspira, Gētes, Nīčes, Dostojevska, Tagores.

Laikmetā starp diviem pasaules kariem, kad franču literatūrā iezīmē spilgts intelektuālists, kad dzejnieki kļūst par domātājiem un lielo sociālo problēmu risinātājiem un jūtas aicināti („angažēti”) kalpot savam laikmetam Andrē Žids ir viens no raksturīgākajiem šā „angažementa” pildītājiem, kas cenšas pēc gara skaidrības sevī un met sava laikmeta sabiedrībā nemiera kvēli („inquietude”), lai to modinātu un virzītu uz apskaidrību.

Andrē Žids ir rakstījis dažādos žanros: liriskus dzejoļus, romānus, drāmas; bet sevišķi viņš iemīlojis esajas, kas franču literatūrā jau sen pirms viņa bija ieguvušas augstvērtīgu attīstību kā īpašs žanrs (ko mēs vēl, diemžēl, maz pazīstam un nesam iemācījusies cienīt). Viņu mēdz dēvēt par „moderno Paskalu”, ar to apzīmējot viņu par dziļu domātāju, it īpaši morālfilozofijas nozīmē. Un te nu viņam piedēvēti dažādi gluži pretrunīgi atribūti un epiteti: dažs viņu nosaucis par mistiķi, cits — par „morālistu bez morāles” vēl cits — par komunistu u. t. t. Kur te nu ir patiesība? Reliģiskās problēmas viņam patiešām bijušas tuvas, un taisnība arī, ka kādu laiku viņš, tāpat kā viņa slavenie laika biedri Anatols Franss, Romēns Rolāns u. c., gaidījis no krievu komūnisma cilvēces augstāko ideālu piepildījumu. Un saka, ka komūnismam viņu drīzāk tuvinājusies evaņģēlija, nevis K. Marksa rakstu studijas. Viens no viņa tuvākiem un ilggadējiem draugiem ir franču sociālistu vadonis Leons Blūms, ar ko arī pa daļai izskaidrojama Andrē Žida pievēršanās modernām sabiedriskām problēmām. Taču Andrē Žids nav kļuvis par kādas dogmas kalpu, bet katru cilvēces gara pasaulē saklausītu un uztvertu ideju viņš pats ar savu mērauklu pārbaudījis un vērtējis. Tā arī notika, ka pēc PERSS apmeklējuma 1936. gadā viņš atklāti pateica pasaulei savas domas: tur nav ne komūnisma, nedz kultūras un civilizācijas progresa.

Pēc otrā pasaules kara, divu ideoloģiju (demokratisma un totalitārisma) titānisko cīņu laikā, Andrē Židu redzam stāvam kā aktīvu cīnītāju to pasaules gara darbinieku frontē, kas pieteikuši cīņu par cilvēka individuālām brīvībām, kādas totalitārisms ir galīgi iznīcinājis. 1947. g., apmeklējams Vāciju, viņš savu ideoloģisko cīņas pozīciju raksturoja šādiem vārdiem: „Jau pirms katastrofas mēs bijām nonākuši ārprāta pasaulē. Laikmetā starp abiem kariem jau notika pakāpeniska augstāko cilvēcisko vērtību graušana; šā procesa svarīgākie fainomeni bija sprieduma spējas mazināšanās un līdz ar to kritiskā prāta vājināšanās. Autoritārais režīms to vēl vairāk degradējis, pirmkārt, akcijas principu stādīdams augstāk par domāšanu, apziņu un, otrkārt, pieņemdams par principu, ka katram cilvēkam pašam nemaz nav jādomā, bet jāpieņem jau gatavā veidā citu spriedumi.” Ar to Andrē Žids apliecinājis, ka viņš stāv plecu pie pleca ar

citiem šā laikmeta rakstniekiem un filozofiem, kas tagadnes ideoloģisko cīņu rezultātā grib redzēt garīgi atbrīvotu cilvēku — personību. Un tā Andrē Žida personā redzam, starp citu, izpaužamies to „jauno pozitīvismu“, pēc kā slāpst kaņa un totalitārisma režīma izmocītās tautas un kuŗā saprotas tiklab sociālisti un komūnismā vīlušies radikālisti kā kristietības ideālu sludinātāji.

Prēmijas piešķiršanas motivācijā zīmīgi sacīts, ka Andrē Žids to izpelnījies nevis ar kādiem atsevišķiem darbiem, bet ar visu savu darbu kopību: ar „plašo un mākslinieciski vērtīgo darbu literatūras laukā, iztirzājot cilvēces problēmas ar bezbailīgu patiesības mīlestību psiholoģiskā skatījumā“. Seit nav iespējams uzskaitīt visus Andrē Žida darbus, pieminēsim tikai galvenākos: romāni *Immoralists* un *Vatikāna pagrabos* (*Les caves du Vatican*) un noveles (piem., *Pastorālā simfonijs*) raksturo viņu kā daiļprōzas meistarū. Pēc rūpīgām drāmatiskā literatūras un teātra vēstures studijām, viņš pievērsies arī drāmai. Tā, piem., viņš jaunā veidā apstrādājis Sofokla *Oidipa* tematu savā trīs-cēlienu traģēdijā *Oidips, Tēbas ķēniņš*, viņa uzteverē senais liktenības temats pārvērstis „analizētā traģikā“, un cilvēka tieksmes parādītas modernā psiholoģiskā skatījumā. Ipašu vietu starp viņa grāmatām ieņem literārās studijas (par Dostojevski, Gēti u. c.). Vācieši apgalvo, ka no visiem franču rakstniekiem viņš esot „vistuvāks Gētem“. Tad — vesela rinda prātniecisku esejsista grāmatu, kas radušās pēc Paskala, Sopenhauera, Ničēsa u. c. filozofu studijām, kā: *Šaurie vārti* (*Porte étroite*), *Izdomātās intervijas* (*Interviews imaginaires*), *dienasgrāmatas* (*Journal, 1939.—1942.*) u. c. *Psicholoģiskā ievirzē visraksturīgākā grāmata ir Viltus naudnieki* (*Faux — monnayers*).

Kā jau ap izcilu rakstnieku, ap Andrē Židu ir grupējies jaunāko rakstnieku paaudze, kuŗai viņš labprāt arvienu atvēlējis savu mēnešrakstu *Nouvelle Revue Française*. Taču jaunajiem talantiem viņš nekad nav centies uzspiest savas „skolas“ zīmogu, nedz arī iepotējis tiem kādu noteiktu tendenci, bet gan protežējis tikai tos, kas uzrādījuši neapšaubāmas spējas. Andrē Žids pats savos rakstos reaģējis uz dzīvi tās bezgalīgā plašumā, runādams tiklab par dziļām cilvēces problēmām, kā par intīmām mīlas, skumju, prieka u. c. jūtu niensēm. Bet visur viņš pratis atrast laimīgo „zelta griezumu“, t. i. pareizo samēru, un viņa rūpīgi izkoptajā stilā vārdi allaž klausā maģiskajam meistaram. Līdz ar to, ka savā domu pasaulē Andrē Žids kļuvis arvienu dziļāks, arī kā stilists viņš arvienu vairāk tuvojies klasiskai gatavībai.

Nobeļa prēmijas piešķiršana Andrē Židam nenāca gluži negaidīta: franču literatūrā viņš patlaban ir vīsonumentālākā figūra aizejošās paaudzes vidū. Bet ne jau franču literatūrā vien viņš ievērojams: viņa vārds jau sen daudzināts visos

kontinentos, un Tomass Manns, kas jau pirms vairākiem gadiem pats ieguva Nobeļa prēmiju, izteicies, ka Andrē Žids esot „viens no trim vēl dzīvajiem literārajiem dižgariem pasaulē“.

K. Dzīlleja

MIRIS AMERIKĀŅU RAKSTNIEKS LOFTINGS

Šogad oktōbrī 61 gadu vecumā Santa Monikā, Kalifornijā, miris Hju Loftings (Hugh John Lofting), kuŗa Dr. Dulitla serijs gandrīz trīs gadu desmitus saistīja mazos lasītājus.

Loftings dzimis 1886. g. 14. janvārī Meidenhedā, Berkšairas grafistē, Anglijā, un astoņu gadu vecumā uzsāka savas skolas gaitas jezuītu skolā *Derbišairā*, 1904. un 1905. gadā apmeklēja tehnoloģijas institūtu *Masačūzetā*, Savienotās Valstīs, bet pabeidza izglītību Anglijā, Londonas Politehnikumā 1907. gadā. Isu laiku nostrādājis par arhitektu, viņš devās inženieru darbos uz Kanādu, Āfriku un Vakarindiju, bet 1912. gadā noietās uz dzīvi Ņujorkā un apprecējās.

Pirmajā pasaules karā dienēja angļu armijā un piedalījās kaujās Francijā un Flandrijā. Šai laikā bērni gaidīja no viņa vēstules, turklāt ilustrētas, un te nu, ievērojot kaŗa laiku cenzūras noteikumus, Loftingam radās viņa Dr. Dulitla ideja. Loftings bērniem raksta vēstules par labirdīgu, ekscentrisku lauku ārstu, ar lielu interesi par dabas zinībām un lielu mīlestību pret dzīvniekiem — Dr. Dulitlu, kas pamet praksi ar cilvēkiem un nododas savu runīgo dzīvnieku draugu ārstēšanai un stāsta savus pieredzējumus. Vēstules Loftings pats arī ilustrē, un vēlāk, sievas ierosināts, tās, sakārtojot grāmatas formā, radījis sākumu Dr. Dulitla seriijai.

Loftingu ievainoja 1917. gadā un 1918. tik nopietni, ka viņu, turpmākam dienestam vairs nederīgu, atvaļināja no armijas. 1917. gadā nomira viņa sieva. 1918. g. Loftings apprecējās otrreiz, bet tai pašā gadā nomira arī otrā sieva. 1935. gadā Loftings apprecējās trešo reizi.

Dr. Dulitla stāstam (*The Story of Dr. Dolittle* 1920) 1922. gadā seko Dr. Dulitla Ceļojumi (*The Voyages of Dr. Dolittle*), par ko Loftingam piešķir Ņūberija medali*), un turpmāk līdz 1933. gadam, izņemot 1931. g., katru gadu iznāk pa vienam darbam (1924. g. divi). 1933. gadā klajā parādījās Dr. Dulitla atgriešanās (*Dr. Dolittle's Return*) un 1937. gadā *Tommy, Tilly and Mrs. Tubbs*.

J. Kalnbērzs

*) Medalis dibināts par godu izdevējam Džonam Ņūberijam (John Newbery 1713—1767) un kopš 1921. gada ik gadus tiek piešķirts labākam amerikāņu rakstnieka bērnu literatūras darbam. Mēdz teikt, ka šis medalis ir Pulicera (Pulitzer) godalga bērnu literatūrā.

Authorized by EUCOM HQ Civil Affairs Division 14 July 1947. AG 383.7 GEC—AGO

Latvian Educational Magazine CELS — The Way.

Responsible Editor Valdis Mežezers, (13a) Würzburg, Latvian Central DP Camp.

Redaktori: prof. Dr. phil. L. Bērziņš un V. Mežezers.

Printer Konrad Tritsch, Druck- und Verlagsanstalt, Würzburg, Fasbenderstrasse 2.